

EDEL MONSEN • TORIL B. LYGSTAD

ÅARJELSAEMIEN: JOHAN SANDBERG MCGUINNE JÏH MAJA LISA KAPPFJELL

VAERINE 4

ÅARJELSAEMIEN

AAMHTESGÆRJAH 8.-10. DALTESASSE

ČálliidLágádus

**ČálliidLágádus – TjaelijiBerteme –
ForfatternesForlag**

Pb 140, NOV-9735:n Kárášjohka/Karasjok
Fanassjeddi, NOV-9845:n Jeanoe-Tana

post@forfatternesforlag.org
post@authorspublisher.org

Nehtebovre – Nettbokhandel:

www.gavpi.org

Daam bæjhkohtsem aajehtsvierhkielaaken
njoelkedassh vaarjelieh. Bæjhkohtæjjaj
jih reaktá-aajhteri leah sjiere reaktah dan
bæjhkohtæmman. Ij leah dellie luhpie daehtie
gærjeste jieniedehtedh jallh náhtadidh jeatjah
vuekiej mietie goh laake buerkeste.

Gærja lea boelhke learoevierhtieraaajroste man
nomme *Vaerine*, *Vaegkine* *jih* *Voenine*¹, mij dan
faagese dorjesovveme Saemiengiele mubpine
gieline, 1.-10. daltesidie. Lissine daejtie 12
learoegærjide aaj lohkehtæjjabihkedasse
jih giielelierehtallemespielh báetie, mejtie
ČálliidLágádusen nehtebielesne gaavna.

Learoevierhtietjaeljih lægan ČálliidLágádusen
redaktöörine Heidi Guttorm Einarseninie
ektesne noerhtesaemien learoevierhtieh
dorjeme. Learoevierhtide jis gærjine
ČálliidLágádusen hammoedæjjine
Britt Hanseninie ektesne dorjeme.

*Saemiedigkie Nöörjesne lea beetnehvierhtiej-
gumie dâárjeme.*

©ČálliidLágádus jaepien 2022
Hammoedæjja: Britt Hansen, ČálliidLágádus
Diedtelamme: Interface Media
ISBN 978-82-8263-452-6

¹ Voene leses og forstås som *bygd* i dagens sørsamisk jfr. Bergsland/Magga, men *voene* betyr også *fjord* jfr. Vaapsten voene om Vefsnfjorden på Helgeland i Nordland. Vi har valgt å bruke *voene* om fjord i dette læreverket.

**Åniedimmieh: b – bijjie/bijjemes, v – vuelie/
vöölemes, gu – gârroeh, o – ælkies, gs –
gaskoeh**

GUVVIEH:

Edel Monsen: ávtebielie, 9, 10, 11, 13, 16,
24 v jih mubpie bijjemes, 34, 36 (vöölemes),
37, 43o, 47, 48 (bijjemes ælkiesbielesne,
vöölemes ælkiesbielesne, gaskesne gârroe-
bielesne), 51, 57, 60, 61 (lj dihte vöölemes
ælkies bielesne), 62 (lj dihte bijjemes jih eah
vijhtede jih áktsede), 63, 64, 68, 69 gso, 76, 78,
79 göökte vgu jih bo, 81, 82, 83, 84b, 85, 86,
87, 90, 92 gáalmede b, 93, 100, 101, 102, 103,
110, 111, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121,
122, 123, 124, 126b, 127

Toril Lyngstad: 12, 23, 24b jih g, 30, 55, 79
göökte bgu jih golme vo, 80, 116

Per-Sigmund Johansen: 22, 24 mubpie
vöölemes, 69bo jih gáalmede o, 72

Olmáivákki skuvla: 69 duojit

Pål Lyngstad: 26, 84v, 97, 126v

Gudbrand Brustrøm: 2-3, 97

Shutterstock: 60v, 70-71, 109v

Ole Johan Monsen: 92v

Torleif P. Lyngstad: 113

Svein Nordsletta: 107

Trym Ivar Bergsmo/Samfoto: 109b

Risten Inga Eira: 65

Wikimedia: 25, 33, 38, 40

Johan Sandberg McGuinne: 25, 36, 40v, 46,
69b, 69o

Anne-Lise Westerbukt: 38

Are Halse: 33, 40b, 43

Ina Theres Andrea Sparrock: 41

Guvvieh:

Jorunn Løkvold: 6, 41, 52, 53, 58, 59, 67, 74,
75, 91, 104, 105, 106

Britt Hansen/ČálliidLágádus: 8, 18, 27, 53,
70-71

Fox Sandberg: 29, 66

ČálliidLágádus: 32 (kaarhte)

Shutterstock: 43

ÅVTEBAAKOEH

Vaerine 4 er en del av læremiddelpakken *Vaerine, vaegkine jïh voenine* som er et praktisk og temabasert undervisningsopplegg for elever med samisk som andrespråk i grunnskolen. Dette heftet dekker temaet fjell, og er skrevet for deg som går på ungdomsskolen.

I *Vaerine 4* får du være med en gruppe elever fra Olmmáivákki skuvla/ Manndalen skole som skal ha uteskole på fjellet. Gjennom deres opplevelser og aktiviteter får du lære om natur, kultur og næring i tilknytning til fjellet. Temaene du møter underveis er mange, blant annet samiske stedsnavn, naturbetegnelser, reindrift og generell kulturhistorie. Du vil også kjenne igjen og få repetere noen av temaene fra *Vaerine 3* dersom du har jobbet med det heftet tidligere.

Heftet inneholder både skjønnlitterære tekster og saktekster, samt varierte arbeidsoppgaver til de ulike temaene. Tekstene og oppgavene er differensiert med tanke på at dere elever har ulike alder og ulike forkunnskaper:

- 😊 oppgaver og tekster som er beregna på alle
- 😊 litt vanskeligere (for samisk 2-elever og ekstra motiverte samisk 3-elever)
- 😄 utfordring (for samisk 1-elever og ekstra motiverte samisk 2-elever)

Vi håper at heftet kan bidra til mange spennende og lærerike samisktimer – både inne i klasserommet og ute i naturen.

Edel Monsen

Toril B. Lyngstad

Takk til ...

Takk til oversetterne og deres team som har tilrettelagt og oversatt den nordsamiske utgaven til sørsamisk. Det har vært spennende og lærerikt å samarbeide med dere.

Takk til Jorunn Løkvold, som har satt sitt preg på læreverket med sine fine illustrasjoner.

Takk til alle dere andre som på ulikt vis har vært med på å forme *Vaerine, vaegkine jïh voenine*: elever, foreldre og kollegaer på Olmmáivákki skuvla/ Manndalen skole, Giellasiida - Samisk Språksenter i Olmmáivággi/ Manndalen, Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune, Åge B. Pedersen, Idar Pedersen, Ingrid Johansen og Torleif Lyngstad.

Og sist, men ikke minst: Takk til våre tålmodige familier.

GUVVIEH	6	LOHKEMEBOELHKH LAAVENJASSIGUJMIE	65
LEAROEULMIEH	6	– <i>Båatsoe</i>	65
ÅVTEPRYÖVENASSE	7	– <i>Bovtsh jìh gedtieh</i>	67
TJÌHTESE /LAAVLOE	8	– <i>Bovtsi nommh</i>	67
– <i>Mov veasoe mov vaajmosne</i>	8	– <i>Maam bovtsh gáatoeh?</i>	68
LOHKEMEBOELHKH LAAVENJASSIGUJMIE	9	– <i>Mah aevhkieh bovtshijste?</i>	69
– <i>Gálgujaaevrien gáajkoe</i>	9	– <i>Båatsoejaepie</i>	70
– <i>Gálgujaevrien gáajkoe</i>	10	LOHKEMEBOELHKH JÌH TJAELEMEBARKOEH ..	77
– <i>Miehtjiesskuvlen tæjmoesoejkesje</i>	12	– <i>Miehtjieskuvle Gálgujaevrien</i>	
– <i>Beapmoebihkedassh</i>	13	<i>bealesne</i>	78
<i>Sjijlelaeapie</i>	13	– <i>Njealjede jìh minngemes aejkien</i>	
<i>Feelemejoptse</i>	13	<i>Gálgujaevrien bealesne</i>	80
– <i>Laavenjassh</i>	14	– <i>Miehtjieskuvle jìh kultuvrehistovrije</i>	
– <i>Gihtjemebaakoeh</i>	14	<i>Gálgudajvesne</i>	82
LAAVENJASSH MAH AAMHTESI MIETIE ..	22	– <i>Tjaelemebarkoe</i>	87
– <i>Maam bijjene vaeresne darjodh</i>	22	DON, DAN BÌJRE	88
– <i>Eatnemenlahtesh</i>	25	– <i>Njaalmeh laavenjassh</i>	88
SOPTSESE	30	– <i>Mij baakojde fãåtese?</i>	90
– <i>Jiehtanas</i>	30	– <i>Kroessebaakoe</i>	91
AAMHTESI MIETIE LAAVENJASSH	32	– <i>Vuesiehtimmie</i>	92
– <i>Jille vaerieh Saepmesne</i>	32	– <i>Daajrah guktie bijjene vaeresne</i>	
– <i>Guevtelh Nöörjesne</i>	35	<i>dãemiedidh?</i>	93
– <i>Sijjeste sæjjan</i>	44	– <i>Maam daajrah Byrkijen</i>	
– <i>Elmie-otnjegh</i>	46	<i>vaarjelimiedajven bijre?</i>	96
– <i>Gusnie Leah?</i>	48	– <i>Minngiegietjiesoptsestalleme</i>	97
– <i>Kultuvrehistovrije</i>	50	MINNGIEPRYÖVENASSE	98
LOHKEMEBOELHKH LAAVENJASSIGUJMIE ..	52	LOHKH VIELIE!	100
– <i>Låavthgãetesne årrodh</i>	52	– <i>Dållem biejedh</i>	100
LAAVENJASSH MAH AAMHTESI MIETIE ..	56	– <i>Buerie barkoenvuekie</i>	101
– <i>Jaevrienguelieh</i>	56	– <i>Eahpereaavroe</i>	102
– <i>Vaerienledtieh</i>	58	– <i>Gieries maadtoe/</i>	
– <i>Sjædtoeh vaerine jìh guevtielisnie</i>	60	<i>Farvel mitt hjemland</i>	103
– <i>Beapmoe- jìh daalhkesesjædtoeh</i>	63	– <i>Jaevrienguelieh</i>	104
		– <i>Guktie loesem Kárãsjohkesne</i>	
		<i>hãagkodh</i>	107
		– <i>Båatsoejaepie</i>	108
		– <i>Gijreihkeden guevtielisnie</i>	110
		– <i>Maadtereahka dãaroojaepiej</i>	
		<i>bijre soptseste</i>	112
		– <i>Vaerievihtenjoelkedassh</i>	116
		– <i>Ráisduottar-bãvnese riektedidh</i>	119
		BAAKOELÆSTOEH	123
		GAALTIJH	128

Miehtjieskuvlesne

GUVVIEH

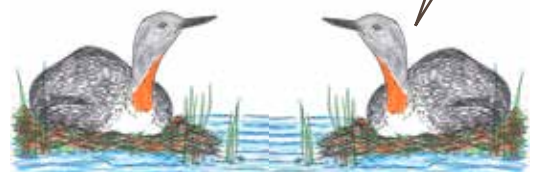
Båatsoesaemiej luvnie

LEAROEULMIEH/Læringsmål

- lese ulike tekster om fjell og fjellkultur
- kunne fortelle om arbeidsoppgavene du hadde på uteskolen
- kunne fortelle om tradisjonell bruk av lavvo
- kunne gi eksempel på hvordan uteskoleområdet har vært brukt av mennesker i tidligere tider, og hvordan det brukes i dag
- kunne delta i enkle samtaler om reindrift, og bruke noen begrep fra reindriftnæringa
- kunne skrive en tekst om uteskolen, eller bruke uteskolen som inspirasjon til å skrive en tekst
- lære mange nye ord for planter, fugler, ferskvannsfisker og naturbetegnelser på fjellet
- bli bedre kjent med geografi og samiske stedsnavn i Saepmie
- lære mange nye samiske stedsnavn i egen region

Guvvesne vuajnam ...

Maam guvvesne vuajnah?
Soptsesth!

ÅVTEPRYÖVENASSE

- Manne mahtam ...

Vaerien ledtieh jïh juvrh:

Jaevrienguelieh:

Kultuvrehistovrije:

Låavthgåetesne årrodh:

Eatnemenlahtesh:

Maam gåetiebealesne darjodh:

Båatsoe:

Sijjienommh:

Vaerien sjædtoeh:

Nomme: _____

Klaasse: _____

Biejje: _____

Mov veasoe mov vaajmosne

Mov veasoe mov vaajmosne
mij mov aktine jáhta

Mov luvnie vuelie jeala
desnie maanaj föörhkelh
jih bealloeh mah skaenjeh
bïenj mah huhtieh
soehpenje mij biëgkine njorkede
mov luvnie
gåptoej læstoeh daanhtsoehtieh
jih saemiej niejti gaalsohkh
geerjen mojjehtieh

Mov veasoe mov vaajmosne
mij mov aktine jáhta

Tjaalege: Nils-Aslak Valkeapää¹
Musihke: Niko Valkeapää
Åarjelsaemien: Johan Sandberg McGuinne

BAAKOEH

daanhtsoehtidh – å danse
föörhkelh – latter
gaalsohkh, gaalsoehkidie – same-
jentenes bellinger, leggings
geerjen – glad
gåptoe, gåptose – kledekofto
huhtedh – å bjeffe
jielehdh – å leve
juhtedh – å flytte
laska, laskese – bånd på skjørt til
samekofto
lastoe, læstose – bånd på skjørt til
samekofto
mojjehtidh – å smile
njorkedidh – å plystre
skaanjedh – å klinge
soehpenje, soehpenjasse – lasso
vaajmoe, vaajmose – hjerte
vuelie, vualan – joik

Gálguaevrien gáajkoe

Dæjsta. Mietsken asken. Skuvle lea vihth aalkeme. Olmmáivaegkien skuvlesjáljosne jijnjh tjognh jñh voessh. Daenbien skuvle edtja Gálguaevrien gáajkoe, miehtjieskuvlese, vuelkedh.

Gaajhkh learohkh jñh lohkehtæjjah edtjeh debpene golme biejjieh årrodh.

Daen jaapetje åejvieaamhtesh leah guktie bijjene vaeresne bierkenidh, kultuvrehistovrije jñh båtsoeburrie jjelemevuekie. Skuvlesne learohkh leah miehtjieskuvlese ryöjredamme. Dah leah saemien sijjenommh jñh sjædtoej nommh liereme jñh dovne geologijem jñh voengehistovrijem Gálgu-dajvesne goerehtamme. Dah aaj ståekiedimmieh, jurjiehtimmiem, jielijeguvvieprosjektem jñh lohkehtimmiem maanaskuvlelearohkidie soejkesjamme.

Skuvlesjáljosne learohkh bussh vuertieminie jñh miehtjieskuvlen bijre soptsestalleminie.
– Manne aavoedeminie Gálguaevrien gáajkoe vuelkedh, Daniel jeahta.

- Gálgum bööremes lyjhkem, jáhkoe lyjhkem bijjene vaeresne årrodh.
- Manne åtnam buerebe saelhtiegaedtie-bealesne årrodh, Kajsja jeahta. – Luste gööledh jñh saelhtiegaedtiebealam vaadtsehtjidh.
- Jñh manne jis åtnam vaegkiem bööremes, Catrine jeahta. Debepene åadtjoejibie jienebem liegkedidh – jñh die jijnjh sirrieh debpene aaj!
- Im vienhth mijjeh åadtjoejibie liegkedidh daan jaepien. Mijjeh edtjijibie gaajhkesidie beapmoeh jurjiehtidh – jñh mijjen klaassesne ajve gaaktsesh, Nicolai jeahta. Dihte åktsadinie klaassesne vaadtsa.
- Oj, dellie bussh bætieh. Mijjeh tjoeveribie jielijeguvviem darjodh gosse tjognide jñh voesside bussine saehtiejibie, Martine jeahta.

BAAKOEH

- båtsoesaemie, -saaman** – *reindriftssame*
- dajve, dajvese** – *område*
- jjelemevuekie, -vuakan** – *levemåte*
- lohkehtimmie, lohkehtæmman** – *undervisning*
- ryöjredidh** – *å forberede seg*

Gálguaevrien gáajkoe

Dæjsta. Mietsken asken. Skuvle lea vihth aalkeme. Olmmáivaegkesne jijnjh tjognh jñh voessh skuvlesjåljosne. Daenbien dah edtjeh Gálguaevrien gáajkoe, miehtjieskuvlese, vuelkedh.

Olmmáivaegkien skuvle lea miehtjieskuvlesne fierhten tjaktjen, debpene learohkh jñh lohkehtæjjah golme biejjiej ektesne. Daen jaapetje æjvieaamhtesh Leah eatneme vaerine, kultuvrehistovrije jñh båtsoesaemiej jielemevuekie.

Eannan vuelkieh, dle miehtjieskuvlese skuvlesne ryöjredamme. Noereskuvlen learohkh Leah saemien sijjienommh jñh sjædtoej nommh liereme jñh dovne geologijem jñh dajvehistovrijem goerehtamme. Dah Leah aaj stååkedimmieh, jurjiehtimmiem, jielijeguvvieprosjektem jñh ööhpehtimmiem maanaskuvlelearoehkidie soejkesjamme. Disse lissine fierhten klaassen Leah barkoe. Gaaktsede klaasse Leah låavthgåetide jñh tjognide peehkeme, åktsede klaasse Leah ryöjredamme beapmoeh ålkene jurjiehtidh jñh låhkede klaasse Leah barkeme guktie dokumentasjovnejielijeguvviem miehtjieskuvlen bijre darjodh.

– Manne aavodeminie Gálguaevrien gáajkoe vuelkedh, Daniel jeahta. – Gálgu lea mov eeremes miehtjieskuvlesijjie jåhkoe lyhkem bijjene vaeresne årrodh.

– Manne åtnam buerebe saelhtiegaedtiebealesne årrodh, Kajsa jeahta. – Luste gööledh jñh saelhtiegaedtiebealam vaadtsehtjidh.

– Jñh manne jis åtnam vaegkiem bööremes, Catrine jeahta. – Debepene åadtjoejibie jienebem liegkedidh – jñh die jijnjh sirrieh debpene aaj!

– Im vienhth mejtie åadtjoejibie liegkedidh daen jaepien. Mijjeh edtjijibie gaajkesidie beapmoeh jurjiehtidh – jñh mijjen klaassesne ajve gaaktsesh, Nicolai jeahta. Nicolai åktsadinie klaassesne vaadtsa.

– Nov sån hijven gåarede. Dæjman goh beapmoeh jurjiehtimh, dellie gujhth åadtjoejimh liegkedidh. Luste hov duennie tjöövke-låavthgåetesne barkedh, Martine soelkehte. – Oj, dle bussh bætieh! Tjoeverem jielijeguvviem darjodh gosse dijjeih voesside, tjognide bussen gáajkoe goedtedidie.

Dellie maa gaajkhk learohkh, lohkehtæjjah jñh tjognh bussine.

BAAKOEH

båtsoesaemie, -saaman – *reindriftssame*
dajve, dajvese – *område*
jielemevuekie, -vuakan – *levemåte*
lustes – *artig, koselig, hyggelig*
soelkehtidh – *å trøste*

Dah rijries j̄ih dle åadtjoeh vuelkedh. Gosse Nuortanjaarken mietie vuejeh, saemiengieleh-lohkehtæjja stoerre baektien gâajkoe mij bijjene vaeresne tjuvtjede j̄ih dle jeahta:

- Dohte hov dihte Jiehtanas. Govleme lidie vaajesem dan jeahnan bijre?
- Nov hævvi dam govleme! Mijjeh dam joe maanaskuvlesne govlimh, Catrine vaestede. Åtnam lustebe væjroevihtiestimmien bijre govledh.
- Nov lea gieltege dovne gåetieh j̄ih j̄ijnjh teknikhe giehtjedimmiedirregh daennie baarmoeraedtesne leah?
- Nov amma. Vaallah hohkesjem ij dagkeres væjroe edtjh gåessie-gan bæteth, lohkehtæjja vaestede.

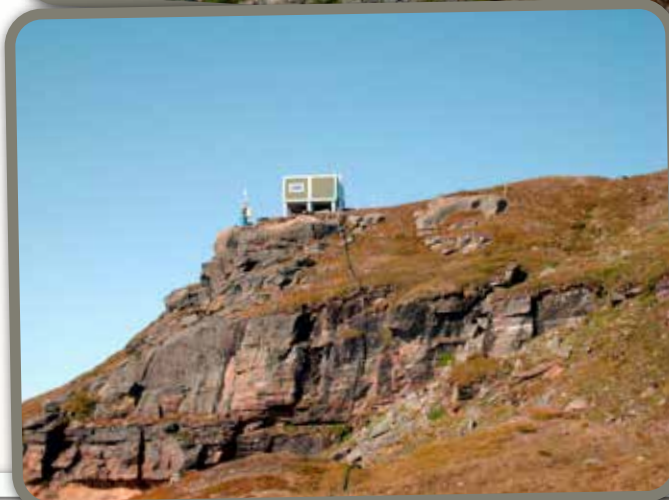
Ivguvuovdi, seabradahkelohkehtæjja vuesehte gusnie mubpie dâaroemojhtese lea maam Russlaanten faangkh leah tseegkeme. Dihte aaj dâaroejaepiej bijre soptsesteminie.

Gosse leah bussine medtie tæjmoem vuajeme, Gålgudajvese bætieh. Gålgu lea stoerre jaevrie mij lea Soemen rijhkeraastegen lihke. Gåetieh edtjeh Ruoššanjaarkese tseegkedh. Voestegh, dellie tjognide j̄ih voesside Ruoššanjaarkese goedtedieh.

- Manne bårrestohteminie, Daniel jeahta. Sijthem liegkedidh, sverkiehtidh.
- Voestegh tjoeveridie maanaskuvlelearoehkidie viehkiehtidh sijen låavthgåetiem tseegkedh, j̄ih dle j̄ijtjedh låavthgåetiem tseegkedh. Skodtjidie varki, vienhem hov obreje, skuvleåejvie jeahta.

BAAKOEH

baarmoeraedtie, -raadtan – fjellkant
billedh – å være redd for
byöredh – å burde
dâaroemojhtese, -mojhtesasse – krigsminne
giehtjedimmiedirrege, -dirregasse – overvåkingsutstyr
hohkesjidh – å håpe
Ivguvuovdi – Skibotndalen
Nuortanjárga – Nordnes
rj̄hteraastegge, -raastegasse – riksgrense
Ruoššanjárga – Russenes
skodtedh – å skynde seg
tjuvtjedidh – å peke
væjroe, væjrose – ras, skred

Miehtjieskuvlen tæjmoesoejkesje

Learohkh låavthgætieh tseegkieh, jih lohkehtæjjah bievnestaavvelem darjoeh misse tæjmoesoejkesjem dibrehtieh:

Dæjsta	Gaskevåhko	Duarsta
<p>08.00: Mijjieh skuvlesjåljosne gaavnedibie.</p> <p>08.30: Mijjieh bussigujmie vuelkiejibie.</p> <p>10.00: Mijjieh Gálguaevrien gáajkoe báetiejibie, låavthgætieh Ruoššanjaarkese tseegkijibie.</p> <p>11.30: Mijjieh dállem biejjibie jih byöpmedibie.</p> <p>12.00: Lohkehtimmie:</p> <p>Gaaktsede klaasse: Eatnemebaalkam maanageartan darjodh jih dam tjirrehtidh.</p> <p>Åktsede klaasse: Tjöövkelåavthgætciem tseegkedh jih beapmoeh jurjiehtidh.</p> <p>Låhkede klaasse: Ektesne barkedh: Staasjovnelaavenjassh gaskedaltesasse darjodh jih dam tjirrehtidh.</p> <p>A: Vijremedirregh jih boernh B: Kultuvrehistovrije C: Geologiije D: Botanihke</p>	<p>08.00: Aeredbeapmoeh</p> <p>09.00: Lohkehtimmie Gálgu-dajven kultuvremojhtesi bijre.</p> <p>10.00: Åktsede klaasse: Tjöövkebarkoe: Beapmoeh jurjiehtidh</p> <p>Gaaktsede jih låhkede klaassh: Mijjieh Gálgunjaarken gáajkoe vaedtsiejibie gusnie báeries saemien orresjh jih sjielesijjeh goerehtibie.</p>	<p>08.00: Aeredbeapmoeh</p> <p>09.00: Lohkehtimmie: Åktsede klaasse: Tjöövketjåenide voessi sijse tsagkedh.</p> <p>Gaaktsede jih låhkede klaassh: Mijjieh Staaloejaevrien gáajkoe vaedtsiejibie.</p> <p>11.00: Sverkiehtidh</p> <p>11.30: Låavthgætide rijvestidh jih gætiebealam sjeakodh.</p> <p>13.30: Mijjieh gáatan vuejiejibie.</p>
17.00: Gaskebiejje	17.00: Gaskebiejje	
18.00: Lohkehtimmie båtsoen bijre	18.00: Vaaksjoehtimmie miehtjies dajvesne jih ektesne barkedh.	
19.00: Stååkedimmieh maanaskuvle-learoehkidie soejkesjidh.	20.00: Badtsehåagkine håagkodh	
20.00: Lægkedidh jih iehkeds-beapmoeh byöpmedidh	21.30: Lægkedidh jih iehkeds-beapmoeh byöpmedidh	
23.00: Åarajidh	23.00: Åarajidh	

BAAKOEH

badtsehåagke, -håagkese – fiskeflue
bievnese, bievnese – informa-sjon

boerne, boernese – oppbevaringssted for kjøtt, melkekagger etc.

dibrehtidh – å feste (til noe), holde på å feste (når en syr sko, klær)

dirrege, dirregasse – anlegg

ektesne barkedh – samarbeide

gaajtjeme, gaajtjemasse – konkurranse

orresje, orresjasse – boplass

sjielesijje, -sæjjan – offersted

vaaksjoehtimmie, -tæmman – orientering

vijreme, vijremasse – jakt, fangst

BEAPMOEBÏHKEDASSH

Sjïjlelaejpie

1,5 kg veetejaavvoeh
1 pahke gejhkie-jeestere
1 löövjebuste saelhtie
sæjrohpe jallh dijnekhk: lissehth dan
jïjnjem guktie jïjtje sïjhth
1 dl åljoe
8 dl tjaetsie

1. Bïejh jaavvoeh, gejhkie-jeesterem jïh saelhtiem (jïh dijnekhk) gaaran.
2. Gurhkesth liene tjaetsiem jïh åljoem (jïh sæjrohpem) gaaran.
3. Sjåavohth eensilaakan. Lissehth vielie jaavvoeh daajjese jis daerpies.
4. Baajh daajjem easadidh.
5. Daarjoeh plïehtjelaejpieh.
6. Bissieh dejtje paannesne dållen bijjelen.
7. Byöpmedh baahke laejpieh joptsi bealese.

Feelemejoptse

Gaajhkesh dovnesh giëh dãeriedieh, tjoeverieh mealtan vaeltedh:

- 2 bearkoebæhtah
- 1 snaejriem kåaleroehtseste
- 1 viskesroehtse
- 2 pearah

Kåaleroehtse, viskesroehtse jïh pearah tjoeverieh stïeres årrodh, skaavtegadtjine tjoehpesovveme jïh plastihkelihtien sïjse bïejesovveme.

Lohkehtæjja mealtan vaalta:

- löökh
- saelhtieh
- pæhperh
- stoerrekrovhtem

1. Bïejh bearkoeh krovhtese, jïh gurhkesth tjaetsiem goske bearkojde gåptja. (Jis vaenebem tjaetsiem krovhtese gurhkesth, die lapsköövsine sjædta, jis vielie tjaetsiem lissehth, dellie joptsem åadtjoeh).
2. Baajh bearkoeh medtie 1-2 tæjmoeht krovhtesne doeltedh (bovtsebearkoem jïh vuaksabearkoem tjoevere guhkebem voessjedh goh laampebearkoem.)
3. Lissehth kroenesaatide jïh baajh nimhtie doeltedh goske dijmeme.
4. Njaalmedh sjealsine jïh pæhperigujmie.

1. Lohkh tjaalegem man nomme *Gálgujaevrien gáajkoe*. Vedtieh njaalmeh vaestiedassh gyhtjelasside.

Les teksten *Gálgujaevrien gáajkoe*. Svar muntlig på spørsmålene.

-
1. Gåabph edtjeh Olmmáivaegkien skuvlen learohkh miehtjieskuvlese daen jaepien?
  2. Man gellie biejjieh edtjeh miehtjieskuvlesne árrodh?
  3. Mah Leah daan jaapetje áejvieaamhtesh?
  4. Man ávteste Daniel átna Gálgujaevrie dñhte lustemes sijjie gosse miehtjieskuvlesne?
  5. Guktie edtjeh miehtjieskuvlese vuelkedh?

-
6. Guktie miehtjieskuvlese ryöjredamme?
  7. Mennie klaassesne Nikolai vaadtsa, jñh mejnie edtja sov klaasse miehtjieskuvlesne barkedh?
  8. Mij lea *Jiehtanas*?
  9. Mij lea dennie baarmoeraedtesne Nuortanjaarkesne?

-
10. Maam lohkehtæjja Ivguvuovdin bijre soptseste?
  11. Maam learohkh darjoeh gosse Gálgujaevrien gáajkoe bætieh?
  12. Guktie njaarken nomme gusnie learohkh låavthgætine árröeminie?

2. Rontestidie jñh soptsestidie sinsitnine:

Tenk over og snakk sammen:

1. Mejtie naan vyjrhemmie dajve dijen dajvesne?
2. Govleme naan vaajesem Jeahnan bijre?
3. Mejtie naan vaajesh jallh soptsesh dajvi jallh sijjienommi bijre dijen raedtesne?
4. Magkeres kultuvremojhtesh dov dajvesne?

GIHTJEMEBAAKOEH

Måjhtah jis gihtjemebaakoeh?

Husker du spørreordene?

Man gellie? – *Hvor mange?*

Gieh? – *Hvem?* (subjekt, flertall)

Gie? – *Hvem?* (subjekt, entall)

Gåessie? – *Når?*

Gusnie? – *Hvor?*

Gåbph? – *Hvorhen?*

Guktie? – *Hvordan?*

Guhte – *Hvilken?*

Maam? – *Hva?* (objekt)

Mejnie? – *Med hva?*

Magkeres? – *Hva slags?*

Man ávteste? – *Hvorfor?*

Misse? – *Til hva?*

Mah? – *Hva?* (subjekt, flertall)

Mij? – *Hva?* (subjekt, entall)

3. Vedtieh tjaaleldh vaestedassh lohkemeboelhken gyhtjelaside. Vaestedh ellies raajesigumie.

Svar skriftlig på spørsmålene til teksten. Svar med hele setninger.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

6. _____
7. _____
8. _____
9. _____

10. _____
11. _____
12. _____

4. Kroessebaakoeh

Datne vaestiedassh gaavnh miehtjieskuvletæjmoesoejkesjisnie, luhkiemubpene sæjrosne.

Du finner svarene i uteskoletimeplanen på side 12.

a)

					1								
2													
	3												
				4									
5													
					6								

1. Olmmáivaegkien skuvle edtja ..... miehtjieskuvlese vuelkedh.
2. Dæjstan, tsåahka 18.00, learohkh edtjeh ..... bijre goltelidh.
3. Dæjstan, tsåahka 17.00: .....
4. Gálgujaevresne muvhtijste skuvlen learoehkijstie edtjeh båeries ..... goerehtidh.
5. Duarstan, tsåahka 13.30, skuvle ..... vuaja.
6. Fierhten ..... tsåahka 8.00 dellie byöpmedidh.

Tjælieh aktem raajesem tjoevtenjebaakojne daehtie kroessebaakoste:

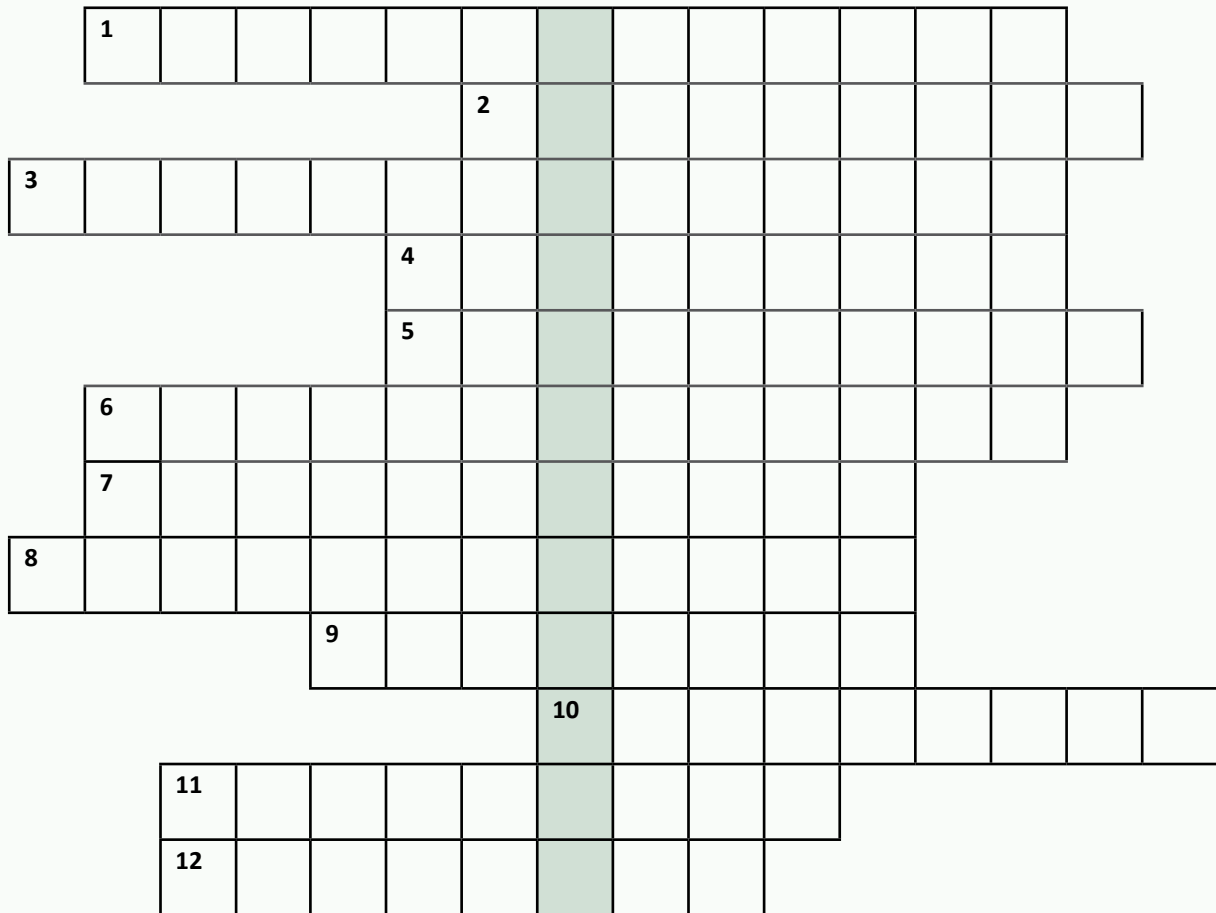

b)

1. Gaskevåhkoen, tsåahka 08.00: .....
2. Gaskevåhkoen, mijjeh Gálgunjaarkese .....
3. Lohkehtëjjah edtjeh tæjmoesoejkesjem bievnestaavvelasse .....
4. Learoe sjædtoej bijre.
5. Dæjstan, dellie B-dåehkien aamhtese lea kultuvre-.....
6. Gaaktsede klaasse edtja ..... maanajgeartan darjodh.
7. Tjöövkegættesne, åktsede klaasse edtja .....
8. Dam maahta dovne tseegkedh jïh rijvestidh.
9. Eannan gætide vuejjeh, learohkh tjoeverieh gætiebealam.....
10. Gaskevåhkoen, tsåahka 18.00, dellie ektiebarkoe-.....
11. Gåessie Gálgujaevrien gâajkoe bætieh, learohkh edtjeh låavthgætide .....
12. Gaskevåhkoen, tsåahka 21.30, dellie iehkedsbeapmoeh jïh .....

Tjælieh raajesem tjoevtenjebaakojne:

---

5. Gïelelaavenjassh

a) Smaarehjoekehtassh

Mån galkab gåatan
vaedtsedh.

Manne edtjem gåatan vaedtsedh.

Jeg går hjem.

Rontestidie jih soptsestidie sinsætnan:

Daennie gærjesne tjaelijh lægan baakoeh ovmesseie smaaregistie åtneme. Mejtie dijjieh naan baakoeh gaavneme mah eah Leah dijen smaaregisnie? Tjæliejidie dejtie baakojde tabellese, lissiehtidie vielie baakoeh mejtie gaavnijidie gosse daejnie gærjine barkijidie.

Tenk over og snakk sammen:

I dette heftet er det brukt ord og uttrykk fra ulike sørsamiske dialekter. Har dere funnet noen ord eller ordformer som dere ikke bruker i egen dialekt? Skriv ordene i tabellen, og legg til flere ord/uttrykk etter hvert som dere jobber videre i heftet.

Vualtjeren smaarege	Mov smaarege	Jeatjah smaarege
<i>galkedh</i>		

b) Tjælieh riektes gihjtjemebaakoem:

Sett inn riktige spørreord:

_____ edtjijibie byöpmedidh?	_____ learohkh Leah mijjen låavthgætesne?
_____ vualkah?	_____ mijjeh gæetide vuelkiejibie?
_____ mov åeremevoesse lea?	_____ edtjijibie dahkoe vuelkedh?
_____ dïhte soptseste?	_____ edtjijibie bussine vuelkedh?
_____ lea dov eeremes sijjie?	_____ gïhpine sjædta jïis dam guhkiem sjåavohth?

c) Gålgujaævrien gåajkoe – tjæalegisnie jïjnjh vierph, vuesiehtimmien gaavhtan:

I leseteksten «Gålgujaævrien gåajkoe» finner du mange verb, for eksempel dem som er nevnt nedenfor:

være, vente, like, få, trøste, høre, være redd, hjelpe, komme, gå, henge opp, sette opp, vise, håpe, peke, undervise, jakte, spasere

Ohtsh vierpide bokstaavemujveste.

Finn verbene i bokstavrotet.

S	Z	I	D	B	V	I	J	R	E	D	H	G	Z	X
T	S	O	E	L	K	E	H	T	I	D	H	P	Z	N
C	F	B	R	P	I	F	E	C	M	A	K	E	K	D
Q	A	D	M	A	Y	O	G	Ö	Ö	L	E	D	H	U
D	P	L	Q	Z	E	J	B	ï	L	L	E	D	H	L
B	V	E	F	B	Å	E	T	E	D	H	L	S	Z	F
C	U	H	B	L	Y	J	H	K	E	D	H	X	D	I
Å	E	C	E	I	C	W	V	L	C	V	L	E	B	S
R	L	J	Ö	Ö	H	P	E	H	T	I	D	H	L	Y
R	K	V	A	E	D	T	S	E	D	H	I	V	Z	P
O	E	M	H	V	A	A	D	T	S	A	J	I	D	H
D	D	H	A	P	R	I	Y	E	N	M	B	G	T	C
H	H	O	H	K	E	S	J	I	D	H	J	U	D	L
I	L	I	T	J	A	A	T	S	E	H	T	I	D	H
G	D	V	U	E	R	T	E	D	H	G	D	X	D	X

d) Vierph raerhkedh:

Veeljh 12 vierph mejtie Leah gaavneme jih tjaelieh dejtie riektes kollonese.

Verbsortering: Velg 12 av verbene du fant, og skriv dem inn i riktig kolonne.

1. vierpedåehkie (ie-maadtoe)	2. vierpedåehkie (oe-maadtoe)	3. vierpedåehkie (a-maadtoe)
4. vierpedåehkie (e (4) - maadtoe)	5. vierpedåehkie (e (5) - maadtoe)	6. vierpedåehkie (e (6) - maadtoe)
Golmelihhtsevierpe		

e) Vierph syjehthidh: Veeljh aktem vierpem ovtetje laavenjasseste jih syjehth dam riekteslaakan, dovne daelie- jih dilliehammoen mietie.

Verbbøyning: Velg ett av verbene fra forrige oppgave, og bøy det riktig i presens og preteritum.

	Daelie	Dillie
manne	_____	_____
datne	_____	_____
dihthe	_____	_____
månnoeh	_____	_____
dåtnoeh	_____	_____
dah guaktah	_____	_____
mijjeh	_____	_____
dijjeh	_____	_____
dah	_____	_____

f) Tjaelieh raajesh naan vierpigujmie e)-laavenjasseste.

Skriv setninger der du bruker noen av verbformene fra oppgave e).

---

g) Tjaelieh saemien:

Skriv på samisk:

1. De har pakket utstyr.

---

2. Vi har planlagt aktiviteter.

---

3. Har dere lært samiske stedsnavn?

---

4. Har du vært på fjellet?

---

5. Jeg har ikke vært der.

Gåabpam hammoem dov raajesinie åtneme?

«Daelie» jallh «Dillie»-hammoem? _____

Hvilken tid av verbet har du brukt i disse setningene?

6. Maam bijjene vaeresne darjodh

a) Maam maehtiejibie bijjene vaeresne darjodh? Tjaelieh sievem vierpeste riektes substantijvese.

Hva slags arbeid og aktiviteter kan vi ha på uteskole på fjellet? Sett strek mellom verb og substantiv som passer sammen.

Miehtjieskuvlesne bijjene vaeresne maehtiejibie ...

joptsem	bissedh
lâavthgâetieh	bissedh
muerjieh	goerehtidh
moerh	mînnedh
vîjremekrogkh	hâagkodh
hâagk'staavrîne	bigkedh
bearkoeh	tseegkedh
guessîne bâatsoeburriëj luvnie	viedtjedh
lâavthgâetesne	tjööngkhedh
lihtieh	voessjedh
liephbieliem	ârrodh

b) Saatnan jallh b  ajhtode?

Sant eller usant?

		Saatnan	B��ajhtode
1	Jis edtjh sovkedh, dellie aajroem daarpesjh.	S	K
2	Jis edtjh d��llem biejedh, dellie tjoeverh m��orjedh.	U	J
3	Mijjieh provhkijbie goervide d��llen bijjelen b��ssedh.	L	��
4	Maeh tiejbie badtseh��agkine jaevresne h��agkodh.	E	T
5	Jis sijhth gejhkiebearkoem b��ssedh tjoeverh l��avthg��etiem tseegkedh.	U	L
6	Jis sijhth pr��htjegem voessjedh tjoeverh voestegh tjaetsiem viedtjedh.	E	V
7	Jis sijhth tjaetsiem viedtjedh, dellie lihtiem daarpesjh.	S	R
8	Mijjieh provhkijbie kultuvremojhtesidie tj��onghkedh.	E	I
9	Mijjieh provhkijbie liephbielide tseegkedh.	J	A
10	��vtelh g��etide vihth vuelkedh, tjoeveribie g��etiebealam sjeakodh.	J	L
11	Mijjieh provhkijbie gierkide joptsesne voessjedh.	O	I
12	Jis edtjh voejedh, dle tjoeverh g��ptoem tsaekedh.	S	E

Jis r  ktes bokstaavh veeljh, die tjoevtenjebaakoem gaavn. Tjoevtenjebaakoe lea sijjie maam learohkh edtjeh miehtjieskuvlesne goerehtidh. Tjaelieh raajesem tjoevtenjebaakojne.

Hvis du samler riktige bokstaver, finner du løsningsordet som er en viktig aktivitet på uteskolen. Bruk løsningsordet i ei setning.

Jijnjh gåetieh

c) Tjælieh raajesem fierhten gávvan.

Skriv en setning til hvert bilde.

---

7. Eatnemenlahtesh

a) Baakoegærjalaavenjasse: Tjaelieh baakojde dovne illatjive hammose j̄ih daaroen.
Maahtah baakoegærjam viehkine nuhtjedh.

Ordbokøvelse: Skriv ordene under i illativ, og oversett til norsk. Bruk ordboka dersom du er usikker.

Nominatjive	Illatjive	Daaroen
guevtele	<u>guevtielasse</u>	<u>vidde, høyfjell</u>
gaejsie	_____	_____
aarege	_____	_____
loekte	_____	_____
njaarke	_____	_____
vyjreme	_____	_____
vaerie	_____	_____
pluevie	_____	_____

Geavtesne: daebpene j̄ille vaerieh, doedtere, jaevrieh, johkh j̄ih jeanoe.

b) Tjælieh riektes nommerem daaroen baakoej uvte.

Skriv riktig nummer foran de norske ordene.

1. vaerie-tjuvvelge
2. tjahke
3. doedtere
4. gaejsie
5. garse
6. pluevie
7. johketje
8. aarege
9. lïtnje
10. loekte
11. fuersie
12. vyjreme
13. åejjien tjahke
14. alnadahke

Bijjene vaeresne doвне johkh, garsh, aaregh, jalladahkh jïh jalkadahkh.

- _____ utsiktsplass
- _____ rund fjelltopp
- _____ liten hylle i fjellsiden
- _____ fjellrygg
- _____ dyp kløft
- _____ foss
- _____ bekk
- _____ bukt, vik
- _____ flat fjelltopp
- _____ tind
- _____ ur
- _____ myr
- _____ vidde
- _____ skredleie

c) Man gellie eatnemenlahtesh maahtah guvvesne gaavnedh?

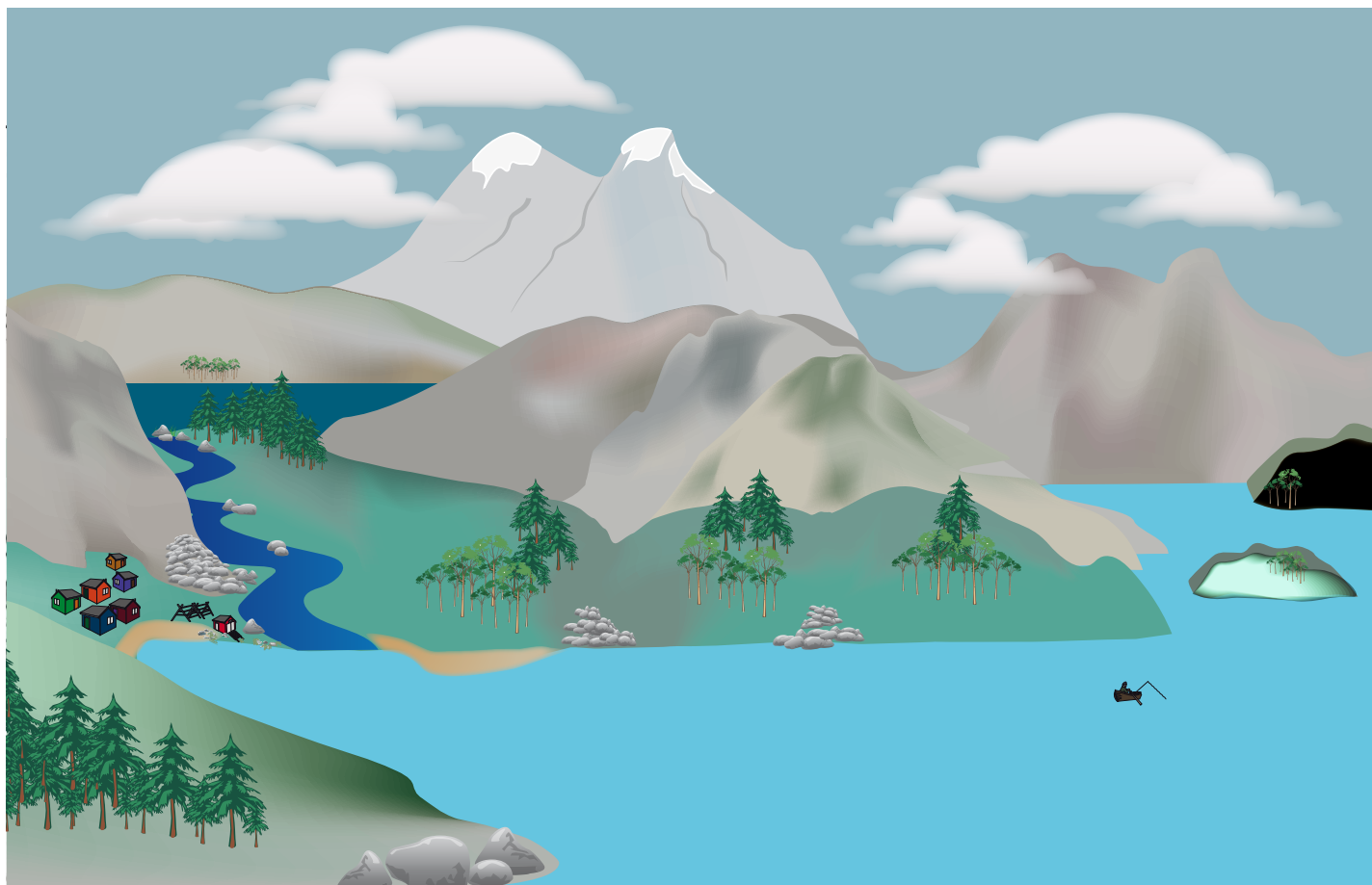
Tjaelieh dejtie baakojde riektes sæjjan.

Hvor mange naturbetegnelser finner du på tegninga? Skriv ordene på riktig sted.

njaarke
durrie
voene
sååle
jaevrie

tjanke
loekte
vaerie
gaejsie
vyjreme

johke
aavrege
guevtele
åejjien tjanke
åelkie

d) Gievljen sijnjeh eatnemenlahtesh. Man gellie baakoeh maahtah gaavnedh? Tjaelieh dejtie!
I sirkelen er det ord som beskriver naturen på fjellet. Hvor mange ord finner du? Skriv dem.

doedtereloektogarsenalnahke
vyrjemelapteplueviefuersjiaaregevaerie

---

e) Jis bokstaavh riektes sæjjan tjaelieh, datne vielie eatnemenlahtesh gaavnh.

Hvis du setter bokstavene i riktig rekkefølge, finner du flere naturbetegnelser.

IERJVAE _____ – _____ (daaroen)

EHKJO _____ – _____ (daaroen)

RSAGE _____ – _____ (daaroen)

EEULVPI _____ – _____ (daaroen)

f) Veeljh unnemes vj̄hte eatnemenlahtesh j̄h tjaelieh raajesh dejgumie.

Velg minst fem naturbetegnelser, og skriv setninger der du bruker ordene.

Vuesiehtimmie: *Jijnjh jaevrieh Vualtjeren tj̄eltesne.*

Faepmie vihkeles gaavnedimmiesijje saemide Gåaltoen lihke.

Jiehtanas

Nuortanjaarkesne baektie mij lea álvoes storre j̄ih v̄aájnoe barre goh álma. Datne maahtah álman isveligs ååredæjjam j̄ih alvas stoeerre repmiem vuejnedh. Dihte gaeblehkevoessem guedtieminie. Almetjh jiehtieh baektie staaloe gie lea gierkine sj̄idteme. Staaloen nomme Jiehtanas. Naemhtie dan bijre s̄aárneme:

Ikth, dellie staaloe edtji Olmmáivaagkan s̄aångeden vuelkedh. Duennie dajvesne Álma lij årroeminie gien tjaebpies niejte. Jiehtanas sijhti niejtem provresinie åadtjodh.

Dihte hov iehkeden v̄öölki, goh biejjie luajhtadi. Stállovaegkeste vinhtsem voenen rastah sovki, vienhti badth buektiehti jaevriegaedtiem mubpene bielesne jaksedh eannan viht lååjede. Biegkeste hov ånnetji, j̄ih staaloe dabti buerie jijje hov edtji sj̄idtedh.

Jiehtanas vinhtsine tj̄öödtjesti, vaerien maadtegasse. Vienhti badth buerebe j̄is riekte baalkaraejkiem vaartoen bijjelen veedtsi, idtji sijhth abpe geajnoem provresasse sovkedh. Dihte maa dan eadtjohke sijhti niejtem vuejnedh. Idtji mahte gaegknedh vuertedh gænnah. Jiehtanas utni buerie bijjede vaereste, alnadahkeste vuartasjidh. Nov hævvi praare baektie, vaallah staaloen guhkies juelkieh j̄ih varki tjaavtsesti.

Gosse vaeriej gaskesne, dellie eelki lååjedidh. Jiehtanas veedtsi muvhten lihpien gâajkoe, sijhti vuejnedh gubpede tjoevkese bööti. Dihte staaloe badth eevre jåase. Åajaldahteme lij biejjelaemtjeh satnem laarkhoeji. Idtji guarkah gosse aeredslåavnese, jîh gosse biejjie lååjedi, dle staaloe gierkine sjïdti.

Daenbien Jiehtanas lea annje dubpene Nuortanjaarkesne tjahkan, öövre oktegh dunnie vaeresne. Idtji badth Olmmáivaegkiem jaksh, jallh doen tjaebpies niejtem giejnie sijhti pruvredh. Altse vîntse annje jaevriegaedtiebealesne, mahtah dam vuejnedh gosse loekten baaktoe vualkah. Sijjie misse Jiehtanas sov vîntsem laahpeme lea daelie Skibsbukhtine gohtjesovveme.

Hillevi H. Lyngstad, 9. klaasse

Åarjelsaemien gielese jarkoestamme:
Johan Sandberg McGuinne

Jeatjah sijjenommmh mah jeahnaj jîh staaloej bijre soptsestieh:

Vualtjeren tjïelte: Staaloe, Staaolen njuana

Straejmien tjïelte: Staaolenjaevrie

Álttán tjïelte: Jiehtanasbákti (Jeahnabaektie)

Raahvîjhken tjïelte: Staaloe-loekte, Staaloe-njuana

Ååren tjïelte: Staalavielie

Suarssán Tjeälddie (Suarsan tjïelte): Stálluojavrrie (Staaolejaevrie), Stálluoålggie (Staaoleåelkie)

BAAKOEH

aeredslåavnese, -låvnese – morgen-gry, soloppgang
baaktoe – forbi
biejjelaemtjie, -laamtjan – solstråle
eadtjohke – ivrig
gaskoeh – midt på
jaksedh – å komme frem, nå frem
jåassoeh – dum
laarkhodh – å skade
luajhtadidh – å gå ned
lååjedidh – å lysne
praare – bratt (om bakke, fjell)
rastah – over
Stállovággi – Elvevoll
såangoe, såangose – frieri
såångedidh – å fri
tjaatsestidh – å peke
tjåådtjestidh – å stå lenge
varki – fort, rask
vuerkiehtidh – å finne ut
vååltese, vååltese – vid, åpen plass i lavlandet
åajaldehtedh – å glemme
åajsodh – å klare
ålvoes stoerre – enorm, uhyre stor

Guktie baakojde ektiedidh sijjenommine

voestes lîhtse

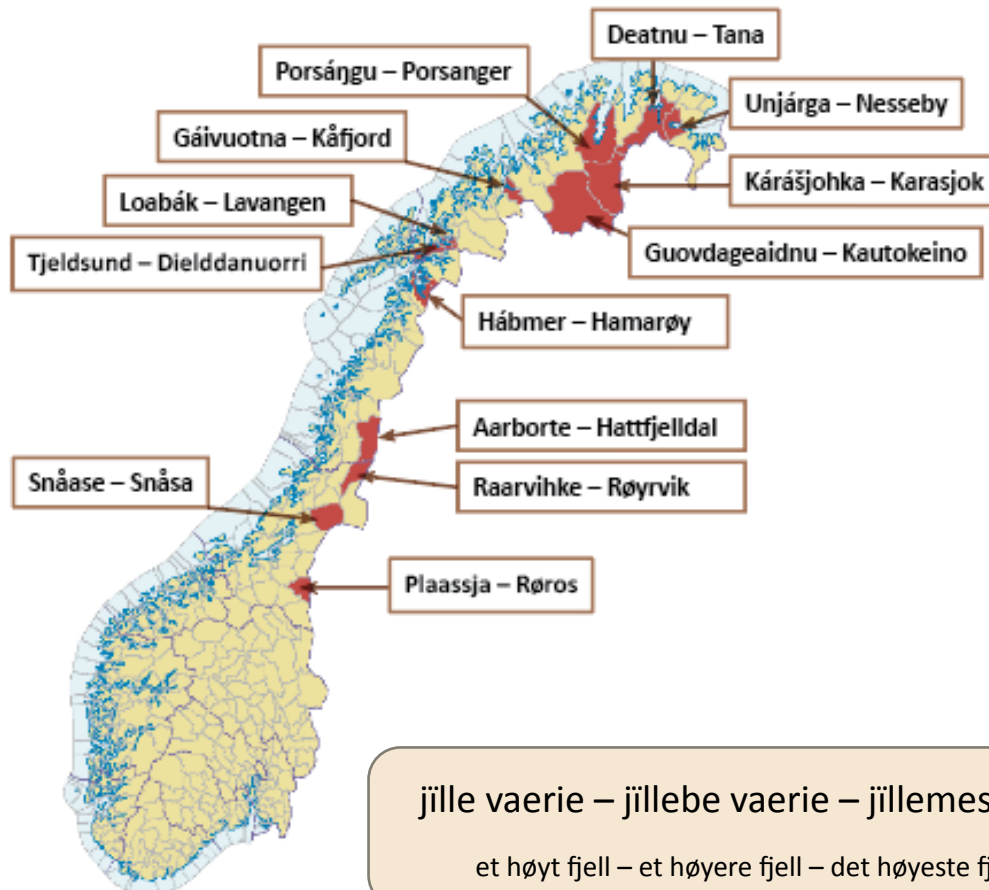
mubpie lîhtse

Jeahna + garse = Jeahnangarse

8. Jille vaerieh Saepmesne

Daelie 13 saemien gielereeremedajvh Nöörjesne.

- Huvhpie/Skjækerhatten, mij 1138 meeterh jille, lea Snåasen tjielten jillemes vaerie.
- Jitnemensnuhkie/Jetnamsklumpen, mij 1513 meeterh jille, lea Raarvihken tjielten jillemes vaerie.
- Voengelensjurhtjie/Kvigtinden, mij 1699 meeterh jille, Gaaloen/Gaalan jih Aarborten tjieltine.
- Čohkkarášša, mij 1139 meeterh jille, lea Porsáŋggu-tjielten jillemes vaerie.
- Govdoaivi/Midthaugen, mij 520 meeterh jille, lea Unjaarken tjielten jillemes vaerie.
- Aarpije jallh Aahkanbaektie/Hatten, mij 1128 meeterh jille, lea Aarborten tjieltesne.
- Iisavárri/Isfjellet, mij 1375 meeterh jille, lea Gáivuonen jillemes vaerie.
- Mollejus, mij 974 meeterh jille, lea Guovdageaidnun tjielten jillemes vaerie.
- Rástegáisá, mij 1067 meeterh jille, lea Deanun tjielten jillemes vaerie.
- Rungugáisá/Spanstinden, mij 1457 meeterh jille, lea Loabáken tjielten jillemes vaerie.
- Vuorji, mij 1024 meeterh jille, lea Kárašjohken tjielten jillemes vaerie.

a) Tjælieh dejtje vïjhte jïllemes vaeride mejtje ovtetje sæjrosne gaavneme. Aelkieh jïllemes vaerine:

Skriv navnene på de fem høyeste fjellene på forrige side. Start med det høyeste fjellet:

Nomme:

Jalloe:

1.	_____	_____
2.	_____	_____
3.	_____	_____
4.	_____	_____
5.	_____	_____

b) Tjælieh jïjtjedh dajven vïjhte jïllemes vaerieh. Aelkieh jïllemes vaerine:

Skriv navnene på de fem høyeste fjellene i din egen region:

Nomme:

Jalloe:

1.	_____	_____
2.	_____	_____
3.	_____	_____
4.	_____	_____
5.	_____	_____

Gåelvientjahke

Jille vaerieh

- Galdhøpiggen lea 2469 meeterh jille, j̄ih lea Nöörjen jillemes vaerie. Jis s̄ijhth bæjjese Galdhøpiggen vaaran vaedtsedh, die tjoeverh Lomen tj̄ieltese, Opplaanten fylhkese vuejedh j̄ih debpede vaedtsedh.
- Giebmezáisi (Kebnekaise) lea 2100 meeterh jille, j̄ih lea Sveerjen j̄ih Saepmien jillemes vaerie. Jis s̄ijhth bæjjese Giebmezáisan vaedtsedh, dellie maahtah Nikkaloektete, mij Giron tj̄ieltesne, vaadtsajidh.
- Hálti lea 1325 meeterh jille, j̄ih lea Soemen jillemes vaerie. Ráisduottarháldi mij lea Nöörjen bielesne seamma vaaran govlesávva. D̄ihthe vaerie 1365 meeterh jille. Jis s̄ijhth Háltese vaedtsedh, dellie aelhkemes Guolasjaevrien bealeste, mij Gáivoenen tj̄ieltesne, vaadtsajidh.

Galdhøpiggen

Giebmezáisi

Ráisduottarháldi j̄ih Hálti

9. Guevtelh Nöörjesne

Guevtele lea vijrenohke mij lea boelteraedtien bijjielisnie. Finnmaarkken guevtele lea Nöörjen stööremes guevtele jñh lea medtie 22000 km². Hardanger-guevtele jñh Plaassjan guevtele leah aaj áehpies guevtelh Nöörjesne. Plaassjan guevtele áarjelsaemien dajvesne. Daennie guevtielisnie mijjen gielen áarjagommes smaarege soptsesuvvieh.

a) Plaassjen dajvesne jijnjh saemien sijjienommh. Man gellie saemien sijjienommh mahtah bokstaavemujveste gaavnedh?

I Rørosområdet er det mange samiske stedsnavn, hvor mange finner du i bokstavrotet?

G	W	G	W	G	Q	N	G	W	D	M	C	Q	V	K	P	P
O	I	O	R	U	K	A	U	G	K	S	V	S	U	L	X	N
E	J	G	I	K	I	E	E	A	G	K	X	G	U	A	J	S
L	S	P	K	T	P	Y	V	A	I	E	Z	A	X	M	Q	R
L	E	S	Y	V	X	D	T	L	H	R	R	N	O	H	G	F
Y	N	P	P	I	Z	N	E	L	P	J	W	J	H	K	A	E
P	G	R	M	L	P	J	L	A	E	O	E	S	A	E	E	J
P	E	A	E	M	T	F	S	N	R	R	B	S	D	S	J	O
H	A	N	U	I	N	N	J	A	G	P	V	G	T	E	S	L
A	L	H	Z	V	L	U	A	V	A	E	Q	R	A	U	I	H
U	T	K	A	E	I	I	E	T	E	T	T	H	N	P	E	T
J	A	E	F	Z	W	O	V	E	J	J	L	M	J	S	T	E
D	F	W	Z	Y	D	R	R	O	S	A	Z	P	O	H	J	R
G	F	N	N	Y	M	E	I	K	I	H	O	J	H	J	A	E
Q	H	Y	L	L	E	G	E	P	E	K	Y	O	K	C	H	V
S	E	O	N	S	L	U	P	K	I	E	H	B	E	G	K	Q
N	B	W	M	I	J	B	X	V	O	U	I	V	U	Y	E	W

b) Jarkosth tjaalegem man nomme *Guevtelh Nöörjesne* daaroengielese.

Oversett teksten *Guevtelh Nöörjesne* til norsk.

- c) Nuhtj kaarhtem, vuesiehtæmman www.norgeskart.no jïh mïerhkesjh gogkoe dah guevtelh Nöörjesne leah. Vuartesjh sijjienommide. Mejtie jeenemes daaroen nommh?
Man åvteste nimhtie, vienhth?

Bruk et kart, for eksempel www.norgeskart.no, og finn ut hvor viddene i Norge er. Se på stedsnavnene på hver vidde: Er det flest norske eller samiske navn? Hvorfor er det slik, trur du?

Gammlplatsen lea njaarkesne, Ubmejen jeansosne Liksjosne.

Sámi Allaskuvla, Diehtosiida, Guovdageaidnu.

10. Vaanterdidh

Datne edtjh minnedh bijjene vaeresne vaanterdidh. Datne åadtjoeh 5-10 saemien sijjienommh jïjtjedh dajveste veeljedh. Tjaelieh nommide rïektes sæjjan dov læstose. Nuhtjh www.ut.no-sæjroem viehkine.

Du skal ut å vandre på fjellet. Du kan sjøl velge hvor du starter og hvor du skal gå. Velg 5-10 samiske stedsnavn du er innom på turen. Skriv stedsnavnene i riktig rekkefølge. Bruk nettstedet www.ut.no til hjelp.

1. Manne vaadtsam _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

Manne jaevrien luvhtie mubpien
jaevrien gåajkoe vaadtsam.

11. Sijjenommh bijjene vaeresne

a) Veeljh dajvem gusnie saemien sijjenommh mejtie edtjh goerehtidh. Ohtsh dajvem kaarhtesne, vg. www.norgeskart.no. Gååvnesieh vielie saemien jallh daaroen sijjenommh dennie dajvesne? Tjaelieh vuesiehtimmide læstose:

Velg et område der du vil undersøke stedsnavn. Finn fram et kart over området, for eksempel på www.norgeskart.no. Er det flest norske eller samiske navn? Skriv eksempler i tabellen:

Saemien sijjenommh	Daaroen sijjenommh

Gårroehbieleste: Jænsentjahke, Gaajssnjurhtjie, Laavkesensnjurhtjie jìh Aahkansnjurhtjie

b) Goerehth dejtje sijjienommide mejtie tjaaleme. Man gellie eatnemenlahtesh maahtah sijjienommine gaavnedh? Maam dah nommh sijjiej bijre vuesiehtieh?

Undersøk de samiske stedsnavnene du har skrevet. Hvor mange ulike naturbetegnelser finner du i navnene? Hva kan navnene fortelle om stedene?

Guhkiesåarka	=	guhkies	+	åarke
	=	<u>lang</u>	+	<u>smal bakke langs innsjø</u>
	=		+	
	=		+	
	=		+	
	=		+	
	=		+	
	=		+	

12. Saepmiem fealadidh

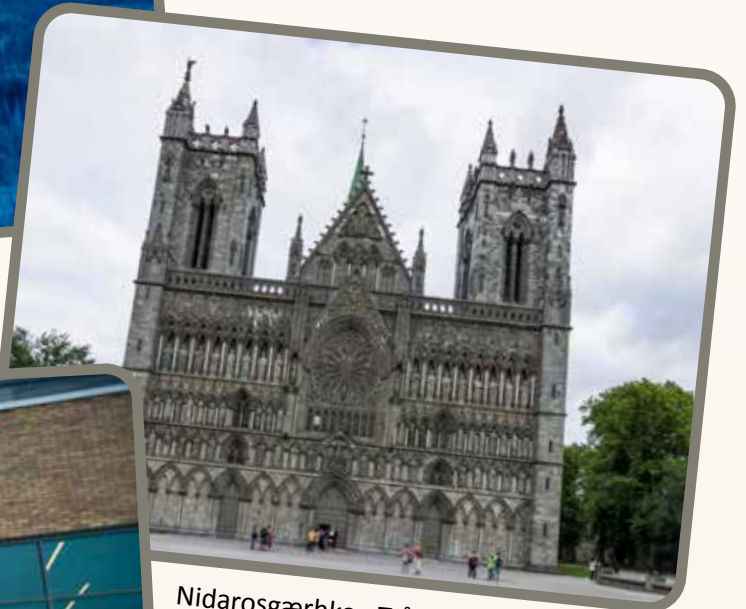
a) Veeljh gubpene sijhth guessine minnedh:

Velg et sted du vil besøke:

- Mubpie veartenedåaroen mojhtesevæhta Lappaugesne, Loabáken tjjeltesne
- Davvenjárga (Nordkapp)
- Bïerjestaare Plassjesne
- Ubmejen Biejviah, Ubmejen tjjeltesne, Sveerjesne
- Saemiedigkie Kárašjohkesne
- Byrkijen vaarjelimmiedajve, gaskoeh Nöörjesne
- Aatoeklibpie, Västerbotten leenen mubpie kultuvre-vaarjelimmiedajve, Sveerjesne
- Sijti Jarngie, Aarborten tjjeltesne
- Saemien Sijte, Snåasen tjjeltesne

Atoklimpen

Nidarosgærhcoe Tråantesne

Ubmejen Universiteete, Upmijisnie

b) Datne bussine jïjtjedh dajveste fealedh. Veeljh tjiïhtje – luhkie sijjeh gubpene sijhth guessine minnedh jïh tjaelieh dejtie saemien sijjienommide rïektes öörnegasse. Provhkh kaarhtem viehkine jis datne dam daarpesjh.

Du reiser med buss fra hjemstedet ditt. Velg 7-10 samiske stedsnavn du er innom på turen, og skriv stedsnavnene i riktig rekkefølge. Bruk et kart til hjelp dersom du trenger det.

Mijjeh sijjeste måbpan vuejiejibie.

1. Manne vualkam: _____

7. _____

2. _____

8. _____

3. _____

9. _____

4. _____

10. Manne båatam:

5. _____

_____

6. _____

c) Njaalmeh paarrebarkoe: Soptsesth dov fealadimmien bëjre mubpide.

Muntlig paroppgive: Fortell om turen din til en medelev.

Manne Árrahguevtielistie Klïbpien gåajkoe vualkam.

d) Gubpene joe minneme? Tjaelieh læstoem. Jis leah saemien nommh dejtie vaeride, tjaelieh dle dejtie.

Hvilke fjell har du vært på? Skriv ei liste. Bruk samiske navn dersom det finnes.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____

e) Njaalmeh paarrebarkoe: Provhkijidien dotnen læstojde mejtie lidien tjaaleme j̄ih gööktesh j̄ih gööktesh ektesne barkijidien. Gihtjedidien j̄ih vaestiedidien guktie vuesiehtimmesne vuelelen.

Muntlig pararbeid: Bruk lista ovenfor og jobb sammen to og to. Spør og svar slik som eksempelet viser.

Manne leam Gahkagaejsien nelnie minneme.
Mejtie datne debpene orreme?

Im leah. B̄ine leam Maaresvaeresne
orreme, mejtie datne debpene orreme?

Maaresvaerieh dan tjaebpie goh!

Im leah Maaresvaeresne orreme, menh
manne leam r̄ieksegh Aajnantjahkesne
j̄ih D̄aaranjuenesne gieleme.
Mejtie datne debpene orreme?

.....

- f) Májhtah guktie kasusi mietie syjjehtidh?
Jarkosth raajesidie saemiengielese.
Tjoeverh mujhtedh vierph riektes-laakan syjjehtidh.

Husker du hvilken kasus du skal bruke? Oversett setningene under til samisk. Husk også på å bøye verbene riktig.

Manne jaevriebealeste
jaevriebealese vaadtsam ...

1. Jeg spaserer fra Fatmomakke til Marsliden.

---

2. De sykler fra Stor-Blåsjön til Lill-Jorm.

---

3. Han kjører med bil fra Lycksele til Umeå.

---

4. Vi reiser med buss fra Trondheim til Mosjøen.

---

5. Jeg går fra Geittind til Kjerringtind.

---

13. Sijeste sæjjan

- a) Njaalmeh paarrebarkoe: A soptseste gåabph B edtja. Voestegh A tjoevere mujhtedh elatijvem jih illatijvem provhkedh. B tjaala sievem sijeste sæjjan. Dan mænngan B tjoevere soptsestidh gåabph A edtja, jih A tjoevere sievide gærjese tjaeledh.

Muntlig pararbeid: Den ene forteller hvor den andre skal. Først forteller A hvor B skal. A må huske å bruke elativ og illativ. B lager reiserute ved å tegne strek mellom stedene. Etterpå er det B sin tur å forklare, og A sin tur å tegne.

Datne vualkah Ubmijasse.
Vualkah Aarborteste Dearnese.
Dellie Låspan ...

Straejmie

Sjeltie

Staare

Plaassja

Mæfie

Snåase

Aarborte

Maajehjaevrie

Likssjoe

Faepmie

vualtjere

Tråante

Ubmije

b) Veeljijidien saemien sijjenommmh dotnen tjieleteste, j̄ih tjaelieħ dejtie gievlide. Darjoeh seammalaakan goħ ovtetje laavenjassesne.

Velg samiske stedsnavn fra kommunen dere bor i, og skriv dem i sirklene. Gjør deretter som i oppgave a).

Datne aalkah .....
Vualkah .....
Jáarhkah .....

14. Elmie-otnjegh

a) Datne åadtjoeh ruevtiehaepkine Saepmiem girtedh. Gåabh vualkah jis naemhtie gærtah:

Du får fly med helikopter i Saepmie. I hvilken himmelretning drar du hvis du flyr:

		Åarjese	Noerhtese	Jallese	Låvlese
1.	Staareste Liksjose	S	T	P	K
2.	Ubmijasse Vualtjarasse	L	Å	L	R
3.	Aarborteste Plaassjese	Å	A	U	A
4.	Måefeste Svahkese	A	M	E	A
5.	Sjelteste Maajehjaavran	H	M	V	N
6.	Luspeste Eajran sījtese	T	A	I	A
7.	Aarpijistie Dearnese	A	N	E	N

Jis riektes bokstaavem veeljh, tjoevtenjebaakoem gaavnh mij lea åehpies staare Trøndelaagen fylhkesne.

Hvis du samler riktige bokstaver, finner du løsningsordet som er et kjent sted i Trøndelag.

nord – noerhte
sør – åarjel
vest – jillie
øst – luvlie
mot nord – noerhtese
mot sør – åarjese
mot vest – jallese
mot øst – låvlese, loksese

Tjoevtenjebaakoe: _____

b) Provhkh a)-laavenjassem vuesiehtimmine jñh darjoeh laavenjassem sijjienommigujmie jñjtjedh dajveste. Baajh jeatjah learohkem tjoevtenjebaakoem gaavnedh. Ih daarpesjh fierhten sæjjan tjaeledh jñs ih sijhth.

Bruk oppgave a) som eksempel, og lag en tilsvarende oppgave der du bruker stedsnavn fra ditt eget område. La en medelev finne løsningsordet. Du trenger ikke å bruke alle radene hvis du ikke vil.

	Åarjese	Noerhtese	Jallese	Loksese
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				

Tjoevtenjebaakoe: _____

Daennie sijjesne, Musseren lihke, tjaebpies vaartije lea.

15. Gusnie Leah? Mejtie dah sijjeh dutnjien áehpies?

Hvor er dette? Hvor mange av stedene kjenner du?

Viehkje:

- Åarjelsaemien maanah dovne Nöörjeste j̄ih Sveerjeste daennie skuvlesne vaedtsieh.
- Fierhten giesien, gosse Jovnesåhkoeh, åarjelsaemieh daan sæjjan tjåanghkenieh.
- Staaren daaroen nomme lea «Östersund».
- Gånkan Oscar-mojhtese lea seamma sijjesne gusnie åehpies Globe-mojhtese lea.
- Dehtie rööpses gæeteste vualkah j̄is sijhth Sveerjen j̄illemes vaaran vaedtsedh.
- Daate veelkes gærhkoe Tråanten tjieltesne lea dabtoes sijnje turistide.

16. Mejtie 12 riektes vaestiedassh gaavnh?

Greier du 12 riktige svar?

		H	U	B
1	Giebmezáisi lea	Nöörjesne	Sveerjesne	Soemesne
2	Aatoeklibpie lea	Sveerjesne	Trøndelaagen fylhkesne	Nordlaantesne
3	Hálti lea	Gáivoenesne	Soemesne	Tysklaantesne
4	Aarpije/Aahkanbaektie lea	Vualtjeren tjieltesne	Straejmien tjieltesne	Aarborten tjieltesne
5	Gaebpie lea	Gaaloen/Gaalan tjieltesne	Staaren tjieltesne	Oslovisnie
6	Aaltoevaerie lea	Liksjoen tjieltesne	Danmaarkhesne	Russlaantesne
7	Svahke lea	Eengerdaelien tjieltesne	Raarkviihken tjieltesne	Ubmejen tjieltesne
8	Gåebrie lea	Finnmaarkhesne	Trøndelaagesne	Soemesne
9	Stoer-Skrohte lea	Mearohken tjieltesne	Tråanten tjieltesne	Sveerjesne
10	Skæhkere lea	Trøndelaagen fylhkesne	Soemesne	Sveerjesne
11	Njallevaartoe lea	Liernen tjieltesne	Plaassjan tjieltesne	Aarborten tjieltesne
12	Bissiedurrie lea	Gaaloen/Gaalan tjieltesne	Snåasen tjieltesne	Luspien tjieltesne

17. Kultuvrehistovrije

a) Tjaelieh sievem daaroen baakoste saemien baakose.

Sett sammen norsk og samisk ord som betyr det samme.

1. båtsoe	_____ trafikk/kommunikasjonsåre
2. vijremahahtjoeh	_____ skyttergrav
3. dåaroekrogke	_____ reindrif
4. vijreme	_____ kjøttgroper
5. valcese	_____ jaktgammer
6. båeries orresjh	_____ jakt
7. boerne	_____ gammel boplass
8. vijremekrogke	_____ fangstanlegg

9. daalhkesesjædtoeh	_____ offerplass
10. gedtievijreme	_____ vannkraft
11. gaelmie	_____ skuterløype
12. tjaetsiefaamoe	_____ gravsted
13. sjielesijjeh	_____ fiske i ferskvann
14. jaevriem gööledh	_____ medisiplanter
15. skovhterelaatege	_____ villreinfangst

b) Njaalmeh ektiebarkoe: Soptsestidie dej kultuvrehistovrijes baakoej bijre. Mij baakojde vihkele gosse jijtjedh kultuvrehistovrijen bijre soptsesth? Dagke naan vihkeles baakoeh fååtesieh?

Muntlig gruppeoppgave: Snakk om kulturhistoriebegrepene.

Hvilke av ordene er aktuelle i forhold til egen kulturhistorie? Mangler det viktige ord?

c) Tjaelieh dejtie baakojde mejtie daarpesjh gosse edtjh jïjtjedh kultuvrehistovrijen bijre soptsestidh:

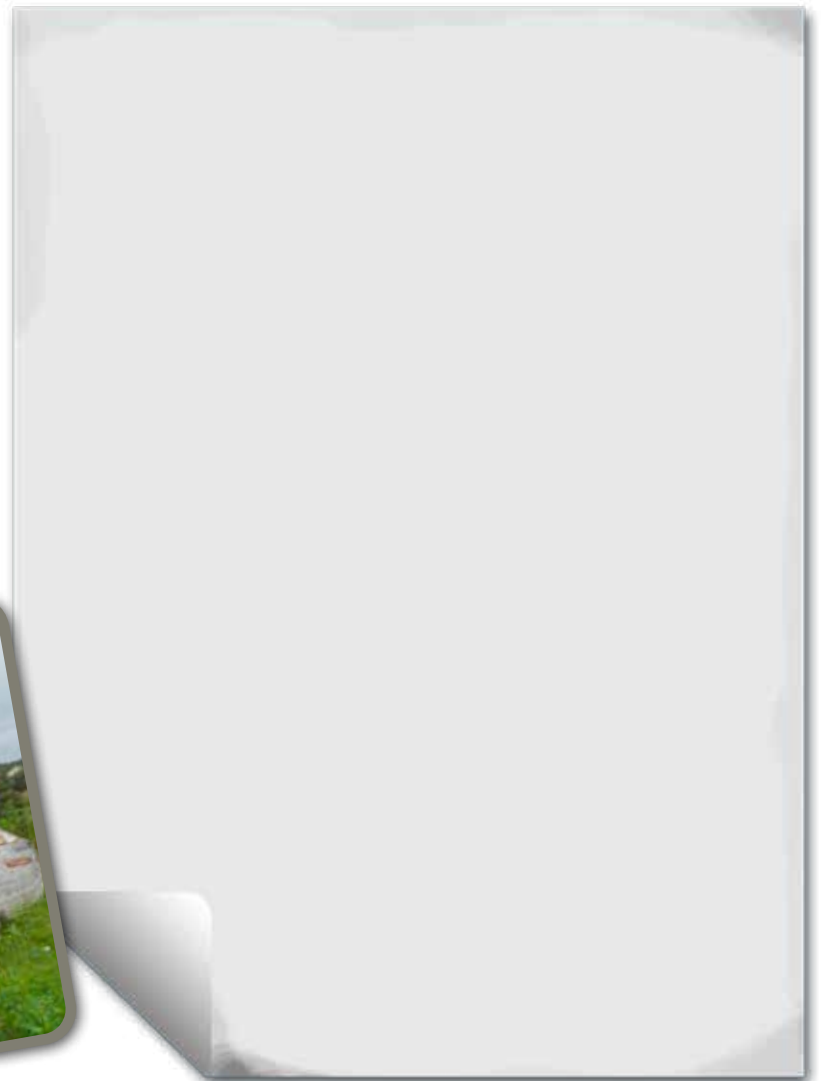
Skriv ordene du trenger når du skal fortelle om egen kulturhistorie:

d) Njaalmeh paarrebarkoe:

Soptsestidien dotnen voenges kultuvrehistovrijen bijre. Baakojde maehtiejidien viehkine provhkedh, mejtie lidien tjaaleme.

Muntlig paroppgive:

Prøv å fortelle hverandre om lokal kulturhistorie. Som hjelpemiddel kan dere bruke ordene dere har skrevet.

Guovdageaidnu: Daennie sijjesne åadtjoeh båeries buvrieh, hahtjoeh, låavthgætieh, derhviegætieh jih vïntsh vuejnedh.

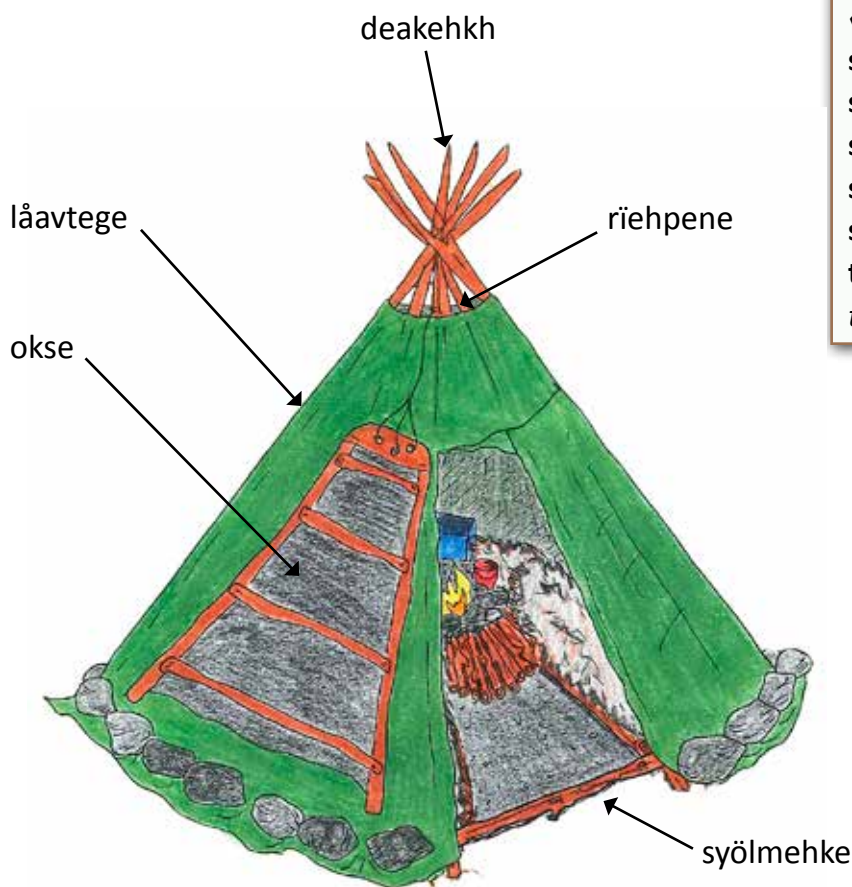
Låavthgâetesne årrodh²

Låavthgâetesne årrodh sjiehtele gosse bovtsigujmie juhtedh jîh gosse edtjijibie âlkene jîjjedidh.

Gosse edtjijibie låavthgâetesne årrodh, mijjeh tseegkuvh, låavtegem, oksem jîh deakehkh daarpesjibie.

Jeenjemes aejkien deakehkh leah såekijste dorjesovveme. Daaletje deakehkh leah aaj aluminiumeste dorjesovveme.

Dejbeeli, dellie låavtege skâerreste jallh naehkeste dorjesovveme. Kraanoe lea aaj låavteginie provhkesovveme. Daelie mijjeh sigletyjjem låavteginie provhkijibie.

BAAKOEH

daaletje – nåtidens, moderne

daarpesjidh – å trenge

deakehke, deakahkasse – lavvostang

dejbeeli – for lenge siden, før i tida

dållem nastedh – å friske på, legge på ilden

jîjjedidh – å overnatte

juhtedh – å flytte

kraanoe, kraanose – grene

låavtege, låavtegasse – lavvoduk

låavthgâetesne årrodh – å bruke lavvo

nastemeklaahka, -klaahkese – pinne til å rote i bålet med

okse, oksese – dør i telt, lavvo og hus

provhkedh – å bruke

riehpene, riehpianasse – røykhull

syölmehke, syölmehkasse – terskel, «dørstokk»

sesnie, sæsnan – ugarvet skinn

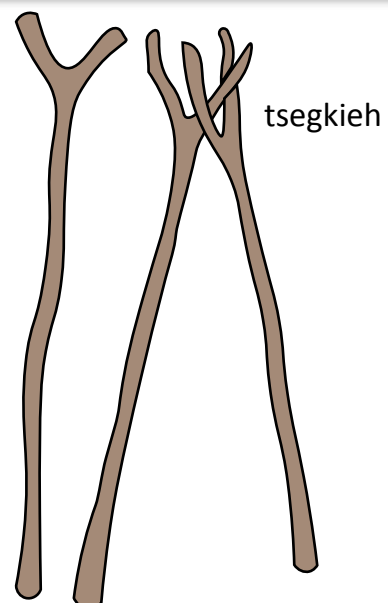
sigletyjje, -tyjjese – seilduk

sjiehtele – høvelig, passelig

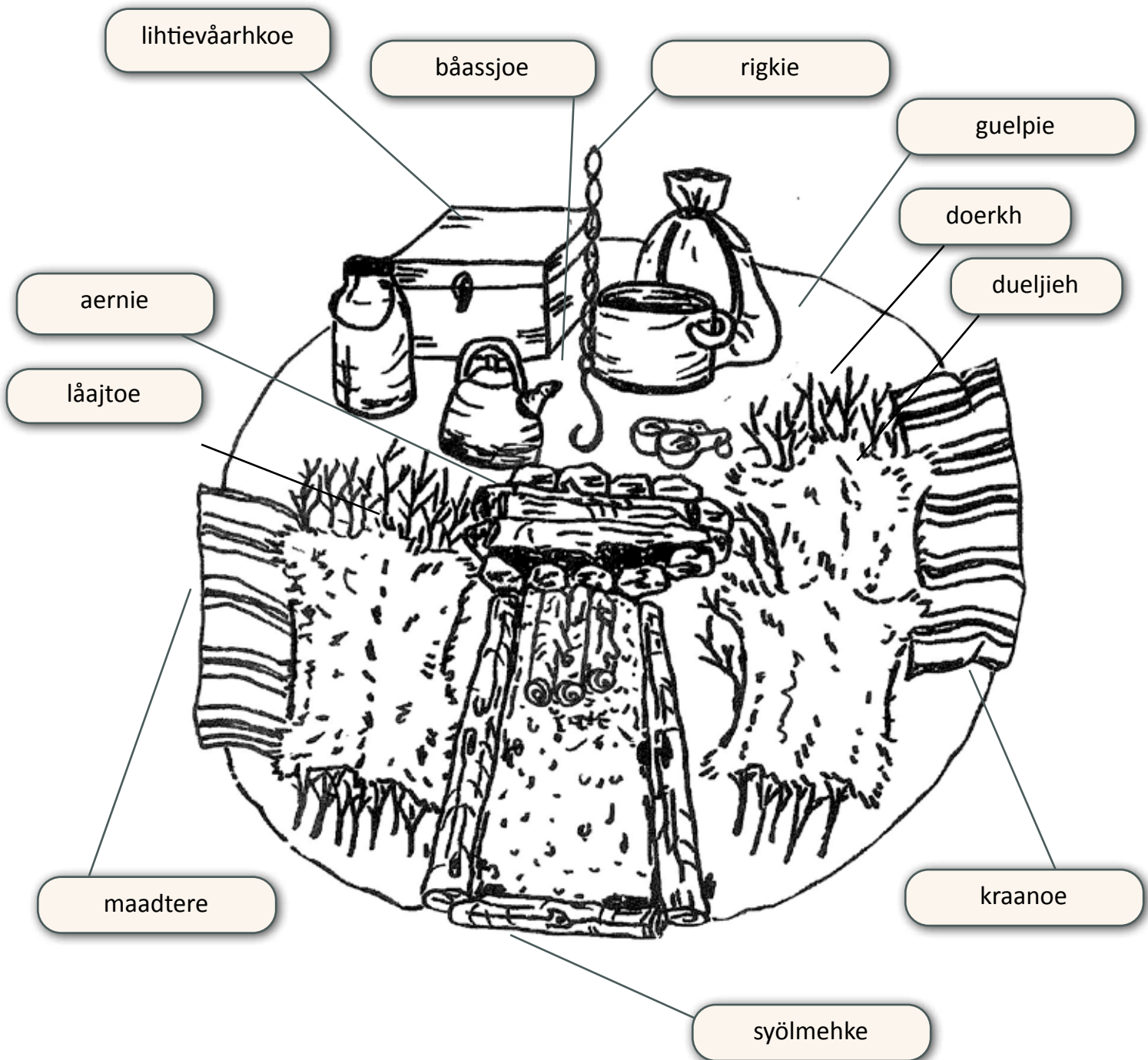
skâerrie, skâarran – garvet skinn

såekie, såakan – bjørk

tsegie, tsægkan – stang med y-formet topp

Låavthgâetesne

Guvvie vuesehte guktie derhviegâetesne/låavthgâetesne vâájnoe. Guelpesne doerkh jih dueljieh. Dueljiej nelnie âeriejibie jih tjahkasjibie. Åeremevoessh jih tjâenieh maadterasse biejjibie. Aernie gaskoeh gâetesne jih daase dâllem biejjibie. Gosse dâllem nastehtidh, dellie nastemeklaahkam daarpesjibie. Rægkan prihtjhgiebniem gævnjoestibie.

Bâassjosne tjöövke-tjâenieh leah vg. kâahph, guksieh, gaerieh jih teellerhkh, busth, nejpieh, prihtjhvoessh jih prihtjhgiebnieh. Lihtide lihtievâarhkose biejjibie. Lihtievâarhkoen lea sjiere sijjie dennie bâassjosne.

18. Låavhtgâetesne årrodh

a) Saatnan jallh bääjhtode? Vuajnah guvviem ovtetje sæjrosne. Desnie vaestiedassh gaavnh.

Fakta eller fleip? Se på illustrasjonen på forrige side.

		Saatnan	Bääjhtode
1.	Dålle buala.	G	B
2.	Ålma dueljien nelnie tjahkesjeminie.	M	Å
3.	Låavhtgâetesne golme dueljieh Leah.	A	F
4.	Duelji nuelesne doerkh.	S	E
5.	Maadterisnie lea kraano.	D	S
6.	Aerniegierkieh Leah bäässjosne.	E	J
7.	Prïhtjhgiebnie rigkesne gævnjan.	K	O
8.	Lihtievåarhkoe bäässjosne.	E	A

Tjælieh raajesem tjoevtenjebaakojne:

---

b) Daesnie njieljie baakoeh mah låavhtgâatan govlesuvvieh, badth mådtsode ragkede.

Tjælieh bokstaavh rïektes sæjjan, jïh tjælieh sïevem rïektes baakose daaroengïelesne.

Her er det fire ord om lavvobruk, men bokstavene er hulter til bulter. Sett bokstavene i riktig rekkefølge, og sett strek til det riktige norske ordet.

GSEKITE

_____

lavvobruk

VEELTÅGA

_____

ildsted, bål plass

SKEO

_____

y-stenger

EERAIIN

_____

dør

c) Vaestedh gyhtjelasside ellies raajesigujmie.

Svar på spørsmålene med hele setninger.

1. Maam daarpesjibie gosse låavthgåetesne årrodh?

---

2. Mestie dejbeeli deakekh darjoejin?

---

3. Magkeres låavtege mijjen lea daelie?

---

4. Gåabph åeremevoessh jïh tjåenieh biejjibie?

---

5. Mij gaskoeh låavthgåetesne?

---

6. Gosse prïhtjhgiebniem gævnjoestidh gosse tjaetsiem voessjedh?

---

7. Mah Leah båassjosne?

---

d) Njaalmeh paarrebarkoe:
Soptsestidien sinsætnan saemien
gåetien vüekiej bijre.

Muntlig paroppgave:
Fortell hverandre om samiske lavvoskikker.

c) Oktegh barkedh: *Lohkh vielie*-bolhkesne s. 104 maahta vielie jaevriengueliej bijre lohkedh j̄ih lieredh. Lohkh tjaalegem j̄ih tjaelieh riektes gueliennomh.

Individuelt arbeid: I *Lohkh vielie*-delen på side 104 kan du lese og lære mer om ferskvannsfiskene. Les teksten, og skriv riktig navn i oppgavene under.

Mij guelide ...

- 1) ... guevteli jaevrine j̄ahkoe galme tjaetesne murrede?
_____
- 2) ... jeanose reakade, mohte saalhtan vualka gosse b̄aaras̄apoe sjædta?
_____
- 3) ... vualka iktesth b̄aastede doen jeanose m̄isse rekasovvi?
_____
- 4) ... mijjen st̄oöremes beapmoeguelie j̄ih maahta 10 kg lyövlehke sj̄idtedh?
_____
- 5) ... gorre jeanojne, galkije tjaetsine, j̄ih dovne jaevrine j̄ih johkine lea?
_____
- 6) ... lea goh raavrine, vaallah saelhtine lea?
_____
- 7) ... lea d̄aåpmehke, badth maahta dovne jaevrine j̄ih saelhtesne jieledh?
_____
- 8) ... lea aajnehke d̄aaske mij jaevresne lea?
_____
- 9) ... onn'oh̄tje loesegualetje, jilhts dan ij leah r̄ööpses tsoehpe?
_____
- 10) ... onne loesegualetje man lea st̄oerre voejtahke r̄udtjesne?
_____
- 11) ... njaelkies beapmoeguelie man leah besteles voejtahkeh r̄udtjesne?
_____

d) Njaalmeh paarrebarkoe: Veeljijidien guelien j̄ih lierh dan bijre soptsestidh. Soptsestidien j̄ijtjedh guelien bijre mubpide.

Muntlig par- eller gruppearbeid: Velg en fiskesort. Øv deg på å fortelle om den muntlig. Presenter fisken for samiskgruppa di.

19. Jaevrienguelieh

a) Ohtsedh bokstaavemujveste gaektsie jaevrienguelieh jïh tjaelieh dejtie rïektes sïevide. Tjaelieh aaj baakojde illatijvese. Maahtah baakoegærjam viehkine utnedh jïis daarpesjh.

I bokstavrotet er det åtte skjulte ferskvannsfisker. Finn dem, og skriv navnene på riktig linje. Skriv også ordene i illativ. Bruk ordboka til hjelp hvis du trenger det.

N	T	Y	L	O	E	S	E	O	M	B	A
D	J	H	Q	I	J	Z	X	N	U	Z	V
Å	O	T	Y	R	J	S	N	D	M	L	G
Å	E	N	J	A	A	K	A	S	S	N	P
P	V	H	A	A	V	K	E	V	B	H	O
M	T	A	W	V	I	B	U	U	B	H	X
E	J	R	N	R	D	T	P	N	P	N	N
H	E	H	A	E	R	R	I	E	Y	U	Q
K	Y	P	S	I	H	T	E	G	E	A	R
E	F	B	D	I	Q	P	E	L	M	H	C
Q	T	E	G	Y	E	B	F	B	X	F	O
E	R	P	G	S	F	B	Q	P	T	Z	L

Daaroen	Nominatijve	Illatijve
abbor –	_____	_____
gjedde –	_____	_____
harr –	_____	_____
lake –	_____	_____
laks –	_____	_____
røye –	_____	_____
sik –	_____	_____
ørret –	_____	_____

b) Soptsestidie: Mah guelieh jïjtjedh dajven jaevrine jïh johkine gååvnesieh? Tjaelieh dejtie guelien nommidde klaerieplæjjoehkinie.

Samtale: Hvilke fiskeslag finnes i vann og elver i deres område? Merk fiskeslagene med fargeblyant.

20. Vaerien ledtieh

a) Man gellie ledtieh daesnie gaavnh? Juekieh bokstaavide guktie vuajnah dej ledtiej nommh.

Hvor mange fugler finner du her? Del opp bokstavene slik at fuglenavnene kommer fram.

HAEPKIEKRUNGKEGÅELSIESJORJEHKESELIEHEHEKE
GIEREHTJÅATSELERIEKSEGEAARHTSE

b) Mah ledtieh? Guktie ledtiej nommh saemien jih daaroen?

Hva heter disse fuglene på norsk og samisk?

_____

_____

_____

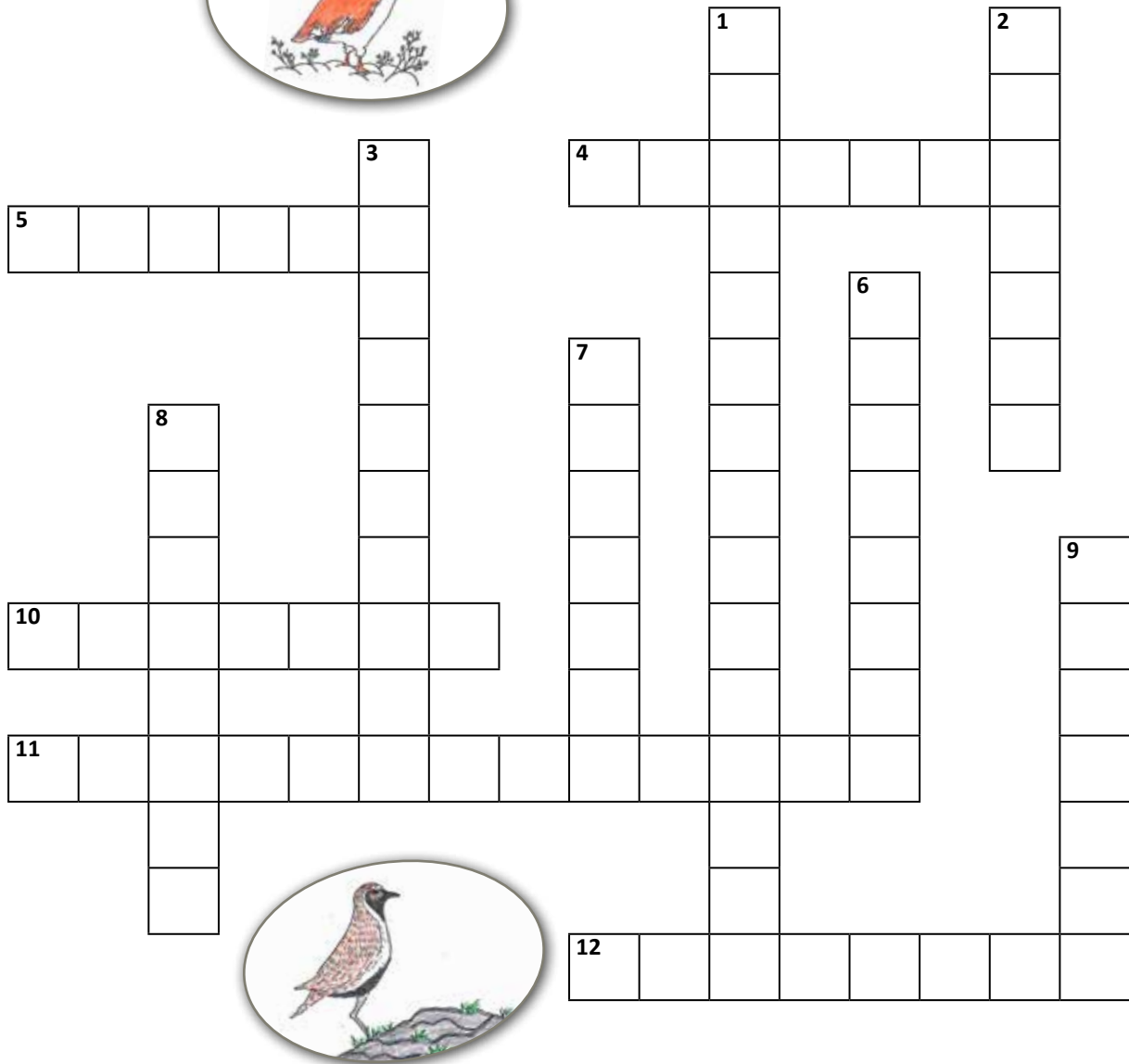
_____

_____

c) Kroessebaakoe

TJAETSIENSKEAROE = VANNRETT

4. Rieksege mij bijjene vaeresne.
5. Tjeehpes jïh veelkes ledtie maam mahtah abpe Saepmesne gaavnedh.
10. Ledtiej gånka
11. *Siland* saemien
12. Tjeehpes jïh kraevies ledtie mij bijjene vaeresne, vaegkesne jïh voenesne.

LÅADTERÏEKTE = LODDRETT

1. *Toppand* saemien
2. Vijrije mij lea dovne spaajhte jïh væjkele.
3. Tjeehpes ledtie mij bijjene vaeresne, vaegkesne jïh voenesne.
6. Dam ledtiem gåarede vaegkesne littedh.
7. *Smålom* saemien
8. Jïjnjh ledtieh mah jaevriegaedtiebealam jïh saelhteigaedtiebealam maehdieh ...
9. Jeatjah nomme gaarenassese

21. Vaerien j̄ih guevteli sjædtoeh

a) Daajrah saemien nommh sjædtojde? Tjælieh s̄ievem baakoste r̄iektes ḡavvan.

Vet du hva plantene heter på samisk? Sett strek mellom tekst og bilde.

fjellbjørk

skierr̄ie

dvergbjørk

j̄oelv̄jeme

bj̄ørnemose

sk̄iblie

kvistlav

sorreske

torvmose

paehpere-burhvie

skjegglav

pluevien-buerhvie

papirlav

roemse

b) Tjælieh riektes nommem riektes gávvan.

Skriv riktig navn under bildene.

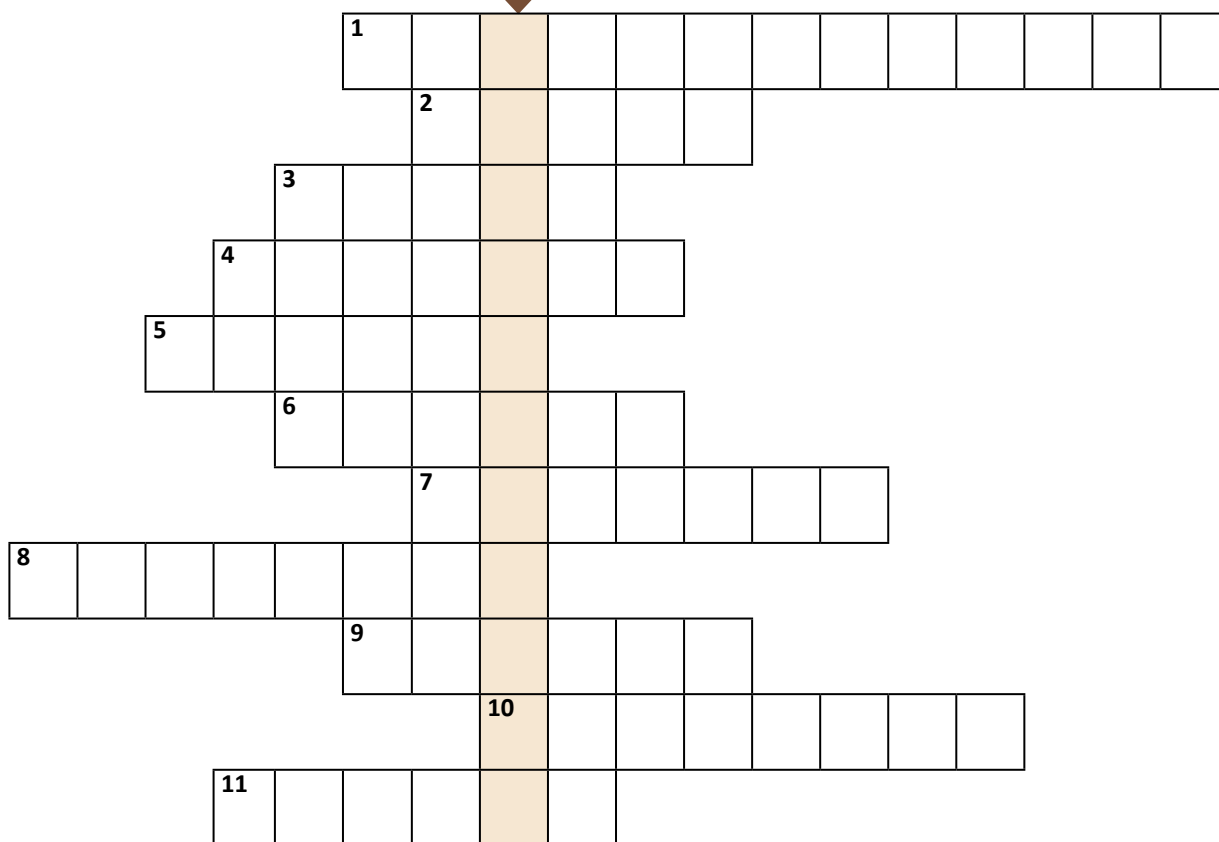

krijke, jokgnh, sirrieh,
laadtege, ruenjie,
voerhtjenmuerjeh

c) Kroessebaakoe

- 1. *Begerlav* saemien
- 3. *Islandslav* saemien
- 6. *Bjørnemose* saemien
- 8. Njaelkies muerjie mij guevteli
gulline gohtjesovveme

- 11. Aevhkies sjædtoe mij lea dovne
njimhkedahkine jïh raajhpesinie
åtnalgovveme.

22. Beapmoe- jñh daalhkesesjædtoeh³

Mat- og medisinplanter

a) Lohkh teekstem jñh tjælieh riektes nommerem guvvide.

Les teksten, og skriv rett nummer ved siden av bildene.

Dejbeeli idtjin almetjh maehtieh daalhkesch dåaktaristie jallh apoteekeste viedtjedh gosse lin skiebtjijamme. Dej lin jijnjh maahtoeh eatnemen bijre, jñh daamtaj almetjh sjædtojde daalkesinie utnin. Dah Leah aaj sjædtoeh kroenesaatine byöpmedamme. Daesnie vijhte vuesiehtimmieh:

1. **Doerehkem** jallh **voelpehkem** maahta salaatine byöpmedidh. Löövjuh, mejtie lastijste voessjesovveme, noere almetji njaltjah reejnie, jñh dovne asketrueerie- jñh klimakterijen vaejvide læjnoedahta. Jis nåajsan, ih åadtjoeh voelpehkem byöpmedidh.
2. **Sorresken** jñh **sækien** Leah seammalaaketje aevhkieh. Fierske lasti sisnie jijnjh C-vitamijnh, jñh mijjieh maehtiejibie löövjem lastijste voessjedh. löövjuh, mah baarkojste voessjesovveme gossehtsem jñh skovrehtassem læjnoedahta.
3. Saemieh Leah **dursjiem** dovne daalhkesinie jñh beapmojne åtneme. Lastine jijnjh C-vitamijnh, jñh mijjieh maehtiejibie dovne roehtsem jñh lastide byöpmedidh. Dursjie buerie virrejievkehtimmien, virredijnehdaltesen, kolesterovlen jñh mujhtemen gaavhtan.
4. **Laadtege** guevtelen gulline gohtjesovveme. Muerjine dovne mineraalh jñh jijnjh C-vitamijnh, jñh dejpeli almetjh laadtegh daalhkesinie skorbuvten/skurpegen vööste utnin. Löövjuh, mah laadthlastijste voessjesovveme buerie jis vaejliem jallh infeksjovnem åadtjoeh.
5. **Jokgni** sisnie Omega-3 åljoeh mah lea buerie vaajmose, immunesysteemese, psoriasisen vööste jñh gosse åejjieh saejriedieh. Jokngijste maahta jijnjem jurjiehtidh, vuesiehtimmien gaavhtan voessjeme-muerjieh, aaloem, staaologihpem, jñh jokgne-laejpiem. Saemieh Leah aaj lastide löövjine åtneme. Dah provhkin lastide giebnese bisseth åvtelen lastide tjætesne voessjin.

BAAKOEH

asketruerie, -truarran – *menstruasjon*

aevhkie, aavhkan – *nytteverdi*

båelthed – *å brenne, svi*

daalhkesse, daalhkesasse – *medisin*

fierske – *fersk*

gossehts, gossehtsasse – *hoste*

jalkesjidh – *å jevne ut*

mojhtese, mojhtesasse – *minne*

njaltja, njaltjese – *hud*

nåajsan – *gravid*

roehtse, roehtsese – *rot*

skorbuvte/skurpege – *skjørbruk*

skovrehtasse, -assese – *diaré*

systeme, systemeese – *system*

vaejvie, vaajvan – *plage, smerte*

virrediedte, -diedtese – *blodtrykk*

virredijnehke-daltese, daltesasse – *blod-
sukkernivå*

b) Lohkh tjaalegidie jñh vaestedh gyhtjelaside.

Pluevien-burhvie

Pluevienburhvieh, sapmerederhvie pluevine gââvnesieh jñh maehtieh duvhties kroenes, rutjkes, rööpses jallh viskes jieveginie sjïdtedh. Eah leah pluevienburhviej naan roehtsh, jñh tjoeverieh tjaetsiem jñh beapmoe-iebnide âejjiej tjïrrh njammedh. Pluevienburhvieh jñh goeberph mahte seammalaakan våâjnoeh jñh dejtie jïjnje tjaetsie tjaakene.

Aevhkieh

Almetjh leah pluevien-burhviede dovne bankaldahken, jikten jñh ovmessie råegkiej vööste âtneme. Jis tjoejkhk jallh jeatjah âhtehtsh datnem skurpieh, dellie pluevienburhvieh maehtieh siknjiedimmiem læjnoedehtedh. Sapmerederhvien sisnie aaj iebnh mah maehtieh saejride reejnedh. Jis saejride pluevienburhviejgumie reejnh, die saejrieh varkebe suvvieh, guktie eah bakterijh haasenh.

Pluevienburhviej leah jïjnjh buerieh. Juktie pluevien-burhvieh leah goh goeberph, die maahtah dejtie dovne njimhkedahkine jñh raajhpesinie utnedh. Dah maehtieh aaj beapmoeh konserveeredh: Jis giesege guelie galme pluevieburhviej sijse biejh, dellie buerebhlaakan ståarede. Viskesroehtsh maehtieh aaj buerebe-laakan ståaradidh jis almetjh dejtie pluevienburhviej sijse biejjeh. Dejbeeli, dellie pluevienburhvieh leah ohtjegâetie-paehperinie miehtjies dajvine âtnasovveme, jñh daenbien mijjeh dejtie annje eatnemen lovvenjaamesinie âtneme.

1. Gusnie maehtiejbie pluevienburhvieh gaavnedh?

---

2. Maahtah tjaeledh jñh nimhtie vuesiehtidh guktie pluevienburhvieh leah åålmehdaalhkesinie âtnasovveme?

---

3. Maahtah tjaeledh jñh vuesiehtidh guktie sjædtoe aevhkine orreme?

BAAKOEH

aajkoe, aajkose – hensikt
bankaldahke, bankaldahkese – hevelse, hudutslett
beapmoeiebnh – næringsstoff
dïdtesjidh – å rense
duvhties – tett, tjukk
geerjehtidh – å formere seg, spre seg
jievege, jievegasse – teppe
jïkte, jïktese – gikt
konserveeredh – å konservere
lovvenjaamese, njaamesasse – våtserviett
læjnoedehtedh – å lindre
njimhkedahke, -dahkese – bandasje, plaster
raajhpese, raajhpesasse – bleie
pluevienburhvie, bårhvan – torvmose
saejrie, saajran – sår
siknjiedidh – kløe
skurpedh – å bite
ståaradidh – å holde seg
vöörhkedh – å lagre
åålmehdahlkese, -daalhkesasse – folke-
 medisin

Båatsoe

Naan aski nommh bovtsi jñh båatsoen bñjre soptsestieh:

SUEHPEDE

kommer av verbet *suehpiedidh* som betyr å kalve.

RUFFIE

betyr pelsskifte.

SKIEREDE

kommer av verbet *skieredh* som betyr å pare seg.

GOLKE

kommer fra *golkedahke*, som betyr at reinoksene blir utmattet etter brunsttiden.

Båetieh mov gaavalohke
daagkoe lea vaalje
vuelen njååjte lea
åvtelisnie storrevaegkie

Skodth mov gaavalohke
såevmie lea daajroes
gåatome jaksoes lea
jijnjevaerie åvtelisnie

Båetieh mov
jovje-råtnoe
båetieh mov aaltoe
miesie sarva
båetieh mov
gaavelh-krievvie

Skodth mov gaavalohke
eajhtohte vualka
gaejvelidie gaejvide
skodth mov gaavalohke

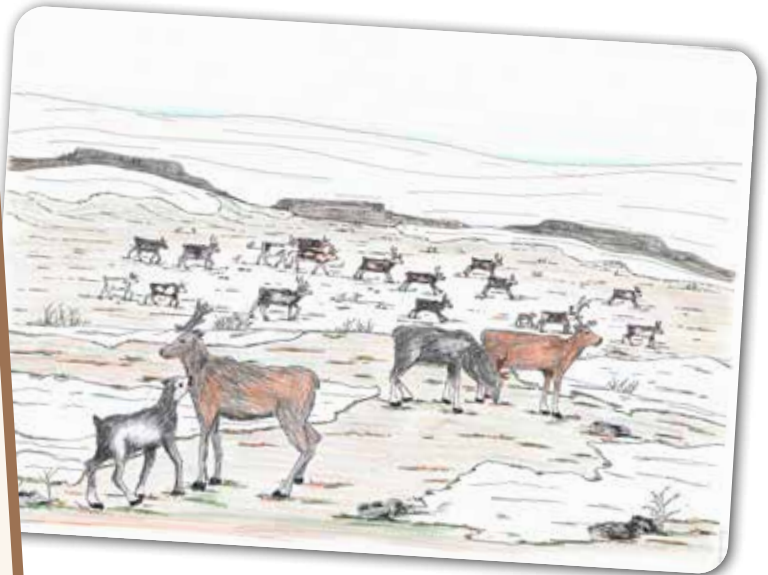
– Gaebpien Gåsta

Bovtsi nommh

aaltoa, aaltese – reinsimle som har kalv
 bīrhke, stuhtjetje – liten reinflokk
 ealoe, ealose – reinflokk
 horhtje, horhtjese – hannrein
 miesie, measan – årets reinkalv
 råantjoe, råantjose – kastrert reinokse
 sarva, sarvese – fullvoksen hannrein
 tjearmehke, tjearmahkasse – hunnrein
 tjorme, tjormese – fjorårs reinkalv
 voenjele, voenjelasse – toårs hunnrein
 vovejmeråantjoe, vovejmeråantjose –
 kjørerein
 årra, årrese – ung hannrein

Bovtsh jīh gedtieh

Åvtesne gedtie-bovtsh bijjene vaeresne. Dah bovtsh lin gedtine gohtjesovveme jīh almetj detjie vijrin. Goh gedtide vijrin, almetj līerin guktie meehtin dejtje deemedh, jīh dellie låebties bovt sine sjīdtin. Daenbien saemīeh jeenemes dejstie Nōörjen bovt sijste eekīeh, medtie 200 000 bovtsh daelvege. Daenbien gedtieh ajve åarjel-Nōörjesne gååvnesīeh, jīh debpene mahtah dejtje tjaktjege vijredh. Medtie 25000 gedtiebovtsh daelvege Leah.

Dovne bovtsh jīh gedtieh daelvielaanteste gīesīelaantese juhtīeh. Noerhtene gīesīelaante lea saelhtiegaedtiebealesne jallh bijjene vaeresne gogkoe vaenebh tjoejhkh. Ij Leah debpene dan bijvele. Noerhtene Saepmesne dellie guevtīelasse, sījs-eatnamasse bovt sigujmie daelvege juhtīeh, dannasinīe debpene vaenebe lopme. Debpene aaj buerebe gåatome goh saelhtiegaedtiebealesne gogkoe daamtaj jījnje lopme jīh jīenge.

BAAKOEH

aasnekraesie, -kraasan – vissent gress
 burhvie, bārhan – reinlav
 deemedh – å temme
 gedtie, gadtan – vill, villrein
 gåatodh – å beite
 joevjeme, joevjemasse – skjeggjav, hengjav
 låemtīes – tam
 skierrie, skearran – dvergbyrk
 skīeredahke, skīeredahkese – brunsttid
 suehpīedīdh, guedtedh – å kalve

Åarjene, åarjelsaemīen raedtesne dellie dåvvese, saelhtiegaedtiebealesne bovt sigujmie juhtīeh daelvege jāhkoe dellie sījs-eatnamisīe jījnje lopme. Duvvene hov buerebe gåatome bovt side, jāhkoe debpene vaenebe lopme.

Daelvege bovtsh burhvie, vistīeh gåatoeh, vaallah muvhtene aaj joevjemh jīh aasnekraesīeh gåatoeh. Gīesege bovtsh ovmessīe sjædtoeh, kraesīeh, suejnīeh, skierrie, sīerkestahkh gåatoeh. Tjaktjege skīeredahke, dellie sarvh tjoelēstīeh. Suehpēden aaltoeh miesīeh guedtieh.

Maam bovtsch gáatoeh?

DAELVEGE:

vístie

joevjeme

aasnekraesieh

GIESEGE:

sierkelasth

skierriellasth

kraesieh/sjædtoeh

suejnieh

Bovtseste jijnjh aevhkieh

1. **Vuejeme-råantjoe:** vuejeme-råantjoe låemties bovtese maam almetjh Leah deememe juktie mahta gierhtsem giesedh. Dejpeli geasas-råantjoeih vihkeles vuajhtahkh gosse båtsoesaemieh aktede orresjistie måbpan juhtin. Daelie vuejemeraantjoeih jeenemes turismen gaavhtan jih aaj vuejemeraantjohne gaajtjedieh. Daajbaeliej geasas-råantjoejgumie gaajtjedh joekoen byögkele sjidteme.
2. **Beapmoeh:** bearkoe, mueksie, jirreme, njoektjeme, bahtsegh, maelie (maeliepaannelaepie, maelie-gaamsoeh jih goervh), gurpie (goerve, maam njeervemebearkojste jih liepseste jurjiehtamme jih dam jis aaj soevestahteme.)
3. **Vaarjoeih:**
Dueljijste jih gaamegijstie: novhtekkh, goelkegamegh, muadta, gaalsohkh, tjohe, gamhtsh, gaallohkh.
Skåerrijste: baarhkohkh, tjohe, svætnoe/juvvie/ beelhthe skænhkah.
4. **Ïebnh:**
Tjåervieh: svætnoebåloeh, bieljierïeseh, lijnie-reagka
Måaroeh: naaloe, nejpie, bieljierïeseh,
Skåerrie: prïhtjhvoesse, gaeblehkevoesse, veaskoe, beetnehbongke

Båatsoe-jaepie

SJUEVNEDSTIJE

- Båatsoeburrieh daelvielaantese krievvine juhtieh.

TJAKTJEDAELVIE

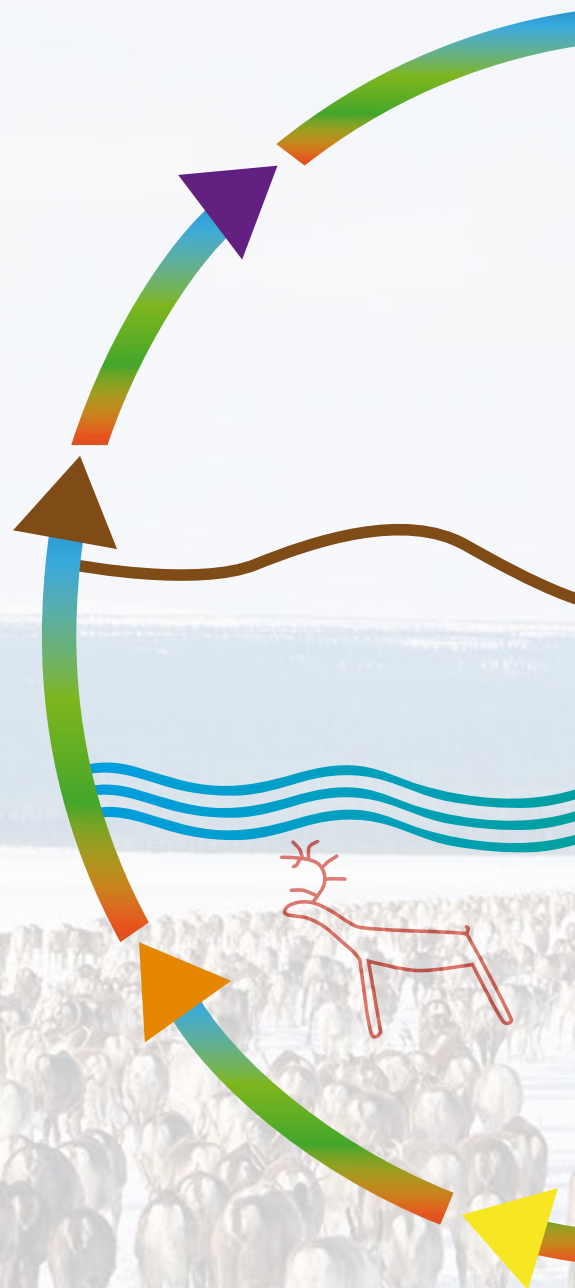
- Båatsoesaemieh aelkieh vihth krievvim tjöönghkedh.
- Giedtieh tjoeverieh dāvvodh, geadtan tsaekedh, bovtsh leeketidh jnv.

TJAKTJE

- Skieredahke.
- Bovtsh tjaktjelaantese juhtieh.
- Sarvh tjoelestieh.

TJAKTJEGIESIE

- Bovtsh dovne tjrkes jñh buajtehke.
- Båatsoesaemieh giedtide dāvvoeh, geadtan tsaekieh, aalesjieh jñh aaj niestiesbovtsh vaeltieh. Daelie aaj skieredahke.

DAELVIE

- Bovtsh abpe daelviem daelvielaantesne gáatoeminie.
- Båatsoesaemieh krievviem ryöjnesjeh.
- Muvhtesh vytnesjeh.

GÏJREDAELVIE

- Båatsoesaemieh krievvine suehpedslaantesese juhtieh.

GÏJRE

- Aaltoeh suehpiedieh.
- Suehpedslaantesne bovtsh daarpesjehraeffesne åadtjodh gáatodh.
- Miesieh tjoeverieh åadtjodh tjaalkedh juktie maehtieh aaltoem dâeriedidh.
Miesiej Leah gellie gertelh, vg.: gierhkieh, råatemh, duvrieh, riepieh, snöölhkh jih aarhtsh.

GIESIE

- Båatsoesaemieh giesielaantesese krievvine juhtieh.
- Miesieh tjaalkeminie.
- Båatsoesaemieh giedtiem tseegkieh, geadtan tsaekieh jih miesieh mïerhkesjeh.
- Giesege tjoeverieh baajedh krievviem raeffesne gáatodh.

23. Båatsoe

a) Veditieh tjaaleldh jallh njaalmeh vaestiedassh gyhtjelaside.

Svar muntlig eller skriftlig på spørsmålene.

1. Maam bovtsh daelvege gåatoeh?

---

2. Maam giesege dellie?

---

3. Maam aski nommh båatsoen bijre vuesiehtieh?

---

4. Mah beapmoeh bovtsijste åadtjoejibie?

---

5. Mah vaarjoeh bovtsen dueljeste, gaamesijstie åadtjoejibie?

---

6. Maam maehtiejibie bovtsese vytnesjidh?

---

7. Datne aaj bovtsen iebnijste vytnesjamme? Soptsesth.

---

b) Gievljen sisnie leah vierph jñh substantijvh mah båtsoen bijre.
Tjælieh baakoem riektes jaepie-boelhkese.

I sirkelen finner du verb og substantiv som har med reindrift å gjøre.
Skriv ordene under riktig årstid.

DAELVIE:

GÏJRE:

niestesjidh – ryöjnesjidh – miesieh mïerkesjidh
aaltoeh guedtieh/suehpiedieh – turistigujmie barkedh
skïeredahke – sælhtiegaedtiebealese – leekestidh
ruffie – giedtine barkedh – golke – bæjjesvorti
suehpedslaante – giedtide dävvodh – bovtsh burhvieh gåatoeh

TJAKTJE:

GIESIE:

c) Kroessebaakoeh:
Vierph mah båtsoen bijre.

- 1. å grynte
- 2. å telle
- 3. å samle
- 4. å merke
- 5. å drive en reinflokk ut i elv eller vann
- 6. å slakte
- 7. å kaste med lasso
- 8. å flytte
- 9. å drive en reinflokk
- 10. å temme
- 11. å kalve

							1										
								2									
									3								
4																	
				5													
				6													
		7															
										8							
											9						
												10					

Tjælieh raajesem tjoevtenjebaakojne:

---

d) Jis bokstaavh riekteslaakan tjaalah, dellie govhte ovmesseie bovtsh gaavnh.

Hvis du setter bokstavene i riktig rekkefølge, finner du navn på seks forskjellige rein.

OLATEA

ISEEMI

RAAVS

LOVEJEEN

JERMOT

THEJORH

---

e) Veeljh unnemes njieljie baakoeh d-laavenjasseste, jih tjaelieh aktem raajesem fierhtene baakojne.

Velg minst fire av ordene du fant i forrige oppgave, og skriv en setning med hvert ord.

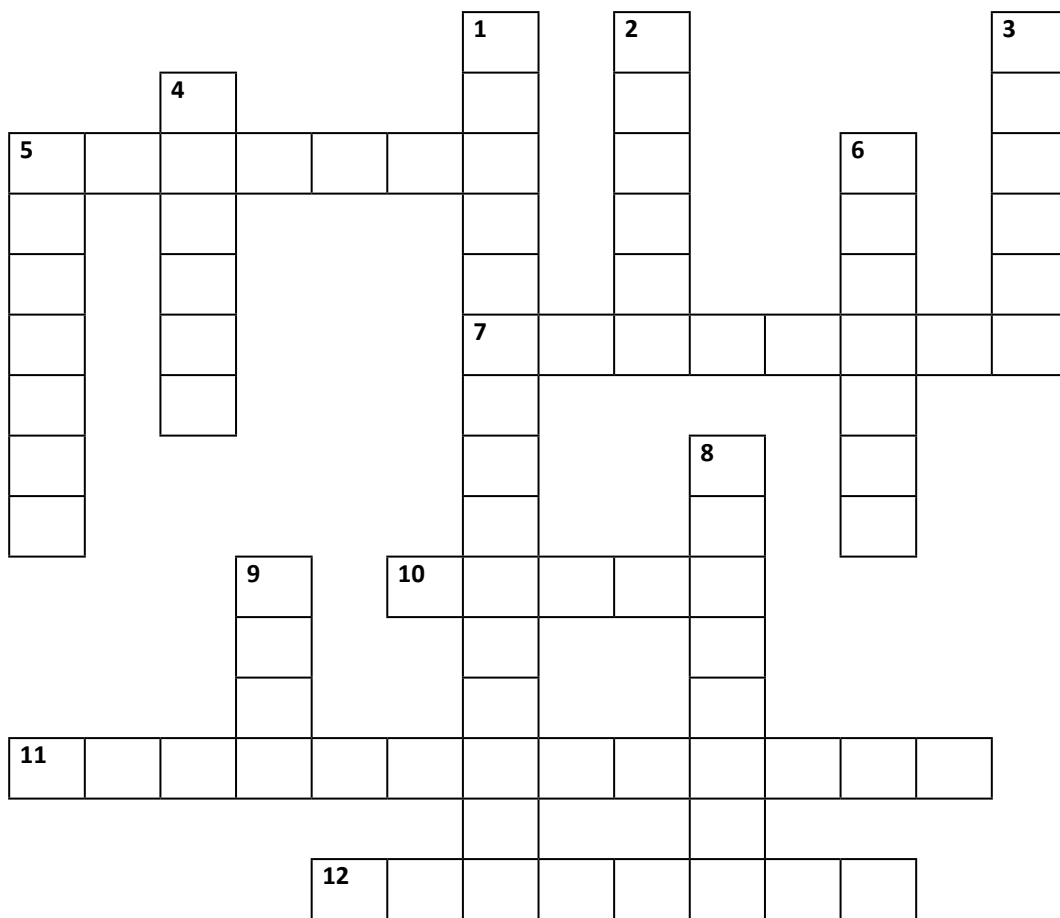

---

f) Kroessebaakoe: Bovtsh

TJAETSIENSKEAROE = VANNRETT

LÅADTERÏEKTE = LODDRETT

- 5. Giesege bovtsh lastide dehtie sjædtoste gåatoeh.
- 7. Miesieh jih aaltoe
- 10. Aaltoen «geelle»
- 11. Raeffesne gåatodh.
- 12. Burhvie mij vååjnoe goh skaavhtjoeh.

- 1. *Kjørerein* saemien
- 2. Aaltoen «maana
- 3. Bovtse man lea veelkes dueljje.
- 4. Daelvege bovtsh daehtie sjædtoste gåatoeh.
- 5. *Gjeldsimle* saemien
- 6. *Toårig hannrein* saemien
- 8. *Kastreert reinokse* saemien
- 9. *Hannrein* saemien

Gosse miehtjieskuvleste b  stede Olmmáivaegkien skuvlese b  tieg, dle learohkh tjoeverieg vihth barkedh. Voestegh edtjieg krovhtide j  h lihtide b  ssedh, j  h dovne tjognide j  h l  avthg   etide stealladidh mejtie miehtjieskuvlesne   tneme. Gosse gaajhkem illeme, dellie tjoeverieg jielijeguvviejgumie galhkedh, gaskestalledh, laavenjassigujmie barkedh j  h sp  ielh spealadidh. Minngemes dellie miehtjieskuvlen b  jre tjaelieg.

Learohkh mah saemien lukkieh edtjieg saemien tjaeledh. B   tieg s  jrojne golme tjaalegh mejtie learohkh tjaaleme.

24. Lohkedh, mubpiejgumie r   resjidh j  h soptsestalledh

a) Veeljh tjaalegem mij 78-82 s  jrojne. Mujhtieg tjaalegem eensilaakan lohkedh.

Velg en av tekstene på side 78-82. Les den grundig.

b) G  ktesh j  h g  ktesh ektesne barkijægan: Soptsestidien tjaalegi b  jre. Maam lidien lohkeme?

Pararbeid: Snakk om teksten. Hva har dere lest?

Manne lohkim ...

Tjaalegisnie tj   dtje ...

c) Ektesne barkedh: Soptsestidie maam dijrieg lidie miehtjieskuvlesne dorjeme. Mejtie seammalaaketje aamhtesigujmie barkeme mejgumie Olmm  ivaegkien skuvlen learohkh Leah dorjeme?

I gruppe: Fortell og oppsummer hva dere har gjort på leirskolen/i løpet av temadagene. Har dere gjort noe av det samme som elevene på Manddalen skole?

Miehtjieskuvlesne mijrieg libie ...

Manne   tnam miehtjieskuvle lij ... juktie ...

Gaaktseden klaassen learohkh leah guvvieartihkelem ektesne dorjeme:

Miehtjieskuvle Gálgujaevrien bealesne

Fierhten tjaktjen dellie Olmmáivaegkien skuvle miehtjieskuvlese vualka. Miehtjieskuvle lea vaerine, vaegkine jallh voenine. Mijjeh libie miehtjieskuvlesne golme biejjeh. Mijjeh hov jijnjem álkine orreme jñ jijnjem liereme, jñ jijjege mijjeh låavthgætine jijjedimh.

Daan jaepien mijjeh libie Gálgujaevrien bealesne orreme. Gálgujaevrie lea bijjene vaeresne, Soemen rijkeraastegen lihke. Aamhtesh miehtjieskuvlesne lij guktie eatneme bijjene vaeresne, kultuvrehistovrije jñ båtsoe.

Busse lea Gálgujaevrien bealesse båtame.

Daesnie limh kultuvremojhtesi bijre goltelemine.

Maanaskuvlen learohki áejvieamhtesh lin guktie bijjene vaeresne bierkenidh, sjædtoeh jñ vaerien juvrh. Gaskedaltenen learohkh goerehtin mah juvrh bijjene vaeresne, lierin guktie otnjehvæjserem jñ kaarhtem átnose vaeltedh, jñ leah badtsehåagkine håågkeme. Dah aaj learoehkinie orreme gosse noereskuvlen learohkh kultuvrehistovrien, vaerensjædtoej jñ geologijen bijre lohkehtin.

Noereskuvlen learohkh tjoeverin aaj dokumentasjovnejelijeguvvieh miehtjieskuvlen bijre darjodh, maanaskuvlen learohkigujmie ståakedidh jñ gaajhkesidie beapmoeh jurjiehtidh. Mijjeh libie aaj båtsoen bijre liereme, jñ dovne bærries saemien orresjh jñ sjeiesijjeh goerehtamme.

Dah leah gætiej gåajkoe vaadtseme.

Anne Båhl båtsoen bijre soptsesti.

Dah guaktah dâaroehaevtesne stââkedeminie.

Dah leah stasjovnelohkehtæmman vaadtseme.

Niejth leah geologijem tjjelkestamme.

Dej guaktaj mielesne luste miehtjieskuvlesne årrodh.

Lustemes lea Gállajohken rastah gaeledh.

Åktsede klaasse lea beapmoeh jurjiehtamme.

«Beapmoeh rijries!»

lehkeden, dellie gaajhkesch dovnesh leah ektesne stââkedamme.

Learohke l hkkadinie klaassesne tjaala:

Njealjede j h minngemes aejkien Gálgujaevrien bealesne

Mov nomme Ida, j h manne l hkkadinie klaassesne vaedtsieminie, Olmmaivaegkien skuvlesne. Fierhten tjaktjen mov skuvle miehtjieskuvlem  ornie, daan jaepien mijjieh libie Gálgujaevresne orreme.

Voestes aejkien goh limh Gálgujaevrien bealesne manne voestes klaassesne veedtsim. Dellie muerjeh tj onghkimh, j h lierimh guktie g etiem tseegkedh j h guktie l avthg etesne d emiedidh j h guktie d llem biejedh. Dam maam manne b ooremeslaakan m jhtam voestes aejkien goh lim mealtan, dellie l avthg etesne  eriejim j h dan j jjen hov r anji!

Goh njealjadinie klaassesne, mijjieh limh viht G lgujaevrien bealesne. M jhtam mijjieh eatneme-baalkaraejkiem vaadtsehtjimh, maam noereskuvlen learohkh lin mijjide dorjeme.

G almeden aejkien dellie tjijhtjedinie klaassesne veedtsim goh Gálgujaevrien bealesne limh. Dellie goerehtimh mij juvrider johkine leah j h guktie mahta badtsehåagkine h agkodh. Mijjieh libie aaj lohkehtimmide goltelamme vaerijensj edtoej, geologijen j h kultuvrehistovrijen bijre j h dellie noereskuvlen learohkh mijjen lohkeht ejjah lin. Mov lustemes mojhtese lij dellie goh åadtjoejimh dorjeht ejjine  rrodh, dellie goh learohkh l hkkadinie klaassesne isvelihks jielijeguvvieh jaevriegaedtiebealeste darjoejin.  ejvie-dorjeht ejja dejnie jielijeguvvine lij niejte gie jaavran batnani. Hemmede bielien man isvelihke!

Daan tjaktjen lea njealjeden aejkien manne daesnie Gálgujaevrien bealesne, miehtjieskuvline. Daelie leam jijtje noereskuvlesne vaedtsieminie, j h dle hov leam d iedtegedtjijnie maanaskuvlese.

 vtelen v olkimh tjoeverimh ry jredidh skuvlesne. Dellie eatnemebaalkam soejkesjimh j h ovnessie laavenjassh maanaskuvlese darjoejimh. Mijjieh libie aaj vaerijensj edtoej, geologijen j h histovrijen bijre liereme, j h die libie soejkesjamme guktie edtjimh dejtie aamhtesidie gaskedaltesasse lierehtidh.

Gálguaevrien bealesne mijjen lin stasjovne-lohkehtimmieh. Mov dâehkien aamhtese lij vaerensjædtoeh. Mijjieh libie pluevieburhviej, joevjemi jîh hingsi bijre soptsestamme, jîh die guvvieh vuesiehtamme. Die libie gaskedaltesen learoehkidie eevtjeme sjædtoeh ohtsedidh, jîh sjædtoej nommade lieredh. Dah veeltin mealtan dejtie sjædtojde baaſtede skuvlese, jîh desnie sjædtojde vuesiehtin jîh dej bijre dovne saemien jîh daaroen soptsestin. Abpe skuvle åadtjoeji vuesiehtimmiem vuejnedh.

Stasjovnelohkehtimmesne Gálguaevrien bealesne dah jeatjebh aaj sijjen aamhtesi bijre soptsestin, mah lin: vijremesvaalkh jîh boernh, geologije jîh dajvekultuvrehistovrije

Mijjieh lierimh jîjnjh kultuvremojhtesh Gálgudajvesne gâåvnesieh, jîh almetjh Leah guhkiem daennie dajvesne orreme.

Iehkeden mijjieh maanaskuvlen learohkigujmie stâåkedimh. Luste maaje lij, mohte mijjieh sæjloejimh. Daelie guarkam guktie manne lim dellie goh maanaskuvlesne veedtsim. Nov maa guarkam noereskuvlen learohkh varki mijjeste, maanaskuvlen learoehkijstie, vissjehtuvvieh jîh sæjloejeh. Vaallah dovne lohkehtæjjah, learohkh jîh eejhtegh utnin mijjeh limh vissjelh jîh væjkelh.

Bâetijen jaepien miehtjeskuvleaamhtesh Leah vaegkie, vuemie, vaajja, voemesje, durrie jnv., menh im dellie åadtjoej dâeriedidh, jâhkoe dellie leam jâarhkeskuvlesne. Rovnege sjædta, jîh daajram baaſtam miehtjeskuvlem ohtselidh, mohte mov Leah jîjnjh buerie mojhtesh miehtjeskuvleste.

Learohke l hkadinie klaassesne tjaala:

Miehtjieskuvle j h kultuvrehistovrije G lgu-dajvesne⁴

Olm aivaegkien skuvlen lea joekoen vuekie: Fierhten tjaktjen gaajkhk learohkh leah miehtjieskuvlesne golme biejjiej. Eatneme dovne klaassetjiehtjele, skuvle-tj ovke j h  romesijjie. Skuvlen leah l avthg etieh gusnie j jjedibie, j h mijjeh dovne beapmoeh jurjiehtibie j h j jnem darjoejibie. Abpe skuvle lea ektesne miehtjieskuvlesne, dannasinie vihkele dovne ektesne barkedh j h daejredh guktie d emiedidh gosse jallh jis mij joem sjidtele.

Mijjen miehtjieskuvle lea vaeresne, vaegkesne jallh voenesne. Daen jaepien  ejviaamhtesh lin eatneme j h kultuvrehistovrije G lgujaevresne. G lgujaevrie lea jaevrie lvguvuovdesne, Soemen rijhkerastegen lihke. Daelie sijhtem vielie G lgu-dajven b jre soptsestidh, inhtsie guktie almetjh dejbeeli b erkenamme j h guktie almetjh dajvem daenbien utnieh.

Tjaetsiefaamoe-bigkemh j h kultuvremojhtesh

G lgu-dajvesne j jnjh kultuvremojhtesh. Dam daejriejibie ihke barkijh Romssan museumistie dajvem goerehtin jaepiej 1970. Dah j jnjh b eries beetsuvh gaavneme, vg. vijremehahtjoeh, b eries orresjh, gaelmieh j h s jelesijjeh. Gaajkhk dah beetsuvh gelkin tjaetsien nuelesne  rrodh jis almetjh lin jaevriem deepmesjamme, vaallah idtji nemhtie sjidth.  ssjele lij jaevriem medtie 18 meeterh deepmesjidh, menh kultuvremojhtesi gaavhtan, jaevrie ajve akte meetere jillebe sjidteme. Daenbien dah b eries kultuvremojhtesh leah vaarjelovveme.

Vijremekrogkh j̄ih boernh

Dejpeeli gedtieh Gálgujaevrien bealam gáåvnesin. Gedtieh joe daelvielaanten j̄ih giesielaanten gaskemsh juhtin ávtelen almetj̄h dejtie deemin. Gijrege, dellie Gálgujaevrien gáajkoe böötin goske saelhtiegaedtiebealeste juhtin j̄ih dellie viht tjaktjege, daelvielaantese juhtin. Almetj̄h Leah vijremesvaalkh bigkeme dejnie sijjine gogkoe gedtieh lin jáhteme. Gedtieh vijredh eevre siejhme medtie jaepiej 1700 raajan, dan mænngan saemieh eelkin gedtide deemedh j̄ih dejtie ryöjnesjidh goh daaletje båtsoesaemieh darjoeh. Gedtieh annje Gálgu-dajvesne jaepiej 1900 aalkoevisnie lin. Vijremesvaalki lihke boernh Leah. Boernh lin barre goh beapmoeváarkoeh bijjene vaeresne. Boernide aaregasse kroehkin, jáhkoe aaregisnie aelhkie bearkoem raejnieslaakan vöörhkedh.

Orresjh

Kultuvremojhtesh vuesiehtieh saemieh Leah Gálgu-dajvesne guhkiem orreme. Båtsoesaemieh Sveerjeste, Nöörjeste j̄ih Soemeste Leah dajvem dovne gijre-, giesie- j̄ih tjaktjegátoeminie átneme. Dah suehpeden Gálgujaevrien gáajkoe böötin bovtsigujmie juhtien j̄ih die debpede golken aalkoevisnie vihth jáhtajin. Dejbeeli orresjh dovne Biera-siermesne j̄ih

Gálgunjaarkesne gáåvnesin. Daenbien Båhl-fuelhkie dennie Gálgu-dajvesne ároeminie. Sijjen orresjh jaevriebealesne, Soemen rihkeraastegen lihke j̄ih dah annje bovtsigujmie daebpene.

Gaelmieh, vijremesvaalkeh jallh sjelesijjeh

Gálgu-dajvesne aaj beetsuvh mah saemiej dejpeladtje vuekiej jñh voeti bñjre soptsestieh. Jaevrien áarjelbielesne báeries sñjelegierkie, jñh Gálgunjaarkesne sijjie lea mesnie gierkieh vâájnoeh goh gievlie. Ávtesne, arkeologijedarhkijh vienhtin dihte sijjie lij sñjelesijjie, binne daelie vienhtieh gierkieh vijremesvaalkide viedteldihkie. Gálgunjaarkesne aaj göökte vielie gaelmieh jñh akte sñjere kroepte.

Vijreme

Gálgujaevresne jñh jaevrine mah leah Gálgujaevrien lihke jñjnñh raavrñh mah leah iktesth vihkeles beapmojne orreme. Debpene almetjñh aaj lidteme, dovne rieksegh, tjáktjah jñh gâehpelh lidtin. Jaepiej 1930, dellie göökte almetjñh lægan 1200 rieksegh fierhten vâhkoeñ lidteme! Vijremegâetieh dovne Biera-serkesne jñh Gálgujaevrien bealesne lin, jñh muvhtesh vijrijijstie báatsoesaemiej luvnie ároejin. Dah leah aaj ráatemh, gierkhieh, snöölkhk, sarvh, tjetskieh, aarhtsh jñh, jaehkemes, duvrieh vijreme.

Valkese jñh dâarooehistovrije

Ivguvuovdi vihkele jñh daerpies orreme valkesen gaavhtan. Ivgobahtesne maarhna joe gellie tjuetie jaepiej raajeste, jñh almetjñh Soemeste jñh Sveerjeste doen maarhnese Ivguvuovdin baaktoe böötin. Jaepiej 1860, dellie stoerredigkie beetnehvierhtiegumie dâarjoeji dovne pruvviebigkiemasse jñh geajnose Ivguvuovdesne.

Voestes veartenedâaroen (jaepiej 1916-1918) Englaante jijnjñh vaeknieh Ivgobahteste Soemesese seedti. Soemesne ruevtiegeajnoe maam utnin goh sijhti Roessjeladtjñh viehkiehtidh.

Jijnjñh almetjñh jñh medtie 2000 hierkieh dejnie barkojne viehkiehtin.

Mubpie veartenedâaroe aaj Ivguvuovdim dñjpi. Jaepien 1941 Tysklaanten almetjñh nænnoestin edtjin bijlegeajnoem Gilbbesjaevrien gâajkoe bigkedh ihke debpene joe bijlegeajnoe. Tjaktege jaepien 1942 almetjñh meehtin Soemen jñh Sveerjen geajnojde vuejedh. Dâarooejaepiej dellie lin geajnojde dovne dovvene jñh gearketjigumie gaptjeme. Tysklaanten politihken mietie vihkele geajnoem bigkedh. Dah aaj laejpgieh dejtie barkijidie vedtin.

Dáaroejaepiej, Tysklaanten militæære Ivgubahtese, Ivguvuovdin gáajkoe jìh Gilbbesjaevrien bealese bigkin. Dah ussjedin dejtie roessjeladtjide heerrehtidh, guktie idtjin edtjh áarjese baahtsedh. Suehpeden, 16. biejjien jaepien 1945 dellie Soemen dáarohkh vööjnin guktie Tysklaanten dáarohkh Gállávaegkeste jìh Gálgujaevrien bealeste ripmin. Easkah ruffien aalkoevisnie, goh Englaanten dáarohkh Ivgobahtese böötin, dah tyskerh gieh dennie Bassivuovdesne, aajpehtovvin. Dáaroejaepiej mænngan dellie Nöörjen dovne Bassivuovdin gáajkoe jìh Buollinvaaran militæærelæjroeh tseegkin.

Daajbaaletje

Daajbaaletje eah Leah militæære vielie Ivguvuovdesne. Menh dajve gujht buerie jìh byögkele dovne vijrijidie jìh almetjidie gieh lyjhkoeh álkene árrोध, jáhkoe debpene dovne skovterelaategh, vaadtsaldahkh, (vg. Davvikalohta baalka) jìh buerie debpene tjoekedh. Daajbaaletje aaj jìjnìh stáapoeh vaagkan tseegkesovveme. Gosse libie Ivguvuovdin eatnamisnie, die byörijibie ánnetji tjöödtjestidh jìh dle aaj sierngiedidh juktie dajven Leah jìjnìh böevnesh mijjen histovrijen bijre. Jìjnìh histovrije-mojhtesh lin gaarvanamme jis limh jaevriem deepmesjamme guktie áásjele lij – nov hævvi buerie ahte idtji nimhtie sjidh.

25. Tjaelemebarkoe

Skraejriem veedtjh laavenjassijste jñ lohkemeboelhkijsste, jñ tjaelieh jñjtjedh miehtjieskuvlen bijre.

Bruk oppgavene og lesetekstene som inspirasjon til å skrive en tekst med utgangspunkt i egen uteskole. Forslag til oppgaver:

Ektesne barkedh:

- Tjaelieh guvviereportasjem ektesne.
- Tjaelieh artihkelem ektesne, kultuvrehistovrijen sijjien bijre.

Paarrebarkoe:

- Mejtie dov naan sijjie bijjene vaeresne, maam eeremes lyjhkh? Tjaelieh sijjien bijre!

Oktegh barkedh:

- Tjaelieh jñjtjedh artihkelem.
- Provhkh låhkede jallh luhkiemubpie laavenjasseme viehkine jñ tjaelieh feelemeprieviem skuvleplaraan.
- Veeljh guvviem jñjtjedh miehtjieskuvleste jñ tjaelieh soptsesem mij sjahta.
- Gihtjedh mubpiem learohkem miehtjieskuvlen bijre. Tjaelieh gihtjedimmiem.
- Tjaelieh soptsesem mesnie daah baakoeh Leah mealtan: biejjhguakoe, pluevie, garse, dållem biejedh, strijhtjedh, tjoekedh, guvviedidh, aaltoe

Oktegh barkedh:

- Tjaelieh reportasjem vijremefeelen bijre.
- Tjaelieh artihkelem miehtjieskuvleamhtesen bijre maam Leah jñjtje veeljeme.
- Tjaelieh soptsesem sijjienommi bijre.
- Gihtjedh båtsoesaemieh båtsoen bijre. Tjaelieh gihtjedimmiem.
- Tjaelieh soptsesem mesnie maahtoe vaerenvihtenjoelkedassi bijre vihkele.

Mujhtieh viehkiedirregidie åtnose vaeltedh!

Husk å ta i bruk hjelpemidler!

26. Njaalmeh laavenjassh

- a) Oktegh barkedh: Tjaelieh gyhtjlasside jïjtjedh miehtjieskuvlen bijre.
Gihtjemebaakoeh mahtah luhkienjealjadinie sæjrosne gaavnedh.

Individuelt arbeid: Skriv noen spørsmål om deres egen uteskole. Spørreordene finnes på side 14.

Vuesiehtimmie:

Gusnie miehtjieskuvle?

Gusnie gåetieh?

- b) Gööktesh jïh gööktesh ektesne barkijægan.
Våaroej, våaroej gihtjedidien jïh vaestiediden.

Jobb sammen to og to. Spør og svar hver sin tur.

Gusnie miehtjieskuvle lij?

Mejtie jis badtsehåagkstaavrine håågkeme?

Miehtjieskuvle lij mietsken minngiegietjesne.

Gåetieh leah...

Gusnie gåetieh leah?

...

c) Göktesh jñ gööktesh ektesne barkijægan: klaeriedidh

Guvviedidien jñ klaeriedidien eatnemeguvviede biñkedassi mietie. Sjurhtjidien sinsætnan. Akte learohke jeahta maam mubpie learohke edtja guvviedidh. Våaroej, våaroej tjjelkestidien jñ guvviedidien.

Jobb sammen to og to. Tegn og fargelegg naturbilder etter instruksjoner. Sitt rygg mot rygg.

Den ene forteller hva den andre skal tegne. Forklar og tegn hver sin tur.

d) Ektesne barkedh: Teatere

Veeljijidien guvviem mij lea govhtedinie sæjrosne daennie gærjesne. Njulhtjijidien guvvien sijse. Veeljijidien giejnje sijnhtjidien årrodh dejstie almetjijstie, jñ soptsestidien. Doestjidien soptsesem dotnen klaassese vuesiehtidh?

Dramatisering: Velg ett av bildene som er på side seks i dette heftet. Hopp inn i bildet, og velg hvilke av personene dere vil være. Improviser en samtale. Tør dere å fremføre den?

27. Mij baakojde fååtese? Tjælieh riektes baakoeh sïevi nïlle.

Hvilke ord mangler i teksten? Skriv riktig ord på de tomme linjene.

Daelvege, bovtsh _____ gåatoeh.

_____ maehtiejidie moeresne gaavnedh.

_____ lea aaj eatnemen ohtjegåetie-pæhperinie gohtjesovveme.

_____ gierkine sjïdtieh.

Dovne sirrieh, _____ jïh _____ hïngsine sjïdtieh.

_____ lea onne, sjïere sjædtoe man lea jovjerööpses rïesegh.

_____ lea doedteren «gulline» gohtjesovveme.

Jis öøjeldihks leah jallh vïrre-jïevkehtimmie jïh kolestrovle nåake, dle byöroeh

_____ byöpmedidh.

skiblie

pluevienburhvie

vistie

dursjie

gïtne

voerhtjenmuerjieh

jokgnh

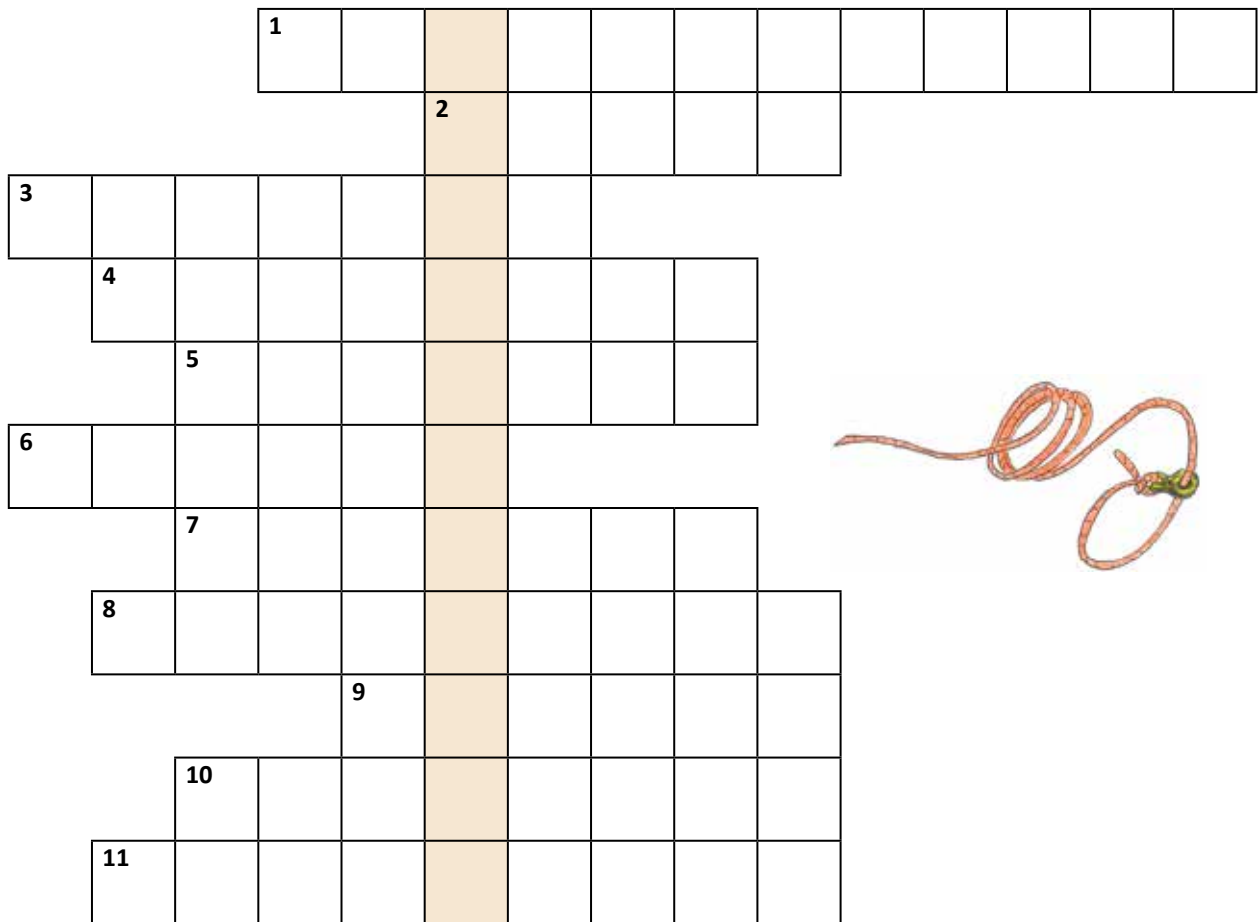
laadtegh

doedterenrovse

28. Kroessebaakoe

1. *utsiktsplass* saemien
2. *sør* saemien
3. Jis sijnth vuejemeråantjojne vuejedh, dellie tjoeverh dam ...
4. Sijjie låavthgåetesne mesnie åeremevoessh Leah.
5. Noerhte lea elmie-_____
6. Mij lea låavthgåetien gaskoeh?
7. Jis Nöörjeste Russlaantese vualka, dellie _____ vualka.
8. _____, Olmmáivaegkien skuvle miehtjieskuvlese vualka.
9. *Vest* saemien
10. Pliiehtje, vijrijes dajve boelteraedtien bijjelisnie.
11. Jille, snjåhtjoeh «vaerie».

Tjoevtenjebaakoe vuesehte maam maahta soehpenjinie darjodh:

---

29. Vuesiehtimmie

a) Vueseht tjaalegie 25. laavenjasseste sinsætnan.

Presenter tekstene fra oppgave 25 for hverandre.

b)

Veelj aktem ledtiem, juvrem jallh sjædtoem maam bijjesne vaeresne gaavnah. Ohtsedh bievnes dan bijre bihkedsgærjesne jih/jallh Internehtesne. Vueseht maam mubpide tjaaleme.

Velg en fugl, et dyr eller en plante som lever på fjellet. Finn informasjon i en oppslagsbok og/eller på Internett, og forbered en liten presentasjon som du framfører i gruppa.

Veelj aktem ledtiem, juvrem jallh sjædtoem maam bijjene vaeresne gaavnh. Ohtsedh bievnes dan bijre bihkedsgærjesne jih/jallh Internehtesne. Vueseht maam mubpide tjaaleme.

Velg en fugl, et dyr og en plante som lever på fjellet. Finn informasjon i en oppslagsbok og/eller på Internett. Bruk tekst og bilder, og forbered en liten presentasjon som du framfører i gruppa.

Darjoeh presentasjovnem båtsoen jallh voenges kultuvrehistovrijen bijre jih vueseht dam dov dåahkan. Provhkh digitaale vuesiehtimmieprograamh viehkine.

Lag en presentasjon om reindrift eller lokal kulturhistorie, og framfør den i gruppa. Bruk et digitalt presentasjonsverktøy til hjelp.

30. Daajrah guktie bijjene vaeresne dåemiedidh?⁵

a) Ij tjaalege riekteslaakan bāetieh.

Tjaelieh riektes nommerem raajesidie.

Den norske teksten er ikke i riktig rekkefølge. Skriv riktig tall foran setningene.

1. Ryöjredh eensilaakan ávtelen fealadidh jñh soptsesth mubpide gāabph vualkah.
2. Fealedh guktie jñjtje nahkesjh jñh vearelden jñh daelhkies mietie.
3. Goltelh guktie vearelde sjædta jñh gogkoe væjroeh juhtieh.
4. Ryöjredh dovne værtose jñh tjåetskiemasse, jilhts ih Leah ussjedamme man gāhkese fealadidh.
5. Vaeltieh aevhkies dñrregh mealtan jis tjoeverh jñjtjemdh jallh mubpieh viehkiehtidh.
6. Jearsoeslaakan vaanterdidh. Tjoeverh daejredh gubpene dah vyjrhemmie dajveh jñh nåake jñenge Leah.
7. Lierh guktie kaarhtem jñh otnjehvæjserem åtnose vaeltedh.
8. Jarkelh bāåstede ávtelen ååpsen seente sjñdteme. Aellieh leajhresjh jis daerpies jarkelidh.
9. Njoeth gaarkide jñh ohtsedh suajam misse tjñekedh jis daerpies.
10. Tjoeverh iktegesth daejredh gubpene Leah.

_____ Lær deg kart og kompass, og bruk det.

_____ Vit alltid hvor du er.

_____ Vær forberedt på uvær og kulde, selv på korte turer.

_____ Tilpass turen etter evne og forhold.

_____ Ta trygge veivalg. Gjenkjenn skredfarlig terreng og usikker is.

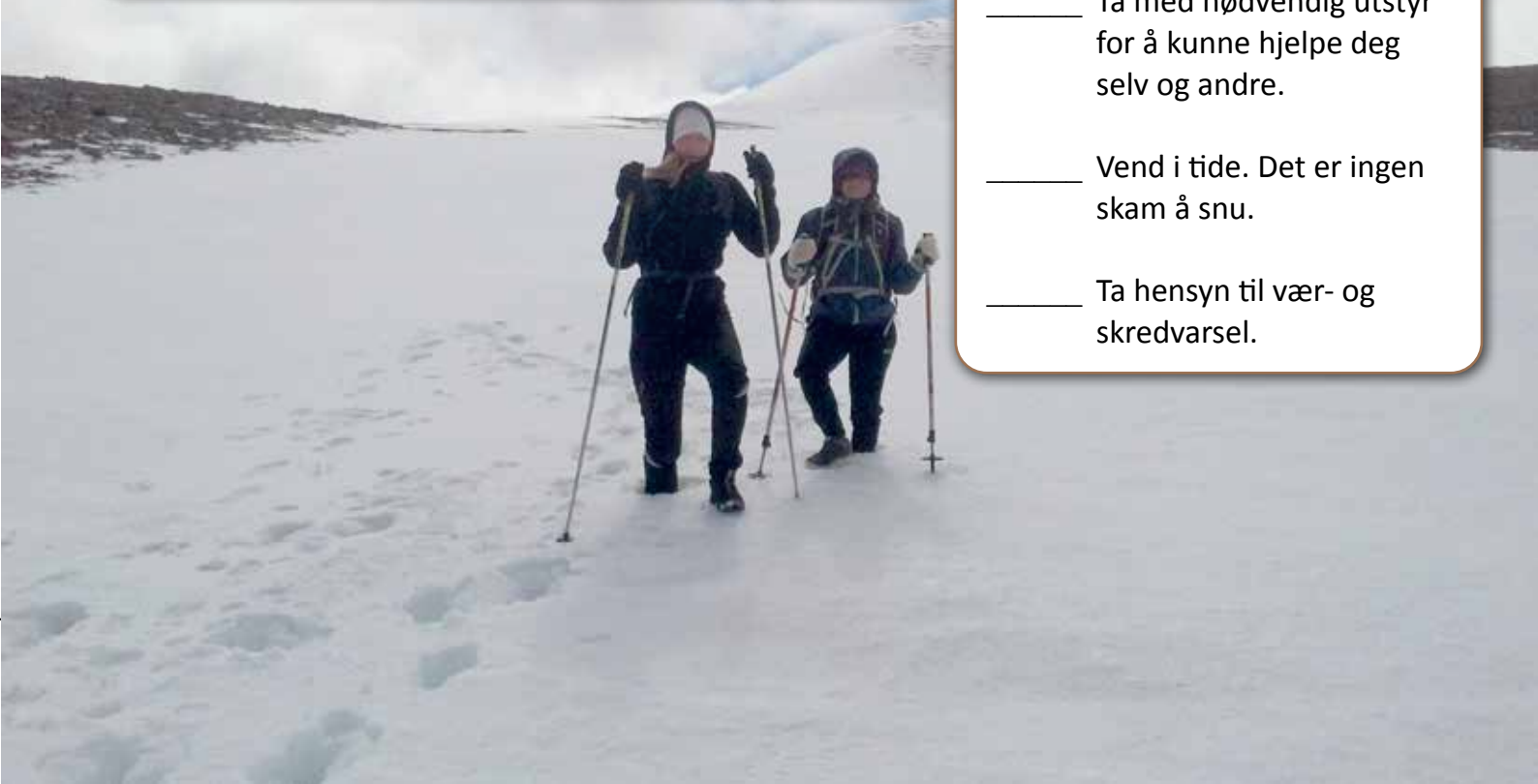
_____ Spar på kreftene, og søk ly om nødvendig.

_____ Planlegg turen og meld fra hvor du går.

_____ Ta med nødvendig utstyr for å kunne hjelpe deg selv og andre.

_____ Vend i tide. Det er ingen skam å snu.

_____ Ta hensyn til vær- og skredvarsel.

b) Biejh ekstese dejtje raajesidie mah sinsætnan sjiehte. Tjaelieh sievem gávvan jallh tjaelieh nommerem.

Sett sammen riktige setninger ved å sette strek eller skrive tall.

1. Soejesjh eensilaakan ávtelen fealadidh

2. Fealedh guktie jijtje nahkesjh

3. Goltelh guktie vearelde sjædta

4. Ryöjredh dovne værtose
jih tjætskiemasse

5. Vaeltieh aevhkies
dírregh mealtan

6. Jearsoeslaakan vaanterdidh
gubpene gáarede jearsoeslaakan
fealadidh

7. Lierh guktie kaarhtem jih
otnjehvæjserem átnose vaeltedh

8. Jarkelh báåstede ávtelen
áåpsen seente sjídteme

9. Njoeth gaarkide

___ jilhts ij Leah man gáhkese
soejesjamme fealadidh

___ jih gogkoe væjroeh juhtieh

___ tjoeverh jijtjemdh
jallh mubpide viehkiehtidh

___ jih vearelden jih
daelhkíej mietie

___ vearelde- jih
væjroevæhtide

___ tjoeverh daejredh gubpene dah
vyjrhemmie dajvh Leah jih gubpene madtege jiengh

___ aellieh leajhresjh jis
tjoeverh báåstede jarkelidh

___ ohtsedh sijiem misse
gáarede tjiekedidh jis daerpies

___ tjoeverh iktegisth
daejredh gubpene Leah

c) *Lohkh vielie*-boelhkesne, 116. sæjrosne mahtah lohkedh guktie bijjene vaeresne dåemiedidh. Lohkh eensilaakan.

I *Lohkh vielie*-delen på side 116 kan du lese forklaringene til fjellvettreglene. Les teksten nøye.

1. Mejtie imperatijve-vierph gaavnh? Tjaelieh vuesiehtimmieh.

---

2. Mejtie vierph gaavnh mah leah gerundiumhammose tjaalasovveme? Tjaelieh vuesiehtimmieh.

---

3. Jarkosth dejtie raajesidie mah leah gerundiumhammosne daaroengielese.

---

4. Mejtie vierph gaavnh mah leah passijvehammosne?

---

5. Jarkosth dejtie raajesidie mah leah passijvehammosne daaroengielese.

---

6. Mah raajesebiehkieh leah daennie raajesinie? Tjaelieh v.g. **S** subjekten nualan, **V** vierpen nualan jïh **O** objekten nualan.

Nuhtjh kaarthem jïh otnjehvæjserem.

Jiermegslaakan voessem tsagkedh.

Mujhtieh bijjene vaeresne varki jåakoedaelhkie.

31. Maam daajrah Byrkijen vaarjelimiedajven bijre? Saatnan jallh b  ajhtode?

Jis daarpesjh, maah tah www.norgesnasjonalparker.no viehkine provhkedh.

Hva vet du om Børgefjell Nasjonalpark? Fakta eller fleip?

Hvis du trenger hjelp, kan du bruke www.norgesnasjonalparker.no

		Saatnan	B��ajhtode
1.	Byrkijisnie eah leah dejtie baalkide m��ierhkesjamme.	V	B
2.	Byrkijisnie maah tah turistehahtjosne j��ijjedidh.	O	A
3.	Byrkije jaepien 1999 vaarjelovvi.	L	E
4.	B��aatsoe lea gellie tjuetie jaepieh Byrkijisnie orreme j��ih annje lea daesnie.	R	P
5.	Byrkije lea dajve maam jielije kultuvredajvine g��ahtjoejin.	I	G
6.	Eah naan johkh daennie vaarjelimiedajvesne.	L	E
7.	Byrkije lea gaskoeh Sveerjesne.	N	S
8.	Vaarjelimiedajvesne boelte-raedtie medtie 100 meeterh j��ahta.	U	J
9.	Datne maah tah t��a��gine Tr��anteste Byrkijasse vuelkedh.	��E	E
10.	Byrkijisnie maah tah njaelkemes j��ih b��o��remes d��aapmehkh h��aagkodh.	D	T
11.	N��aervie ��aadtje raeffesne Byrkijisnie ��arrodh.	O	T
12.	Byrkijen noerhte-bielesne «abpejaepieb��aatsoe».	O	E
13.	G��ijrege, svaalh j��ih bovtsh leah ektesne g��aatoeminie.	S	E
14.	Snjaltjen j��ih m��ietsken b��o��remes t��ijjen Byrkijisnie vaanterdidh.	H	M

Jis r  iektes vaestiedassh veeljh, die maah tah baakoem bokstaavigujmie tjaeledh. Dan bijre learohkh edtjeh lieredh daan jaapetje miehtjieskuvlesne:

Byrkije buerie dajve dovne bovtside j  ih svaalide.

32. Ektesne soptsestidh

Vuajnah guvvide mah leah govhtedinie sæjrosne. Mah maehtiejidie dej bijre daelie soptsestidh? Maehtiejidie vielie dan bijre daan aejkien soptsestidh?

Se på bildene som er på side seks. Hva kan dere fortelle om dem nå?
Kan dere fortelle mer denne gangen?

33. Minngiepryövenasse

Båetijen sæjrosne minngiepryövenassem gaavnh mestie åadtjoeh vuejnedh maam leah liereme goh leah *Vaerine*-aamhtesigujmie barkeme. Tjaelieh minngiepryövenassem viehkiedirregi namhtah.

På neste side finner du en ettertest som kan hjelpe deg til å finne ut hvor mye du har lært mens vi har jobbet med temaet fjell og fjellkultur. Gjør oppgaven uten å bruke hjelpemidler.

MINNGIEPRYÖVENASSE

- Manne maahtam ...

Vaerien ledtieh j'ih juvrh:

Jaevrienguelieh:

Kultuvrehistovrije:

Låavthgâetesne årrodh:

Eatnemenlaahtesh:

Båatsoe:

Sijjenommh:

Maam gåetiebealesne darjodh:

Vaerien sjædtoeh:

Nomme: _____

Klaasse: _____

Biejjie: _____

Dållem biejedh

Dålle
gullehten buala
die jæjla
dellie viht lååvkoe
dah mah sov lihke dihte hov biktede
soejmi die jamhkoe
goh veasominie badth

Hillevi H. Lyngstad, 9. klasse
Jarkoestamme: Johan Sandberg McGuinne

BAAKOE-RAAJROEH

- Dålle lea buerie triengke, mohte nåake geelle.
- Eah dålle jìh tjaetsie ektesne stååkedh.
- Dihte mij dållem sijse njulhtjie, hov buala.

Åålmehjaahkoe

- Jis ij dålle buelieh, gieriesvoete gaarvenamme.
- Jis stååmhpe njorkede, dellie guessie gåatan tjaanga.

BAAKOEH

biktedidh – å varme
bueledh – å brenne
geelle, geellese – ektemann
gullehten årrodh – å være gyllen
jamhkodh – å slukke av seg selv
lihke – nær
lååvkodh – å flamme opp
njorkedidh – å plystre
njulhtjedh – å hoppe
nåake – dårlig
soejmi – sakte
stååmhpe, stååmhpe – vedkubbe
stååkedidh – å leke, spøke, erte

Buerie barkoevuekie⁶

Molboladtjh lin naan moerh tjoehpeme, jih dle eelkin dejtie v  lese giesedh.
Nov h  vvi abpe biejjiem b  vestin geesin jih geesin.

Dellie barre akte moere aajmene bijjene tjahkesne. Minngemes moere v  lese j  rren bollerdi.
Nimhtie dah molboladtjh aajhtsin nimhtie sagki aelhkebe dejtie moeride åadtjodh g  atan vihth,
jih dle eelkin vihth gaajhkide moeride b   stede b  jjese tjahkese vihth giesedh!

Dellie l  jhtin dejtie moeride jih nimhtie baajin moerh bijjede vaereste v  lese bollerdidh jih
jeehtin: «J  dtedh, man j  jnjh barkoeh libie sly  hpeme, jis libie m  jhtajamme nimhtie aarebi
darjodh.

BAAKOE-RAAJROEH

- Tijje bööremes lohkehtæjja.
- Riepie lea b  njen fuelhkie.

BAAKOEH

- aajhtsedh –    oppdage*
- aajmene – igjen, gjenværende*
- barkoevuekie, -vuakan – arbeidsknep*
- b  vestidh –    svette*
- bollerdidh –    rulle*
- giesedh –    dra*
- sly  hpedh –    slippe unna arbeid*
- tjoehpedh –    hugge*

Tjeakohke

Slíedtetje giem tjídtjie lea sueleden baersieldamme jìh vuaman vöörhkeme, tjeakoehkinie jallh eahparinie gáhtjoejin. Saepmesne jijnj sijnieh mah «eahpere»-baakoem guedtieh, vusiehtimmien gaavhtan *Eahpárašskáidi* Guovdageajnosne, *Eahpáraščohkka* Porsangerisnie jìh *Eahpárašjávri* Unjaarkesne. Isveligs soptsesh dejstie nommijste bätieh.

Gáivoenesne aaj dagkeres sijnie, akte dejstie lea *Eahpárašjuovva* Skarfvaegkesne. Dìhte *Eahpárašjuovva* voenen bijjielisnie. Daesnie áadtjoeht soptsesem dan sijnien bijre lohkedh:

Dejbeeli, baernie lij rieksegh Čáhppesbaektesne lidteminie. Gosse lij gáatan vaedtsieminie, dle sájloeji jìh tjoeveri liegkedidh ávtelen vâålese gâetide vihth vöölki. Faahketji, dle maam joem govli. Govli goh maana gie lij tjearoeminie – aavroste hov govli. Utني hov rovnege dñhte, badth idtji seatedh goerehtidh gubpede dñhte tjoeje bööti – jìh dle gâetide vöölki.

Vâhkoe mænngan dle vöölki vijredh vihth. Gosse bijjene vaeresne dle gâvla dam tjearomem vihth, debpede gubpede minngemes aejkien govli. Govloe barre goh onne maanetje gie tjearoeminie lea. Lihkebasse vaadtsa, jáhkoe nimhtie buerebhlaakan gâvla gubpede dñhte tjearome bâata. Aavroste govloe. Jilhts ij maehtieh maam vuejnedh, dle aervede tjeakohke dñhte mij tjearoeminie.

Gosse gáatan bâata, dle tjídtjebasse soptsese maam aavroste govleme. Tjídttjebe jeahta: Datne dån tjeakohkem govleme. Tjeakohke lea maana, mij lea sueleden rekasovveme jìh altese tjídtjie lea dam vöörhkeme.

Maana tjyöre jáhkoe ij leah láávkesovveme, dñhte hov nommem jìh laavkomem sájhta. Dåtnoeh aehtjiej tjoeveridien dohkoe vuelkedh maanam gaastedidh.

Mubpien biejjien aahrtjetjeguaktah bæjjese vaaran vihth vaedtsiejægan. Gosse dan aavrose geatskanægan, dellie aehtjebe aaj tjearomem gâvla.

– Tjídttjen hov lea reaktoe, jeahta. Nom maa dñhte tjeakohke! Bâetieh maa, tjoeverien dahkoe vuelkedh.

Aavroen bealesne dellie aehtjebe gietide krâahkoehiti, Jupmielasse tjoermi. Die lissehti: – Jis datne niejte, die dov nomme lea Anna, jìh jis datne baernie, die dov nomme lea Haansa.

Die eakan maam vielie govlh, eevre sjævevth sjídti. Dellie bâåstede gâetide vaedtsiejægan.

BAAKOEH

aerviedidh – å forstå, skjønne, gjette
buerkiestidh – å beskrive, illustrere
deahpadidh – å skje
eahpere, eahparasse – utburd, gjenferd
geatskanidh – å nærme seg
gaastedidh, laavkodh – å døpe
rovnegs – merkelig, underlig
slíedtetje, slíedtetjasse – nyfødt barn
sueleden – i skjul, hemmelig
tjearodh – å gråte
tjearome, tjearoemasse – gråting
vöörhkedh – å gjemme, legge bort

Gieries maadtoe

Gieries maadtoem tjoeverem laehpedh
vaadtsaldahkeh gåårtjehke
Vuestiemiele, löövles silleh
laehpedh veasomes dajvide
Dåajmijes ietniengiele
ammes baakoeh böötin tjihteden

Mojhtesh gåetiebealese baetsieh
maanajbaelien skovhtjeme
Aehtjien råantjoej bealloeh skaenjeh
dabran vaajmose, tjarki steerem
Dåajmijes ietniengiele
ammes baakoeh böötin tjihteden

Buerie mojhtese, aehtjien klaahka,
gaarhtsine gaarhki gierehtsem
Raajroe dan spaajhte jåhta goh!
Johkebealese maajsoe beetsi
Dåajmijes ietniengiele,
ammes baakoeh böötin tjihteden.

Paulus Utsi
(Gaebpien Maajja Læjsa lea tjihtesem
åarjelsaemiengielese sjihtesjamme)⁷

Farvel mitt hjemland

Farvel, mitt hjemland
Stiene er blitt smale
Motvillig, med trege steg
må jeg forlate stedene
hvor jeg har vokst opp
I mitt varme milde morsmål
fremmede ord tar plass

Bli i minnet, teltplass
barndommens lekeplass
Lyden av bjellene på min fars kjørerein
har festet seg i mitt innerste
I mitt varme milde morsmål
fremmede ord tar plass

Forbli i minnet, fars stav
lasso av sener, snøretau, teltpulk
flytting med raid er ennå i mitt sinn
Ved bekken er den ene kløvbøren
I mitt varme milde morsmål
fremmede ord tar plass

Marit Hætta Øverli «Fritt etter Paulus Utsi»⁷

Jaevrienguelieh⁸

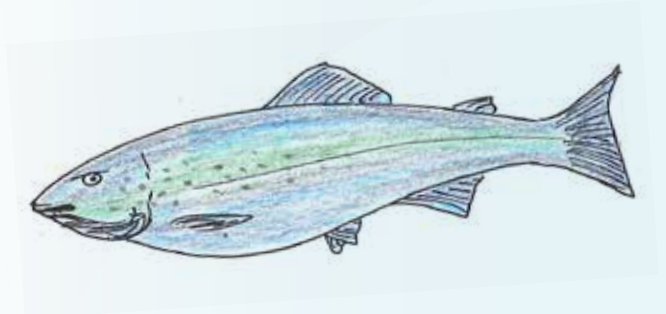
Loese, dååpmehke jñh **raavre** Leah loeseh mah joekoen njaelkie byöpmedidh. Dej lea rööpses tsoehpe jñh mijjeh maeh tiejbie dejtie bisseth, bijredh, voessjedh, sãålhtedh jñh soevestehtedh.

Loese jeanose reakade, jñh jeanosne smaave hussegh gaavna bårrelidh. Mænngan, dellie mearose vualka jñh debpene orre gosk stoerre, buajtehke sjidteme. Mearosne guelieh jñh kreebpegh bårra. Gosse loese stuerebe sjædta, die jeanose vualka ihke gårrodh. Jeenjemes aejkien loese bãåstede doen jeanose vualka misse reakadi.

Loese maahta naa stoerre sjidtedh, 40 kg lievlehke jñh 150 cm guhkie. Vãåjnoe goh silpe jñh lea dan veaksehke. Biejjege maahta medtie 100 km voejedh jñs daarpesje.

Dãåpmehke jeenemes noerhterijkine gãåvnese. Dihte lyjhkoe dovne jaevrine jñh johkine voejedh. Dãåpmehke mij lea dovne mearosne jñh jaevrine lea, oksine gohtjesãvva. Dãåpmehke eeptsh-mierien galkije tjaetsine gorre. Dannasinie johkese vuaja tjaktjege, gosse gårrodh. Jaevresne dãåpmehke smaave hussegh jñh gualetjh bårra. Dihte dan veaksehke jñh maahta naa stoerre sjidtedh, medtie 10 kg, vaallah jeenjemes aekien ajve 1-3 kg lievlehke sjædta.

Raavre lea siejhme guelie dovne Noerhte- jñh åarjel-Nöörjesne. Raavre lea daamtajommes guevtel-jaevrine juktie galme tjaetsiem daarpesje. Noerhte-Nöörjesne aaj plaadtjoe, mij lea mearoe-raavre. Raavre planktonh jñh smaave hussegh bårra mejtie betnesne gaavna. Stoerre dãåpmehkh pruvhkieh aaj gualetjh bårrelidh. Raavren leavloe medtie 0,5-1 kg. Göölijh leah raavrem gaavneme mij lievlebe goh 5 kg, mohte ij leah daamts.

Tjoevtje jñh **haerrie** loesesliektese govlesuvvieh, jilhts eah leah tsoehpe rãåpsehke. Dah guelieh dovne Nöörjesne, Sveerjesne jñh Soemesne leah.

Tjoevtje lea klienjies, siegkies jaevrienguelie mij abpe Saepmesne. Tjoevtje madte 0,5-1 kg lievlehke, mohte dñhte mahte maahta 10 kg vñekesjidh. Dan lea onne njaelmie jñh dan beapmoeh leah hussegh jaevrien betneste. Tjoevtje lea buerie guelie byöpmedidh maam maahta voessjedh, bijredh, sãålhtedh jñh soevestehtedh. Tjoevtjen lea myövñhke njaelmie mij ij sjñehth hãagkoemasse, dannasinie buerebe viermieh jadtehtidh jallh galteginie gööledh.

Haerrie rutjkehkãbpoe tjoevtjeste jñh dan lea guhkies, jñlle voejtahke mesnie jñjnñh klaerieh. Haerrie maahta 60 cm guhkie jñh 3,5 kg lievlehke sjñdtedh. Haerrien lea stuerebe njaelmie tjoevtjeste jñh dan beapmoeh leah smaave gualetjh, tjoejkhk jñh hussegh jaevrien betneste. Haerrie njaelkie byöpmedidh. Bööremes haerriem bissedh jallh voessjedh gosse eevre njabre, jãhkoe ij haerrie man guhkiem stãaredh.

Haavke lea mijjen stööremes guelie jñh dñhte jeatjah guelieh bãrrele. Haavke lea eatnemen snãåhpehkommes jaevrienguelie. Haavke maahta guhkebe goh meetere jñh lyövlehkãbpoe goh 10 kg sjñdtedh. Haavken leah besteles baenieh. Haavke tsãakoes jaevresne gogkoe kraesieh jñh jaevriensjãdtoeh njaaka. Haavke gualetjh, tjãåtseli tjoevkh, tsããbph jñh tjaetsiesnjearah njaakede. Haavke njaelkie byöpmedidh. Eeremes gjñrege njaelkie byöpmedidh jãhkoe dellie tjavtehkommes gosse tjaetsie annje dan galmes. Gjñrehaavkijste gueliegaahkoe jurjñehtibie. Gosse jaevrie jñh tjaetsie lienebe sjãdta, dellie haavke dobtöe goh kraesie jñh jaevrienbetnie.

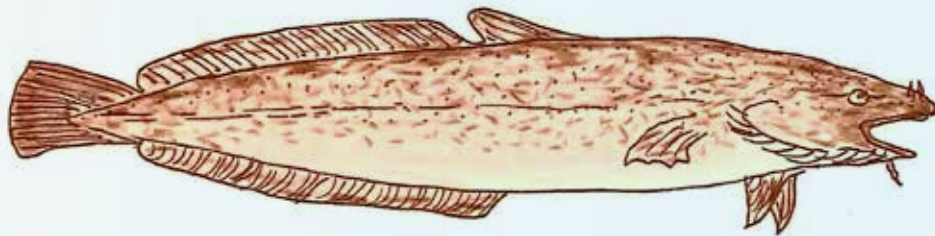
Sñhtege abpe Noerhterjñkine lea. Ij leah lyövlehkãbpoe goh 2 kg sjñdth. Gosse bijvele jñh biejjie guaka, dellie stoerretjuetie sñhtegigujmie bãata juhtien. Smaave jaavratjñnie gogkoe ååpsen jñjnñh sñhtegh, slaatjñies gueline sjñdtieh jãhkoe sñhtegh vaeniem utnieh dellie bãrrelidh.

Rudtjesne voejtahke jñh besteles naaloeh mah bestieh! Nãake dellie jis veerman dabrene. Sñhtege iktegisth beapmoej mietie jñh ovmessie smaave gualetjh jñh hussegh bãrrele.

Sih-tege njaelkie byöpmedidh, maam tjoeveribie skibledh åvtelen dam bisedh. Gåarede aaj sihtegem sjijli bijjelen bisedh, jåhkoe tsoehpe dan jassije jih garres goh aluminiumpaehpere!

Njaaka lea aajneh dåaskeguelie mij jaevresne lea. Dihte betnesne vuaja badth tjaktji doekoe gosse jueskie, dellie tsåekies jaevriegaedtiebealese båata njaaken. Njaaka lastemoejegh, smaave hussegh, gualetjh jih mietenh bårrele. Njaaka maahta naa stoerre sjidtedh jih lyövlehkåbpoe goh vijhte kg sjidtedh. Njaakam ij leah njaelkie byöpmedidh, badth dan leah njaelkies, veelkes tsoehpe!

BAAKOEH

besteles – skarp

betnie, batnan – bunn, botn

bielie – halve

hussege, hussiegasse – insekt i vann

jijnjemes – mest

klienjedahke, klienjedahkese – noe som glinser

klienjies – blank

kreebpege, kreebpegasse – krabbe

mietene, mietienasse – rogn

muhteste – i forhold til

njaakedidh – å smyge, snike

planktone, planktonasse – dyreplankton

siegkies – smal, tynn

skibledh – å rubbe, skrape skinnen på fisken

soevestidh – å røyke

ståaredidh – å holde seg fersk, lagres

tjirries jaevrie – sjø med friskt vann

tjevties (tjovtehkommies) – fast i kjøttet (om fisk)

tsoehpe, tsoehpese – fiskekjøtt

tsåekie, tsåakan – grunne

tsåabpe, tsåabpese – frosk

viokesjidh – å veie

veaksehks – sterk

Guktie loesem Kárášjohkesne håagkodh

Naa, mov nomme Per Tor Turi. Daelie sijhtem buerie raeriem dutnjien vedtedh guktie gåarede verkemeslaakan loesh håagkodh daehtie Kárášjohkeste. Raerie, maam dutnjien vaadtam, sjiehtele jīs ij leah gåessie gænnah loesh håågkeme. Goh leah Kárášjohke-krohkem vuajeme, dellie båtatah lešjohkebealese gogkoe smaave åanghkh. Vaedtsieh dellie dan baarmoen gåajkoe, dohkoe gogkoe sjiehteles, jorpe åanghketje. Tjöödtjesth jīh debpene guhkies, riekte sâaketjem ohtsedh. Dle sâaketjem håålesjh, badth ih daarpejsh gaajhkem håålesjidh.

Vaeltieh sâaketjem mealtan jīh vaedtsieh johkebealese, åanghkeri bijjeli. Debepene jījnjh tjoejhkh guktie tjoeverh tråajjoem eensilaakan tjeapohken bijre giesedh jīh steeblehkidie eensilaakan tsaekedh. Johkebealesne edtj sâaketjinie haejviehtidh dan tjarki guktie buektehth! Nimhtie tjoejhki sâajah jīh jualketjh tsoepkenieh.

Gosse bielic tæjmoem nimhtie tjåådtjeme haejviehtamme, dle dållem biejh. Eejehth dle barre guhkiem desnie. Dan guhkiem goh datne prihtjegem jovhkeme, dellie gellie storretjuetie tjoejhkh johkese gahtjeme, desnie gabpeldeminie. Naa hevvie, dan åanghkese dle jījnjh loeseh tjåanghkenieh!

Goh prihtjegem jovhkeme, dle håagkodh jīh loese dallah håagkese dabrene!

Per Tor Turi⁹

BAAKOEH

beenghkedh – å slå, banke

dallah – direkte, med en gang

jorpe – rund

kåanste, kåanstese – kunst, triks

onne – liten

raerie, raaran – råd

sjiehtele – passelig, høvelig

suaja, suajese – vinge

tjoejhke, tjoejhkese – mygg

vïssjege, vïssjegasse – ungbjørk

åanghke, åanghkese – dyp kulp (f.eks. i elv nedenfor foss)

Båatsoejaepie¹⁰

Båatsoe aerpiesiejhme jieleme jĳh jielemevuekie. Båatsoesaemieh abpe jaepiem ryöjnesjĳeh. Dejpeeli, jĳijnjĳh fuelhkieh ektesne aktene sijtesne, jĳih dle ektesne ryöjnesjin. Eah daajbaaletje sijth leah seamma goh dejpeladtje sijtine. Daajbaaletje båtsoelaante gogkoe bovtsĳh leah abpe jaepiem gåttoeminie lea muvhten aejkien sijtine gohtjesovveme. Sijte lea dajve jĳih ektievoete gubpene almetjĳh leah årroeminie jĳih ektesne barkeminie. Sijte lea almetji ektievoete.

Gijredaelvege båtsoesaemieh bovtsigujmie bæjjesvorti juhtĳeh. Muvhtesi lea guhkies jåhtaldahke guktie johtelohkese tjoeverĳeh låavthgætĳeh tseegkedh, jĳijjedĳdh. Suehpedslaante lea bievleme jĳih jalkede. Aaltoeh pruvhkieh aktem miesiem guedtedh. Slĳibnjehkh noerhtesaemiengĳelesne aaj «rööpses miesine» gohtjesovveme. Suehpedslaantesne bovtsĳh daarpesjĳeh pleatnjasjĳdh. Measetjĳh aaj daarpesjĳeh raeffiem åadtjodh guktie tjaalkedh, guktie buektiehtĳeh aaltojde dæriedĳdh. Suehpedslaantesne hov jĳijnjĳh vaejsjĳeh, ovjuvrĳh goh; gierhkieh, råatemh, duvrĳeh, rĳepĳeh, snöölhkh jĳih aarhtsh.

Gijregiesege båtsoesaemieh bovtsigujmie giesielaantese juhtĳeh. Debpane buerie gåtome, jĳih miesĳeh åadtjoeh varki sjĳidtedh. Båtsoesaemieh geadtan tsaekĳeh jåhkoe mieside mĳierhkesjĳdh. Båtsoesaemĳeh gĳiehtjedĳeh gĳien aaltoem miesĳeh dæriedĳeh. Gosse daejrĳeh gĳien lea, dellie miesiem åadtjestĳeh, miesĳeh bieljde mĳierhkesjĳeh jåhkoe nimhtĳeh daejrĳeh gĳien miesĳeh lea. Daajbaaletje aaj dablĳigujmie mieside mĳierhkesjĳeh. Giesege båtsoesaemĳeh aaj krievviem vaaksjoeh, ryöjnesjĳeh, gĳiedtĳeh dāvvoeh jĳih tseegkieh jĳih muvhtesh aaj turistĳigujmie berkĳeh.

ÅÅLMEHJAAHKOE

Ij edtjĳh dålĳline tjöönedh.
Dellie smaave measetjĳh
tjelmiehtuvvĳeh.

BAAKOE-RAAJROEH

Buerie bĳienje buerebe aeblehts
triengkeste.

BAAKOEH

aerpiesiejhme – *tradisjonell*
bievle, bievlese – *barmark*
buajtehks – *feit*
båtsoesaemie, -saaman – *reindriftssame*
dable, dablese – *merkelapp*
deemedh – *å temme*
dĳieneste, dĳienestasse – *fortjeneste*
geadtan tsaekedh – *å drive reinflokken inn i gjerdet for å skille den*
geertele, geertielasse – *fiende*
golkedh – *å være utmattet etter brunsten*
jalkede – *slett, jevn*
jielege, jieliegasse – *næring*
jielemevuekie, -vuakan – *levemåte, livsstil*
leekedĳdh – *å slakte*
målsodh – *å skifte*
orresje, orresjasse – *boplass*
raarhkodh – *å skille ut*
ryöjnesjĳdh – *å gjete, passe på*
råffasjĳdh – *å røyte, miste hår*
skeerredh – *å skubbe hornene mot noe*
skĳieredahke, skĳieredahkese – *brunsttid*
skĳieredh – *å gå i brunst, parre seg*
suehpedh, guedtedh – *å kalve*
suehpedslaante, -laantese – *kalvingsplass*
tjohkehtovvedh – *å bli mager*
triengke, triengkese – *dreng*
turistĳigujmie barkedh – *å drive med turisme*

Mietsken miesieh ráffasjeh, jìh sijnen rööpses goelkh gahtjedieh. Jeatjah bovtsch aaj ráffasjeh. **Tjaktjegiesege**, dellie bovtsch dovne stoerre jìh tjirkesh sijdteme. Daelie tije sarvide leekedh, jáhkoe tjirkesh niestieh buerie dienestem båtsoeseemide vedtieh. Båtsoesaemiej dejtie leekemesbovtside giesieh. Dah aaj raerhkieh dejtie ráantjojde mejtie edtjeh deemedh jìh dejtie mejtieh gelkieh baajedh skieredh.

Tjaktjege skieredahke. Dle bovtsch tjaktje-laantese juhtieh mij giesie- jìh daelvieorresji gaskem. Skieremesarvh tjåervide skeerrieh jìh tjoelestieh. Lyövlekkommes jìh veakseh-kommes sarvh vitnieh jìh åadtjoeh dle skieredh. Skieredahken mænngan, dellie sarvh golkeme jìh tjohehtovveme, jìh eah leah dellie vielie leekemes. Dellie **tjaktjedaelvie** aalka jìh båtsoesaemiej tjoeverieh viht bovtside tjöönghkedh. Båtsoesaemiej bovtside raerhkieh guktie maehtieh daejredh giej bovtsch dah leah.

Raarkoven mænngan dle sjuevnjede. Die sijnth sijnen dajvide, daelvieorresjidie juhtieh.

Daelvieorresje

seamma sijjesne abpe daelviem. Die båtsoesaemiej bovtside viht geadtan tsaekieh jáhkoe åadtjoeh niestesjidh jìh bovtside ryöknedh. Daen biejjien daelvieorresje lea båtsoesaemiej åejvie-årromesijjine sijdteme, jìh daelvielaantesne sijnen leah vihties gåetieh. Dej beeli dellie jis hahtjojne, derhviegåetine jìh låavthgåetine årroeminie gosse krievvievmryöjnesjeminie.

Gijre-iekeden guevtielisnie

Guevtielisnie, stoeerre jaevrien lihke, guhkede jeatjah almetjijstie jñh staarijste, debpene gåetie. Riepie buvrien duekesne guarjan, vååjnoe öövre goh dihte maam-joem vuartesjeminie. Desnie guhkiem orreme jñh eevre sjaaven desnie guarjasjamme. Muvhtine dellie svihtjeminie. Muvhtene gosse riepie siejpine fovresje, dellie bahkem siejpine dabtehte. Ij mij vielie govlh.

Gijreiehkede jñh buaradahke. Muvhtene lehkesne balvh elmesne, dieve-askie jñh onn'-ohtje biegetje. Bijjene elmesne tjuavkeds naestieh mah kraevies balvi gaskesne vååjnoeh. Lopme joe sjalkeme, sliehtekkh lin baåstede gåatan baateme, jñh johkh dulvine. Saemien eatnamisnie gijredovveminie.

Riepie gijrem lyjhkoe gosse bæevtie jñh njaelkieslaakan roengesje. Daelie jis nealkoeminie, jñh daajra buvresne beapmoeh, jåhkoe debpede lea aarebi gejhkiebearkoeh sualadamme. Måjhteje hov maaje aahka gonnoeh aajjah dennie båeries gåetesne eevre buvrien bealesne årroejægan. Eakan dah guaktah provhkh iekeden desnie årrodh, mohte gåetien raajteresen nuelesne golme, tjeehpes bienjh guarjan. Stööremes bienje måaroem geehlemine. Ovmurredh hov gosse eah gåetien almetjh gåetesne.

– Rontestem mejtie isvelihke? riepie ussjede. Muvhtene dobtöe barre goh eevre oktegh daennie eatnamisnie jñh jijtse voelpide lea ohtseminie.

– Mejtie mahtam bienjem voelpine åadtjodh? riepie ronteste, jallh dagke nimhtie riepie jñh bienje dan joekehtsh, guktie ij gåaredh sinsætnan deakehkinie sjidtedh?

Riepie bienjijste bæella, mohte sæjhta pryövedh dejgumie åehpenidh. Daen iekeden riepie dan doestele dobtöe, jñh soejmehtji aalka bienjide geatskanidh. Dan tjetskehke lea. – Guktie sih munnjen dåemiedieh? Ussjede. Mov haemie barre goh bienjen haemie, mohte mov goelkh rååpsehke jñh mov lea lårhvoeh siejpie man gietjie vyölkedamme. Nov maa huhtijbie aaj. Mijjieh riepieh dennie miehtsesne årroeminie jñh bienjh jis almetji luvnie, læjhkan vienhtem mijjieh libie seamma fuelhkeste. Daarpesje nimhtie jijtjemse soelkehtetedh.

Faahketji dihte doestes riepie bienji uvte tjåadtjoeminie. Bienjh eevre sjeavoth riepiem vuartesjeminie.

– Gie sån dihte jis? ussjedieh. Maam sån sæjhta?

Eah maam gænnah guarkah. Muvhtene rööpses, ammes juvrem dennie skåajjesne vuajneme, mohte eah maam gænnah dan bijre daejrieh.

– Gie datne? Stööremes bienje gihthie. Ij riepie vaestedh.

– Gie datne jis? bienje viht gihthie, mubpien aejkien dle tjarki gihthie.

Göökte jeatjah bienjh aelkieh huhtedh. Ij riepíe vaestedh. Ij dihte bienji gielem guarkah, jñh voejhkele hæhtadidh jeatjah vüekine bienjigujmie soptsestidh. Die tjengerem raajterassen nuelesne aajhtsa, jñh aalka dejnie stääkedidh. Riepíe åajaldahteme satne nealkoeminie. Bienjh tjetskehke, jñh aelkieh våårege-laakan riepíe stääkedidh. Abpe íehkedem riepíe jñh bienjh stääkedíeh. Eah seatedh gænnah såtnoeh joekehtslaakan. Menh gosse riepíe modtovrevuajahtahkem gávla mij lea båtíeminie, dellie destie bílleje, jñh buvrien duakan guatsa.

Riepíe våålese vuaman vualka. Johketjen bealese tjöödtjeste, jávñka jñh voejngeste, dellie plüevíej mietie víhth. Bíjjene tjahkesne vuajna guktie gueltehkh stääkedíeh, jñh tjååtselñ jaevríegaedtiebealese voejeminie. Gosse gávla guktie haepkieh vaerine skreekíeh, dle ussjede íj sån oktegh daenníe eatnamísníe. Faahketji snjearam aajhtsa mij híngsí sistíe jíjñtele. Dam jis varki dæjpa, dam bårrele jñh dle stråmhpoej gaskese guarjesje.

Gosse biejjíe lååjede dellie víhth aalka goetsedh.

– Nov leam aavone jáhkoe maahtam naemhtíe vüelkedh gogkoe jíjtje síjñtem, ussjede gosse bíjjene tjahkesne tjahkan guevtíelasse vuartesjeminie.

BAAKOEH

aelkedh geatskanidh – å begynne å nærme seg

bíllíjdíh – å bli skremt

buvríe, bávran – stabbur

båasarídh – å bli nervøs

díeveaske, díeveaskese – fullmåne

fovresjídíh – å logre, svinge med halen

funhterdídh – å tenke, fundere

gaetskiejídíh – å bite

gíjkdídh – å skínné

goelke, goelkesé – pelshår

goerkesídh – å komme til forståelse (forstå hverandre)

goetsedh – å løpe (om dyr)

gutnedh – å skue, speide

hæhtadídh – å finne på

ísvélihke – nífst

joekehtse, joekehtsasse – ulíkhét

líegkedídh – å hvíle

lårhvoehsíejpíe, -seajpan – lurvet, bustete hale

meatadídh – å måle

mubpíen æjkíen – for andre gang

muvhtíne – av og til

ohtsedh – å savne

ovtråjádídh – å vantrives

raajteres, raajterasse – trapp

reegkes gíelíne – høylýtt

sjaaven – stille

sjeavohth – stille, rolig

soelkedehtedh – å trøste

sööjmeslaakan – sakte

sualadídh – å stjéle

svíhtjedh – å bevege seg, røre seg

tjíelkes – klar

tjetskehke – nysgjerrig

vealásjídíh – å legge seg litt

Maadteraahka dâaroejaepiej bijre soptseste

Maarja maadter-aahkan luvnie guessine minneme. Skuvlesne leah dâaroejaepiej bijre liereme jîh daenbien leah leaksoeh âådtjeme voeres almetjidie gihtjedidh guktie lij goh tjoeverin baataridh. Maarja sæjhta maadteraahkam gihtjedidh. Jilhts 86 jaepien bâeries, læjhkan hijvenlaakan mājhta, menh ij iktegesth sijhth dan bijre soptsestidh.

Maadteraahka tjihtjelisnie gosse Maarja gåatan tjaanga. Maadter' aahka lea tjahkan ålloeguapah gurrieminie.

– Dagke Maarja dîhte! Åtnam luste gosse guessine bâatah, maadter' aahka jeahta.

– Manne viehkiem skuvlebarkojne daarpesjem. Mejtie maahtah dâaroejaepiej bijre soptsestidh?

– Nov gujhth maahtam. Maam dam sijhth daejredh?

– Mājhtah gosse tyskerh diekie Olmmáivaagkan böötin? Jîh man bâeries datne dellie?

– Naa hevvie gujhth dam mājhtam! Tjaktjen, jaepien 1944 dellie dah tyskerh diekie böötin. Manne lim aadtjegh 16 jaepien bâeries sjïdteme. Dellie tjoeverimh bæjjese vaaran baataridh.

Maarja fuahpan sjædta:

– Idtjin goh dah tyskerh daesnie eannan tjaktjen jaepien 1944? Dâaroe jis jaepien 1940 eelki?

– Nov saatnan dîhte, dâaroe jaepien 1940 eelki, mohte idtjin tyskerh daebpene dellie. Lîhkemes gæmhþome lij Áhkánjaarken-dajvesne, dennie Lauphaugesne.

– Dam daajram. Tjïdtjie soptsesti maadter' aajja aaj debpene dellie.

– Nov amma lij ... Voestes aejkien tyskerh diekie gjïren 1943 böötin, dellie lij Baalsrud-aamhtesen gaavhtan. Dellie 4-5 dâarohkh böötin, jîh sïjjen lin vaeptiehæhtjoe. Leagesne. Bagkesin almetjh Olmmáivaegkeste Baalsrudem viehkiehtamme, vaallah idtjin gåessie gænnah buektehth dam vihtesjidh. Dah tyskerh ojhte sjïehteles almetjh, jîh mijjïeh guessine sïjjen luvnie minnimh.

Maarja dan fuahpan sjædta gosse maadteraahka soptseste Tysklaanten dâarohkh sjïehteles almetjh. Die maadteraahka tjielkeste jeenjemes dejstie dâarohkijstie noere baarnieh giéh idtjin sijhth dâarodh, mohte læjhkan tjoeverin dam darjodh. Akte dejstie voestes dâarohkijstie daennie Olmmáivaegkesne Sveerjese baatari, ihke sov mielesne dâaroe ålvoes isveligkie.

Maadteraahka sjuehkehte, jeahta:

– Dah, gieh mænngan böötin, jaepien 1944, eevre jeatjah-laakan lin ... Im gujht mujhtieh mij biejjide jallh daatojde, mohte rahkan aalkoervisnie jaepien 1944 böötin. Dan biejjien mån miehtjies dajvese vaarrestim, Čeallubaektien gâajkoe. Dan vaejvie jïh raaktan isveligkie vuejnedh guktie Tysklaanten vïnhstsh jïh dâarohkh böötin. Vööjnim guktie gâeteste mâbpan veedtsin jïh muvhtesh bæjjese vaagkan veedtsin. Dejtie juvrïde fievsese veedtjin jïh dejtie stoerre geadtan tseekin. Mâjhtam guktie govsh geehpïn. Isveligkie hov lij maaje jïh manne rontestim guktie maa mijjen govsigujmie jïh hierkine gâarede...

Dijjen juvrh aaj veeltin? Maarja gihtjie.

– Idtjin vaeltieh, jáhkoe aehtjie daallah guerkiehti mij sjïdteli jïh varki hierkiem jïh govside skâajjese jáåki. Idtjim manne dam dellie guarkah.

– Gâessie gâetide eelkin skorkelidh?

– Dan seamma biejjien. Manne tjoevkesh vaegkeste vööjnim jïh dellie guerkiehtim maam dam lin dorjeme. Mænngan govlim gâetide Leah skorkelamme, jïh almetjh lin vuastalamme. Mænngan jis dejtie mubpide gâetide skorkelin.

BAAKOEH

Áhkánjárga – *Narvik*

baataridh – *å flykte, rømme*

bagkesidh – *å mistenke*

bâelthedh – *å brenne*

dâarodh – *å krige*

dâaroe, dâarose – *krig*

dâarohke, dâarohkasse – *soldat*

eadtjohke – *ivrig*

hïehpehtalledh – *å bli forskrekket*

hojhte – *egentlig, faktisk*

juvre, juvrese – *dyr*

kreeke, kreekese – *husdyr*

mojhtese, mojhtesasse – *hukommelse*

plååskesidh – *å forundre seg*

sjuehkiehtidh – *å sukke én gang*

skodtedh – *å skynde seg*

tjïekedidh – *å gjemme seg*

tjöönghkedh – *å samle*

vaeptiesijjie, -sæjjan – *vaktpost*

vïhtesjidh – *å dokumentere*

vuastalidh – *å gjøre motstand*

Gâetie Oimmáivaegkesne maam Tysklaanten dâarohkh suehpeden jaepien 1945 skorkelin.

Maadteraahka tjöökese vaadtsa, jñh viht tjehtjelasse båata, die laajpetjh jñh mielhkiem buertien nille beaja. Maarja fierhten aejkien laajpetjh åådtje gosse maadteraahkan luvnie. Maadteraahka jñjtje laajpetjidie bååhkesje jñh Maarja åtna maadter' aahkan laajpetjh dan njaelkie goh!

Ånnetji mænngan maadteraahka soptseste mij deahpadi goh gåetide vihth bööti dan isveligs biejjien: Tjidtjie gujht måeresne jåhkoe maadterahka lij abpe biejjien gååteme. Daallah tjoeveri viehkiehtidh onneviellide geehtedidh jñh voesside tsagkedh. Tyskerh abpe voenesne, fierhtene gåetesne minneme, stilleme edtjin voesside tsagkedh. Idtjin åadtjoeh vielie goh 20 kg mealtan vaeltedh. Gaajhkesch dovnesch edtjin prædtjosne mubpien aereden årrodh, jåhkoe tyskerh edtjin dellie sijjide åarjese saehtedh.

Maadter' aahkan fuelhkie ussjedin, idtjin edtjh goltelidh, dah edtjin daerps bæjjese vaaran baataridh. Idtjin dåarohkh sijhth voenesne årrodh jåhkoe idtji dellie geajnoe gååvnesh jeatjah sijjide daennie Olmmåivaegkesne.

– Tjoeveridh jñjjen ripmedh? Maarja gihtjie.

– Nov maa jñjjen tjoeverimh vaadtsajidh, guktie idtjimh tyskeridie byjrehtallh. Lïevlehke hov gaajhkem bæjjese vaaran guedtedh. Mov lij jñjtjen voesse rudtjesne jñh aaj tjoeverim onneviellem guedtedh. Dihte lievlehke jilhts akte jñh bielie jaepien båeries lij. Litnjerge bæjjese pluevien gåajkoe.

Maarja aaj dennie pluevesne orreme, daajra hov gubpene lea. Dihte aaj dållem biejemede debpene. Almetjh pruvhkieh håaloem *evåhkko*-håalohne gåhtjodh, jilhts ij leah goh håaloe. Storre gierkie mij lea dennie pluevien raedtesne joevegen vuelelen. Daelie Maarja måjhteje maadter' aahkan aehtjie lij moerh gierkien vööste biejemede guktie barre goh gåetie jallh liephbielie mubpene bielesne edtji sjïdtedh. Gierkie lij loedtenamme guktie göökte gierkieh lin. Daej göökte gierkiej gaskesne lij barre goh kåava, maam oksine åtneme.

BAAKOEH

baektie, baaktan – *overheng, berg*
guedtedh – *å bære*

håaloe, håalose – *hule*

jamaridh, ååjsehtalledh – *å gi opp*

kåave, kåavese – *gang*

laajpetje, laajpetjasse – *lite flatt brød*

pluevie, -pluavan – *myr*

pluavetje, pluavatjasse – *liten myr*

stilledh – *å befale, gi ordre*

voene, voenese – *bygd*

– Goh gâetide böötim, die aehtjeh jîh kraannah lin joe kreekide skâajjese jâåkeme jîh jîjtj bæjjese vaaran vualkeme sijjiem ohtsedidh gosse tjiekedidh.

Tjïdtjie jîh stoerreåabpa ligan joe voesside tsagkeme: beapmoeh, krovth, vaarjoeh jîh skuvmieh. Aehtjie gâetide jîjjen bööti. Mijjem stïlli pluevien gâajkoe vaedtsedh mij lij baektien nuelelen. Debpene gâetie, håaloe mijjide.

– Man gellie biejjieh dubpene lidh? Maarja gihtjie viht.

– Im mân raaktan mujhtieh man gellie biejjieh, mohte medtie golme våhkoej gujth, jåhkoe jaepiem illim goh desnie limh. Idtji gujht eensi reakedsbiejjie dïhte, Maarja ...

– Dam gujht guarkam. Mejtie tjåetskeme debpene?

– Nov hævvi tjåetskeme lij, jîh biejjege idtjimh doesth dållem biejedh. Dellie hogkh buaredh doen tjaktjen, idtji tjuetsieh.

– Mij deahpadi goh voenese vihth vöölkidh? Mejtie tyskerh annje debpene?

– Die lin, vaallah idtjin gujht seamma isvelihks dåarohkh goh dah giëh lin voestes biejjien diekie båateme. Idtjin annje mijjen gâetiem skorkelh, jîh åadtjoejimh gâetesne årrodh goske åarjese vöölkimh. Gosse vinhtse man nomme Vegtind mijjem veedtji, die åadtjoejimh aaj govside jîh hierkiem Salten gâajkoe mealtan vaeltedh.

Maarja åtna dan luste maadteraahkam govledh goh soptsesteminie. Sæjhta aaj vielie Salten-feelemen bijre daejredh, guktie debpene ammes almetji luvnie årrodh, jîh guktie bearkanin goh bååstede gâatan böötin, mohte dam maahta jeatjah biejjiem goerehtidh. Daelie dïhte nöökïe, jîh maahta jîijnj ovmessie aamhtesi bijre tjaeledh.

Daejredh guktie bijjene vaeresne dâemiedidh¹¹

Njoelkedassh guktie bijjene vaeresne dâemiedidh dutnjien aevhkie gie sijnth bijjene vaeresne vaanterdidh, oktegh jallh jeatjebigujmie ektine. Dah njoelkedassh fierhten jaepieboelhkese sjiehtieh.

1. Eensilaakan feelemem soejkesjidh jïh datne edtj daejredh gâabph vuelkedh.

- Vuartesjh guktie vearelde jïh daelhkie sjædta jïh destie soejkesjidh. Soejkesjh dle aaj nimhtie, jis ojhte jâakoe-daelhkie.
- Datne edtj daejredh guktie eatneme lea, jïh edtj raerieh goltelidh maehteles almetjijstie.
- Daerpies hov maahtoeh tjöönghkedh guktie daajrah jïh maahtah guktie bööremeslaakan fealadidh.
- Eatnemem edtj seatadidh gosse ussjedh gâabph fealadidh. Ij edtj vååjnedh datne debpene mïnneme, guktie ih edtj naan sorhph jallh jeatjah tsumhtsieh jïjtjedh mænngan laehpedh.
- Mååhtedh jallh latjkoem darjoeh, mah eah Leah mobiltelefonese viedteldihkie.

2. Ryöjredh dle eensilaakan feelemidie - dovne aamhtesi jïh sjïeki muhteste.

- Vuartesjh guktie vearelde sjædta jïh guktie dajve lea gosse gâabph fealadidh.
- Seatedh iktegesth guktie vearelde sjædta!
- Jearsoehkåbpoe jis jeatjebigujmie fealedh, mohte jis oktegh vaanterdeminie – die galkh mojhteslaakan fealadidh!
- Jis ih Leah vaane gâhkese vaedtsedh, dellie tjoeverh soejmetji-laakan aelkedh. Datne edtj jïjtjemdh jïh jeatjabidie buektiehtidh viehkiehtidh jis daerpies.
- Seatedh mubpide gosse dejgumie ektine vaadtsah.
- Tjoeveridie eensilaakan buektiehtidh sinsitnine soptsestidh gosse ektesne fealadidh.

3. Vuartesjh guktie vearelde jïh daelhkie Leah.

- Mejtie vyjrhemmie dajve jïh nåake vearelde gubpene edtj mïnnedh?
- Seatedh vyjrhemmie dajvide jïh goltel h aaj raerieh vearelden bijre. Veeljh jeatjah dajvem gogkoe buerebe vaanterdidh.
- Bievnesh vearelden jïh feelemen bijre maahtah daesnie gaavnedh: yr.no, storm.no jïh varsom.no

4. Dovne tjäetskiemasse jñh værtose ryöjredh, jilhts ih leah ussjedamme man gähkese vaanterdidh.

- Gåårvedh iktesth daelhie jñh vearelden mietie.
- Mujhtieh sãájhtoe jáakoedaelhkie. Vaeltieh sjiehteles vaarjoeh jñh dírregh mealtan.
- Vaeltieh aaj beapmoeh jñh jovhkemassh mealtan hiehtievuerrine, jis guhkebem ålkene sjídth goh ussjedamme.

5. Vaeltieh sjiehteles dírregh mealtan jis daarpesjh jñjtjemdh jñh jeatjabidie viehkiehtidh.

- Daelvege bïegkesuajadahkem daarpesjh mij garre bïegki jñh baajkoen vööste bartestahta, jñh dovne jïevegh, åremevoessem jñh gåajvoem ihke maahta ålkone jñjjedidh. Bïegkesuajadahke maahta hïegkem beerkedh.
- Vaeltieh gaalloe-tjoevkesem jallh skoelle-tråajjoem mealtan guktie datnem varkebe gaavna jñs gaarvenh.
- Vaeltieh voestesviehkiedírregh meatan. Datne edtjh mahtedh jñjtjemdh jñh jeatjabidie viehkiehtidh.
- Provhkh seedtjem/dåastojem, ohtseme-staavram jñh gåajvoem jñs daarpesjh vyjrhemmie dajveste baahtsedh.
- Jiermegslaakan voessem tsagkedh. Maam daarpesjh mealtan daesnie gååvnese: dnt.no
- Mobijlelefoevne aevhkies viehkiedírrege, mujhtieh barre ih mahtieh iktesth disse leajhtadidh.
- Jñs mij joem sjídtele, ringkh 112, viehkien mietie gohtjedidh. Bïeljelh ovmessielaakan ovlahkoe/staelhpien bñjre.

6. Mïnnh debpene gogkoe jearsoe vaanterdidh. Tjoeverh daejredh gubpene vyjrhemmie dajve jñh madtege jñenge

- Veeljñh geajnoeh gogkoe daajrah eah madtege jñengh jallh vyjrhemmie dajve.
- Lïerh jñh mujhtieh, væjroeh mahtieh juhtedh mah jñllebe goh 5 meetere jñh praarebe goh 30 graadh.
- Jilhts jalkadahkem vaadtsah, dle læjhkan væjroeh mahtieh juhtedh vg. baarmoste mij dov bijjelen.
- Væjroe maahta golmen aejkien gabtebe årrodh goh jñlle lea.
- Aellieh vuemide jñh vaegkide vaedtsieh. Ussjedh guktie sjædta jis væjroe jáhta!
- Jis vaerietjuvvelgem jallh ronhtjem vaadtsah, mujhtieh amma gåebleme maahta faahketji loevenidh.
- Mujhtieh mojhteleslaakan vaedtsedh madtege jñengen nelnie, eeremes vg. jis johkenjaelmien rastah jallh deepmesjovveme jaevrien rastah.

7. Lierh guktie kaarhtem jïh otnjehvæjserem åtnose vaeltedh. Datne tjoeverh iktesth daejredh gusnie Leah.

- Nuhtjh kaarhtem jïh otnjehvæjserem. Kaarhte jïh otnjehvæjsere tjoeverieh iktesth juhtedh.
- Vuartesjh kaarhtese, aaj gåessie baalkaj jïh geajnoej mietie vaadtsah mejnie tsiegth.
- Jis kaarhtese vuartesjh gosse vaadtsehtjeminie dellie kaanne buerebhaakan feeledh.
- GPS jïh jeatjah elektrisiteete-viehkievierhtieh aevhkine Leah, menh mujhtieh dellie feeleme-batterijem mealtan vaeltedh.

8. Jarkelh amma bååstede åvtelen ååpsen seente sjædta. Ih daarpesjh leajhrasjidh jis tjoeverh jarkelidh.

- Iktegisth dam dov soejkesjem vierhtiedidh, jïh veeljh mubpiem soejkesjem eannan sæjloeh.
- Vg. mejtie juakoedaelhkie? Edtjh jarkelidh?
- Mejtie akte dejstie dov voelpijste mah mealtan utnieh geerve jåarhkedh vaedtsedh? Mejtie buerebe jis almetjedåehkie bååstede jarkele?

9. Njoeth gaarkh jïh ohtsedh sijjiem gosse jïjjedidh jis daerpies

- Dijjeh edtjijidie dan varki vaedtsedh guktie gaajhkesh dovnesh naahkesjeh dåeriedidh.
- Mujhtiejidie tjöödtjestidh jovhkestidh jïh byöpmedistedh. Gosse skodtedeminie, dellie kråahpe jïjnjem daarpesje jovhkedh.
- Aellieh vuertieh faasoem tseegkedh gosk syjleme. Gosse biegeke jïh elmie, destie hov varki syjle. Tseegkh faasoem jallh lopme-gåatetjem åvtelen ååpsen seente sjædta.

BAAKOEH

aamhtese, aamhtesasse – *evne, tema, forutsetning*

batterije, batterijese – *strømkilde*

boerhkenidh – *å slites av, gå av (f.eks. skibinding)*

damtedh – *å kjenne*

deava, deavese – *skråning, bakke*

dërrege, dërregasse – *utstyr*

dåastoje, dåastoejasse – *mottaker*

eatneme, eatnamasse – *jorden (verden); land, landskap; distrikt; natur*

faamoe, faamose – *kraft*

faasoe, faasose – *vindsekk, fjellduk*

feelemedååjrehtse, -dååjrehtsasse – *turopplevelse*

feelemegeajnoe, -geajnose – *reiserute*

goebleme, goeblemasse – *snøskavl som henger utover*

jaepieboelhke, -boelhkese – *årstid*

jïevege, jïevegasse – *liggeunderlag*

jorkestovvedh – *å endres*

kråavhkasjidh – *å krype sammen*

maahltadahke, -dahkese – *kunnskap, ferdighet*

latjkoe, latjkose – *avtale*

madtege – *skjør, svak, usikker, farlig*

otnjehvæjsere, væjsarasse – *retningsviser*

raerie, raaran – *råd*

rïevedh – *å unngå, unnvike*

seedtije, seedtijasse – *sender*

tjïebrenasse, -nassese – *plikt*

vyjredh – *å rase ned (om skred)*

væjroe, væjrose – *skred*

vyjrhemmie dajve – *rasfarlig område*

våårehke – *forsiktig*

öörnedh – *å etablere, ordne*

Ráisduottarháldin gâajkoe riectedidh

Tjaebpies biejjien mietsken asken. Dah joe bielic göökte tæjmoeh bijline vuajeme goh Áhkkajaevriem jeksieh.

– Vuejeh dle tjaebpieslaakan, aehtjie jeahta gosse bijleoksem dahpa. – Mujhtiejidie: Idie daarpesjh leajhrasjidh jis tjoeveridie jarkelidh, föörhkeden lissehte.

Sindre, altese áerpele Kine jïh tjietsie edtjeh Ráisduottarháldin gâajkoe vaedtsedh. Ráisduottarháldi Háltese ektese govlesávva, mij Soemen jillemes vaerie, mohte jillemes tjahke Nöörjen bielesne, jïh dan nomme *Ráisduottarháldi* noerhtesaemien gielesne. Dah jeatjebh edtjeh dállem biejedh jïh dovne Áhkkájaevrine jïh Guolasjaevresne háagkodh jáhkoe guhkie hov sjædta Kinen onneåabpese jïh Sindrese vaanterdidh. Ij Kine tuhtjh luste don vaerien gâajkoe vaedtsedh, jáhkoe daajra lyövlehke sjædta dam aavroem vaedtsedh. Tjoevere hov læjhkan vaedtsedh dannasinie Sindre, gie jaepie nuerebe satneste, satnem eevtjeme vaedtsedh.

Nåake geajnoe Huortnese gosse edtjeh bijlem laehpedh jïh dellie vaadtsajidh. Huortnasne Ráisen jïh Gáivoenen tjielteraastegh gaavnesjeh, jïh dennie sijjesne tsiegle gâávnesse misse tjaalasovveme ahte daesnie dovne Ráisen áálmehmiehtjie jïh Ráisduottarháldin eatnamevaarjelimmiedajve aelkieh. Dah aaj deepmesjimmiem, onne hahtjoem, gaertiem jïh giedtiem vuejniéh.

– Mejtie båtsoesaemieh daebpene? Sindre gihtjie.

– Nov sán leah. Dah leah Sinaidmáehkesne ároeminie. Debpene aahka gonnoeh aajjan voelph ároeminie giejstie bovtsenbearkoeh áadtjoejægan áestedh, vaallah vienhtem dihte sán daelie bovtsigujmie orrijamme. Båeries sán sjidteme dihte aaj.

Buaredh jïh hievje biegetje gosse máåjsedieh jïh vaadtsajieh.

– Båetieh Sindre, vaedtsien dom bievenesetsieglem lohkedh. Kaarhte sán denne tsieglesne, mij baalkam vuesehte.

– Manne jis Internehtesne lohkeme geerve baalkam gaavnedh, juktie ij leah eensilaakan mïerhkesjamme, Sindre soptseste.

– Ibie edtjh daam baalkaraejkiem vaedtsedh, tjietsie jeahta. – Dihte dan guhkie, goh! Manne daajram gogkoe riectedidh!

Sindre jïh Kine disse jiejkijægan.

– Im mån gåessie gænnah govleme ahte gåarede gogkoe gænnah riectedidh, Kine jeahta.

– Im manne maam dan bijre Internehtesne lohkeme gænnah, Sindre jeahta.

– Badth daagkoe hov leam aarebi vaadtseme, tjietsie jis. Manne leam gïerenh Huortnášvaegkesne dov aehtjine ektesne lidteme, Kine, jïh dellie mánnoeh Ráisduottarháldin gáajkoe veedtsimen.

Tjietsie kaarhtesne vuesehte gogkoe gáarede riektedidh, die luvleli doem vaeriem vuelkieh, jïh die slahkode bæjjese vaaran bætieh. Jis baalkam vaadtsah guktie bëvnesetsieglesne mïerhkesjamme, die áadtjoeh áarjelen dam bæjjese aktem bahkem vaedtsedh. Dellie tjoeverieh Ráisduottarháldin duekiem vaedtsedh.

Tjietsien vaadtsaldahke gujht áanahkábpoe, vaallah Sindre jïh Kine annje jïejkijægan.

– Jis dov vaadtsaladahke dan buerie, mannasinie ij kaarhtesne vâájnh? Kine tjietsiem gïhtjie.

– Vïentem hov nimhtie, dannasinie dïhte gie kaarhtem dorjeme, idtji daejrieh gogkoe riektedidh, tjietsie föörhkede jïh lïssehte: – GPS daelie 775 meeterh vuesehte, jis edtjijibie Ráisduottarháldim jaksedh jïh dellie 1361 meeteride, die áadtjoejidien båetedh.

Die vaadtsajieh Huortnášvaegkien gáajkoe.

Aalkoevisnie baalka sjædtoej, skierrieh jïh hïngsi gaskem jáhta. Gosse leah bielie tæjmoen vaadtseme, tjietsie jeahta dah edtjieh aelkedh slahkode bahkese vaedtsedh.

– Debpene dan áávreske, Sindre jeahta.

– Ij leah, dej aavroej gaskem lea kroenes snaptje maam dáeriedibie, tjietsie vaestede. Dah snjaptem medtie 150 meeterh vaedtsieh, menh dellie aavroe, dan áávreske goh! Aavroen aalkoevisnie smaave, besteles gierkieh, menh dellie gierkie stuerie-stuerebe sjidtieh, jïh eah vielie dan bestele. Muvhtene lehkesne tjoeverieh rosse-raejkiem tjaavtsestidh jïh raaktan gïetigujmie goetsedh guktie vijriebasse båetedh. Kine syjle jïh boelvh löökïeh, mohte ij maam doesth jiehtedh gænnah. Sindre aaj syjleme, jïh sæjhta lïegkedidh. Tjihkedïeh jïh lïegkedïeh. Goh laejpiem, sjovkoladem jïh nöödterh byöpmedamme, dellie áajsoeh vihth aelkedh vaedtsedh.

- Båetieh Kine, ean mánnoeh njuajjerh, Sindre Kinem reesie jïh varki vualka vaedtsien. Dellie vaadtsajieh jïh ánnjetji mænngan tjietsie tjáárve:
- Manne tjahkem vuajnam!
- Kine jïh Sindre aavoen vuelkiejægan, badth gosse dahkoe båetiejægan, dellie mubpiem aajhtsijægan jïh nemhtie gujht jáerhkieh.
- Gie jáaside dam baalkam jis veeljeme? tjietsie gihtjie gosse bievestahkem gaallose njaama jïh stoerre gierkien nïlle tjihkede.
- Jaa, gie sán dihte jis, Sindre vaestede. Daelie máeresne.
- Kine sueleden mojjehte gosse guarkoe tjietsie aaj syjle. Daelie darhkan dihte sæjhta varki dan tjahken gáajkoe båetedh, badth Kine aalka daelie rontestidh mejtie tjietsie aarebi dam vaadtsaldahkem vaadtseme? Rovnege hov ahte idtji aehtjie dan bijre soptsestamme ...
- Sijhth báástede jarkelidh? Kine tjietsiem gihtjie jïh Sindrese trimhkeste. Sindre vaestede, mojjehte jïh jeahta:
- Sijht jarkelidh, aehtjie. Datne jis jeehtih ibie daarpesjh leajhrasjidh jis tjoeveribie jarkelidh ...
- Ij tjietsie vaestedh, menh Sindre viht varki bæjjese vaarra.
- Båetieh! Dle tjahkem vuajnam, Sindre Kinese tjáárve.
- Dam gujht aarebi govleme, Kine vaestede.
- Menh daelie jis saatnan, daelie daennie baarmosne, jïh ij Leah man guhkie daebpede doen movren gáajkoe! Manne datnem vuartam.

Gosse Kine Sindrem jaksa, die mahta jïjtje vovejnedh dah guaktah lægan Ráisduottarháldim jakseme. Eah vielie stoerre tjeehpes gierkieh dej guaktaj ávtelisnie, mohte kroenes-rutjkes gearkeske. Daebpene jeenemes besteles gierkieh jïh aaj vaartoe váájnoe debpene.

Dah guaktah vaartoen gâajkoe vaedtsiejægan. Garre biege jîh tjâetskeme. Gosse lægan tjietsem vuertieminie, dellie tjoeverijægan dovne tjohph, vaanhtsh, âlloeabpsh, biegetråajjoeh jîh mâvhkah tsaekedh. Gosse lægan nommidde gærjese tjaaleme, tjietse bâata. Dîhte syleme. Kine tjietsem gihtjie:

– Maam GPS daelie soptseste?

– GPS 1361 meeterh soptseste jîh mijjeh libie diekie jakseme, tjietse vaestede jîh dle voessem rudtjeste vaalta.

– Ibie maa mijjeh annje dohkoe jakseme, guktie ussjedamme, mânnoeh sîjhtien aaj Soemen Håltese vaedtsedh ...

– Aelleden maa! Dohkoe jis göökte kilomeeterh.

– Manne daajram gogkoe rïektedidh, Kine mojjekten jeahta.

– Aellieh pryövöh mannine ... Gosse libie byöpmedamme tjoeveribie aelkedh bâåstede gåetide vaedtsedh eannan dah jeatjebh bâetieh mijjem ohtselidh.

Dah mâåhtedieh baalkaraejkiem vaedtsedh mij lea kaartese mïerhkesjovveme.

Ráisduottarháldin áarjelbielesne. Debpane aaj aavroe mohte dah gierkieh smaave jîh ij leah dan praare goh debpane gogkoe bæjjese veedtsin. Baalka ij raaktan vååjnh, mohte dah kaarhtam luhkieh, maam vuesiehtieh gogkoe bööremes vaedtsedh. Minngiegeatjan ij leah dan ååvreske, menh gearkeske, skierrieh jîh hîngsh. Daebpede maehtieh Áhkkájevride jîh abpe Guolasjevriem vuejnedh.

– Naa, lidie Ráisduottarháldim jakseme? aehtjie Kinem gihtjie goh vöölemes Áhkkájevrien bealesne viht gaavnesjijægan.

– Jaksimh hov, Kine vaestede. – Jîh dellie tjietse dam låhkodem vaerenvihtenjoelkedassem lïeri.

– Låhkede? Vienhtim ajve uktsie njoelkedassh lin?

– Nemhtie åvtesne lin, mohte daelie luhkie. Låhkede njoelkedasse lea: *Tjoeverh mujhtedh, åeniehkommes baalka ij leah iktesth aelhkemes baalkam vaedtsedh*. Tjietse lea dåajvoehtamme dam *Den Norske Turistforeningen*-seabran bieljelidh.

Sijienommh

Aahkansjurhtjie – Kjerringtind
(Hattfjelldal)
Aaltoevaerie – Altarliden
Aarborte – Hattfjelldal
Aarpije, Aahkanbaektie – Hatten
Aatoeklibpie – Atoklimpen
Áhkánjárga – Narvik
Áltá – Alta
Bassivuovdi – Helligskogen
Bissiedurrie – Luterdalen
Buollinvárri – Brennfjell
Byrkije – Børgefjell
Daelienjaarke – Eiteråfjellet
Danmaarkhke – Danmark
Davvenjárga – Nordkapp
Dearna – Tärnaby
Dáaranjuenie – Sirijordaksla
Eajra – Idre
Eengerdaelie – Engerdal
Faepmie – Fatmomakke
Finnmárku – Finnmark
Gaajsjurhtjie – Geittind *(Hattfjelldal)*
Gaalloe – Tuva
Gáivuotna – Kåfjord
Gálggojávri – vann på grensa mellom Norge og Finland
Gálggonjárga – Gálggo-neset
Gállajohka – elv på grensa mellom Norge og Finland
Gállajávri – fjell på grensa mellom Norge og Finland
Giebmezáisi – Kebnekaise
Gihperegaejsie – Sukkertoppen
Gilbbesjávri – Kilpisjávri
Guevtelsjaevrie – Viglsjøen
Guhkiesáarka – Stormælen

Guovdageaidnu – Kautokeino
Gåaltoa – Kultsjön
Gåebrie – Kjølifjellet
Gærmanjaevrie – Lill-Jorm
Hadtanjohke – Hydda
Huvhpie – Skjækerhatten
Hyllege – Hyllingsdalen
Ijsengealta – Ijsengealta
Ivgobahta – Skibotn
Ivguvuovdi – Skibotndalen
Jiehtanas – fjellområde i Gáivuotna/Kåfjord
Jitnemensnuhkie – Jetnamsklumpen
Jolhtere – Grønvola
Jæsentjahke – Forsmofjellet *(Hattfjelldal)*
Kárášjohka – Karasjøk
Klamhkese – Gruvsjøfjellet
Liksjoe – Lycksele
Luspie – Storuman
Maajehjaevrie – Majavatn
Mearohke – Meråker
Mussere – Mosjøen
Måefie – Mo i Rana
Njallevaartoe – Middagsfjellet
Nuortanjárga – Nordnes
Nöörje – Norge
Olmáivággi – Manndalen
Plaavere – Stor-blåsjön
Plaassja – Røros
Raahvijnhke – Røyrvik

Ráisduottarháldi – fjell i Nordreisa/Kåfjord
Rovpe – Marsliden
Ruoššanjárga – Russeneset
Ruslaante, Roessje – Russland
Sjeltie – Åsele
Skæhkere – Skjækerfjella
Slupkieh – Viglen
Snåase – Snåsa
Soeme – Finland
Spranhke – Tjerråtjøenna
Staaloenjaevrie – Pellevatnet
Staaloenjuana – Stalonnäset
Staaloe – Stalon
Staare – Östersund
Stállovággi – Elvevoll
Stálluojávri – Stalosjön
Stálluoálggie – Staloskalet
Stoer-Skrohte – Hallsjøfjellet
Straejmie – Strömsund
Suarssá – Sorsele
Svahke – Elgå
Sveerje – Sverige
Svætnoevuemie – Svenningdalen
Tråante – Trondheim
Ubmeje – Umeå
Vualtjere – Vilhelmina
Åarjelvaerie – Austerdalsfjellet
Ååre – Åre

Gaelpienbarsje

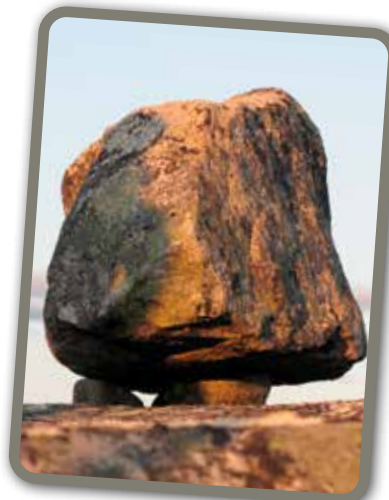
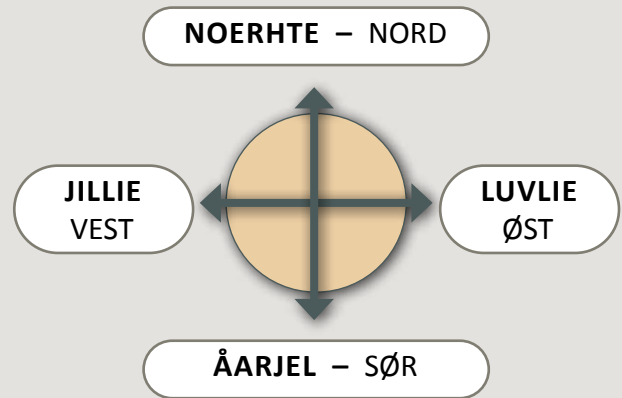
Eatnemenlahtesh

aavroe, aarege – *steinur*
alnahke, alnahkese – *utsikts plass*
baektie, baaktan – *berg, klippe*
bertie, bartan – *kant som stikker ut av fjellet*
boelteraedtie, boelteraadtan – *skoggrense*
doedtere, doedterasse – *vidde*
durrie, dårran – *skar, kløft*
gaejsie, gaajsan – *tind, spiss fjelltopp*
garse, garsese – *foss*
govre, govrese – *dyp kløft, smal dal*
guevtele, guevtielasse – *vidde, høyfjellsområde*
jaevrie, jaavran – *vann, innsjø*
jeanoe, jeanose – *elv, flod*
jiekie, jeahkan – *isbre; snøfonn i fjellet om sommeren; snøbru (snøfonn som blir liggende over elv el. bekk utover våren)*
johke, johkese – *elv, bekk*
johketje, johketjasse – *liten elv, bekk*
klaejpie, klaajpan – *pass i terrenget*
lapte, laptese – *avsats i fjellside*
njuenie, njuanan – *nese, utstikker fra fjell*
pluevie, pluavan – *myr*
snjaptje, snjaptjese – *fjellrygg*
tjahke, tjahkese – *flat fjelltopp*
vyjreme, vyjre-hemmie – *skred; sted der ras har gått*
åelkie, åalkan – *fjellskulder*

Darjoemassh vaerine

badtsehåagkine gööledh – *å fiske med fluestang*
fealadidh – *å gå på tur*
gueliem tjööledh – *å sløye fisk*
håagkodh – *å fiske med stang eller handsnøre*
kaanovem sovkedh – *å padle kano*
kultuvre-mojhtesh giëhtjedidh – *å se på kulturminner*
möörrjedh – *å plukke bær*
vïnhsem jaavran nehkiehtidh – *å skyve ut båten*
åådtjestidh – *å kaste lasso*

Elmie-otnjegh

Maam gåetiebealesne darjodh

dållebealesne murriedidh – *å kose seg ved bålet*
dållem biejedh – *å lage bål*
dållem feedtedh – *å tenne bål, fyre på*
dållem jamhkelidh – *å slukke bål*
goervh bisedh – *å grille pølser*
jurjiehtidh – *å lage middag*
liephbieliem tsegkedh – *å lage gapahuk*
lihtieh bisedh – *å vaske opp*
låavthgåetiem rïjvestidh – *å ta ned lavvo*
låavthgåetiem tsegkedh – *å sette opp lavvo*
moerh sååkesjidh – *å sage ved*
moerh tjoehpedh – *å hugge ved/klyve*
moerh veedtjedh – *å hente ved*
prihtjegem voessjedh – *å koke kaffe*
sjeakodh – *å rydde*
stååkedidh – *å leke*
tjaetsiem voessjedh – *å koke vann*
tjaetsiem veedtjedh – *å hente vann*
voeledh – *å spikke, smi*

Båatsoe

aaltoa, aaltoa – reinsimle som har kalv
dable, dablese – merkelapp
deepmedh – å temme
ealoe, ealose – reinflokk
geadtan tsaekedh – å drive reinflokken inn i gjerdet
golkedh – å bli utmattet etter brunstida
gåatodh – å beite
horhtje, horhtjese – hannrein
jielege, jieliegasse – næring
jielemevuekie, -vuakan – levemåte, livsstil
juhtedh – å flytte
miesie, measan – årets reinkalv
niestiesjidh, leekedidh – å slakte
raerhkedh – skille rein
ryöjnesjidh – å gjete, passe på reinen

råffasjidh – holde på å miste det gamle håret mens det nye vokser ut (om rein); se lodne ut (om busker og trær)råantjoe, råantjose – kastrert reinokse
sarva, sarvese – fullvoksen hannrein
skieredahke, skieredahkese – brunsttid
skieredh – å gå i brunst, parre seg
suehpedslaante, -laantese – kalvingsland
suehpiedidh, guedtedh – å kalve
tjearmehke, tjearmahkasse – hunnrein
tjohkehtovvedh – å bli mager (rein)
tjorme, tjormese – fjorårets reinkalv
turistigujmie barkedh – å drive med turisme
voenjele, voenjelasse – toårs hunnrein
vuejemeråantjoe, -råantjose – kjørerein
årra, årrese – ung hannrein
åådtjestidh – å kaste lasso

Låavthgætine årrodh

aernie, aarnan – bålplass, ildsted
aerniegierkie, -gearkan – stein til bål
bæsjememoere, -moerese – skillestokk
båassjoe, båassjose – lavvoens innerste del
deakehke, deakahkasse – lavvostang
doerke, doerkese – kvist/ris til lavvogulvet
dueljie, dualjan – reinskinn
guelpie, gualpan – gulv
lihtievåarhkoie, -våarhkose – kasse til kjøkkenutstyr
låajtoe, låajtose – sove- og sitteplass i lavvoen
låavtege, låavtegasse – lavvoduk

maadtere, maadterasse – plassen innerst ved (langs) kåteveggen, plassen innerst i sengen (husbondens plass)
nastemeklaahka, -klaahkese – pinne til å rote/røre i bålet
okse, oksese – dør i gamme, kåte og hus
riehpene, riehpianasse – røykhull
rigkie, ragkan – kjetting
sigletyjje, -tyjjesse – seilduk
skårrie, skåarran – garvet skinn
tseegkuve, tseegkuvase – lavvostang med y-formet topp

Kultuvrehistovrije

boerne, boernese – kjøttgrop
båatsoe, båatsoe – reindrif
deepmesjimmie, -sjæmman – demning
dåaroehaevtie, -haavtan – skyttergrav
gaelmie, gaalman – grav ute i marken
gedtievijreme, -vijremasse – villreinjakt
gööleme, göölemasse – fiske
johtelohke, -lohkese – flytting, flyttvei
mojhtese, mojhtesasse – minnebauta

orresje, orresjasse – boplass
sjielegierkie, -gearkan – offerstein
sjielesijje, -sæjjan – offerplass
skovterelaatege, -laategasse – skuterløype
tjaetsiefaamoe, -faamose – vannkraft
valkese, valkesasse – trafikk
vijremahahtjoe, -hahtjose – jaktgamme
vijremesvaalke, -svaalke – fangstanlegg
vaadtsaldahke, -dahkese – tursti/løype

Muerjeh

bealhtoenmuerjie, -muarjan – *tranebær*
bïenjenmuerjie, -muarjan – *blokkebær*
eatnemenmuerjie, -muarjan – *jordbær*
gaaranassenmuerjie, -muarjan – *rypebær*
gasngesenmuerjie, -muarjan – *einebær*
joknge, jokngese – *tyttebær*
laadtege, laadtegasse – *muldebær*
raavnijenmuerjie, -muarjan – *rognebær*
sirrie, særran – *blåbær*
tjohpenmuerjie, -muarjan – *bringebær*
vijnemuerjie, -muarjan – *rips*
voerhtjenmuerjie, -muarjan – *krøkebær*

Burhvieh jïh sapmerh

biekereburhvie, -bårhvan – *furumose*
burhvie, bårhvan – *reinlav*
dihkiekraesie, -kraasan – *kråkefot*
dovhkeburvhie, -bårhvan – *begerlav*
gïtne, gïtnese – *steinlav*
lapteburhvie, -bårhvan – *etasjemose*
paehperebuthvie, -bårhvan – *papirlav*
pluevienburhvie, -bårhvan – *torvmose*
roemse, roemsese – *bjørnemose*
råaja, råajese – *islandslav*
skiblie, skæblan – *kvistlav*
tjearoneburhvie, -bårhvan – *sigdmose*

Sjædtoeh jïh hïngsh

bahken hïngse, bahken hïngsese – *greplyng*
doerehke, doerehkasse – *fjellmarikåpe*
dursjie, dårsjan – *rosenrot*
faatnoe, faatnose – *kvanne, stilken av kvanne som bladene sitter på*
hïngse, hïngsese – *røsslyng*
njaelkieskraesie, njaelkieskraasan – *fjellmarikåpe*
nållede, nålledasse – *linnea*
plaavehïngse, plaavehïngsese – *blålyng*
ruenjie, ruanjan – *reinrose, lapprose*
veelkeshïngse, veelkeshïngsese – *hvitlyng*

Hussegh

bieljie-skorpedahke, bieljie-skorpedahkese – *øyenstikker*
garhke, garhkese – *maur*
håbloe, håbløse – *humle*
klahtje, klahtjese – *klegg*
naerie, naaran – *knott*
tjoejhke, tjoejhkese – *mygg*
tjovrehke, tjovrehkasse – *flue*
veapsa, veapsese – *veps*

Jaevrienguelieh

dääpmehke, dääpmehkase – *ørret*
haavke, haavkese – *gjedde*
haerrie, haarran – *harr*
loese, loesese – *laks*
njaaka, njaakese – *lake*
pleajhkah, pleajhkide – *fiskeyngel*
raavre, raavrese – *røye*
sihtege, sihtegasse – *abbor*
tjoevtje, tjoevtjese – *sik*

Vaerien ledtieh

aarhtse, aarhtsese – *kongeørn*
gïerehtjäätsese, gïerehtjäätselasse – *toppand*
gïerene, gïerenasse – *fjellrype*
gurhtie, gârhtan – *smålom*
gaarenasse, gaarenassese – *ravn*
haepkie, haapkan – *falk*
noerhtetsöötsege, noerhtetsöötsegasse – *lapp-
spurv*
rieksege, rieksegasse – *li-/skogsrype*
sjorjehke, sjorjehkase – *heilo*
skaajhtoe, skaajhtose – *fjelljo*
skijre, skijrese – *skjære*
sliehteheke, sliehtehkase – *snøspurv*
snjägloe, snjäglose – *ugle*
spåajme, spåajmese – *fjellvåk*
traasta, traastese – *trost*
voeptegâelsie, -gâalsan – *siland*
voerhtje, voerhtjese – *kråke*

Vaerien juvrh

bierne/boelt´aajja, biernese/boelt´aajjese – *bjørn*
bovtse, bovtseese – *rein*
gierhkie, gearhkan – *jerv*
minke, minkese – *mink*
njâemele, njâemielasse – *hare*
riepie, reapan – *rødrev*
råate, råatese – *gaupe*
sarve, sarvese – *elg*
uemege, luemiegasse – *lemen*
snjeara, snjearese – *mus*
snöölhke, snöölhkese – *ulv*
svaale, svaalese – *fjellrev*
tjetskie, tjatskan – *røyskatt*

- 1 Valkeapää, Nils-Aslak: *Ruoktu váimmus*. DAT 1985
- 2 *Lávvu ja goahti*, Gáivuona sámi giellasiida
(Låavthgætie jïh derhvie-gætie, Gáivoenen saemien giele-sijte)
- 3 Sára, Máret: *Luoddu láhjit*. Davvi girji 2012 ja <http://www.rolv.no/urtemedisin>
- 4 Daajroe dejstie gaaltijistie bääta:
Larsen, Ingvild: *Logaldallan Olmmáivákki skuvlla meahcceskuvllas Gálggojávrris* borgemánu 27. b 2014
Vorren, Ørnulv: *Gálggojávri-området. Et demonstrasjonsfelt for samisk kulturutvikling*.
Ørnebakk, Oddvar: *Logaldallan Olmmáivákki skuvllas*, borgemánu 27. b 2002
- 5 UT.NO, Sámegillii: www.lagadus.org
- 6 *Mánáid Bláđđi*. Nr. 2 guovvamánus 1991
- 7 Øverli, Marit Hætta: *Ohcame*. Iđut 1995 (CD)
- 8 <http://prod.ovttas.no/nb/guolit>
- 9 <https://www.nrk.no/sapmi>
- 10 Daajroe dejstie gaaltijistie bääta:
<http://www.villrein.no>
<http://www.reindriftno.no>
Allas-Labba, Britt Sara: *Boazu*. Sámi oahpahusráđđi/ Sámeskuvlastivra/
Sámiid Skuvlenáššiid Ráđđi
Somby, Lise Marie Skum m. fl: *Fáddágirji mánáidgárdiide*. Sámediggi 2001
- 11 www.UT.NO, Sámegillii: www.lagadus.org

